

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDERS UHRSKOV

KULTURBILLEDER

FRA HILLERØD OG OMEGN

1801—48

1955

HANS TOFTES BOGHANDEL
HILLERØD

KULTURBILLEDER
FRA HILLERØD OG OMEGN

ANDERS UHRSKOV
KULTURBILLEDER
FRA HILLERØD OG OMEGN

1801—48

1955

HANS TOFTES BOGHANDEL
HILLERØD

Panorama taget fra Erlandsens Mølle paa lille Skandse Bakke ved Frederiksborg. Tegnet og lith. af E. Lehmann. (Nordsjællandsk Folkemuseum). Af ovennævnte Rundskue, der bringer ni Billeder, hvorpaa man ser Partier af Nordsjælland imod alle Verdenshjørner, gengives her de fire. 1. I Baggrunden: Skansebakke, Sandviggaard og Store Dyrehave.

FORORD

Naar denne Bog bærer Titelen *Kulturbilleder*, betyder det, at den ikke giver sig ud for en Kulturhistorie i den Forstand, at den medtager alt, hvad der kan være at sige om Livet i Hillerød og Omegn i Tiden 1801—48. Det er ikke Tanken at gengive, hvad der i den nyere Tid er skrevet om dette Emne i Bøger og Afhandlinger, men at give en Række Skildringer af Livet, saadan som det formede sig her paa Stedet i helligt og søgn sammen med de Indtryk, dette Liv modtog af de store Begivenheder af politisk og aandelig Art, der udefra som stærkere eller svagere Bølgeslag ogsaa naaede vore Bredder.

Den særlig interesserede maa jeg henvise til forskellige andre Værker og Skildringer, hvoraf kan anføres: *Hillerød By*, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1925, hvis Hovedbidrag er Victor Hermansen: *Hillerød Bys Historie indtil 1864*, 142 Sider, desuden indeholder Bogen: Hugo Matthiessen: *Det gamle Hillerød*, Anders Uhrskov: *Hillerød i vore Dage* og P. Petersen: *Gamle Folk fortæller*. — *Hillerødbogen*, der er udgivet af Hillerød Byraad 1948 og indeholder følgende: Otto Andrup: *Frederiksborg*, samme: *Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg*, Jørgen Paulsen: *Haver og Lystanlæg*, Anders Uhrskov: *Nordsjællandsk Folkemuseum*, samme: *Grundtvigs Højskole*, samme: *Luthersk Missionsforenings Højskole*, Harald Jen-

sen: Statens Forsøgsmejeri, Anders Uhrskov: Bystyre og Byliv, P. Balsløv: Den sociale Forsorg i Hillerød, Victor Hermansen: Hillerød Bys Historie indtil 1864, Jan Steenberg: Vange, Veje og Huse, Jørgen Paulsen: Hillerødsholm, Det kgl. frederiksborgske Stutteri, Ejnar Thomsen: Hillerød i Litteraturen, Peter Bredsdorff og A. Mygind Sørensen: Hillerøds Fremtid og Carl F. Raaschou: Bag Fremtidens Slør. — Bjørn Kornerup: *Frederiksborg Statsskoles Historie 1630—1830* med en Oversigt over Skolens nyere Historie, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1935, Anders Uhrskov: *Hillerød Kommuneskoles Historie*, udgivet af Hillerød Byraad 1952. — Desuden skal nævnes to Skildringer i *Kultur og Folkeminder VII*, udgivet af Nordsjællandsk Museumsforening 1955: En Arbejderkvindes Erindringer og L. M. S. Østergaards Erindringer fra Hillerød i 1840'erne. Endelig kan henvises til en Række Festskrifter, der er fremkommet her i Byen i den sidste Menneskealder.

Ovennævnte Værker er her og der anvendt som supplerende Kilder til Stoffet. Iøvrigt henvises til Kildeangivelsen sidst i Bogen. Citater fra *Frederiksborg Amtstidende*, der har været en væsentlig Kilde til Bogens senere Afsnit, er gengivet med Bogens sædvanlige Retskrivning.

Jeg retter en varm Tak til *Hillerød Byraad*, *Frederiksborg Amts historiske Samfund* og *Nordsjællandsk Museumsforening* for Tilskud til Bogens Udgivelse. Ligeledes takker jeg *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse*, der paa anden Maade har støttet Foretagendet. Endelig bringer jeg en Tak til *Hillerød Folkebibliotek*, uden hvis altid redbone Hjælp og Imødekommenhed nærværende Bog overhovedet ikke kunde være blevet til.

Hvis Forholdene tillader det, er det Tanken at udsende et andet og afsluttende Bind, der skulde omhandle Tiden 1849—1914.

Hillerød i April 1955.

Anders Uhrskov.

Panorama fra Erlandsens Mølle paa lille Skandse Bæk ved Frederiksborg.
2. I Baggrunden: Skovlyst, Carlsberg, Hestehavevej.

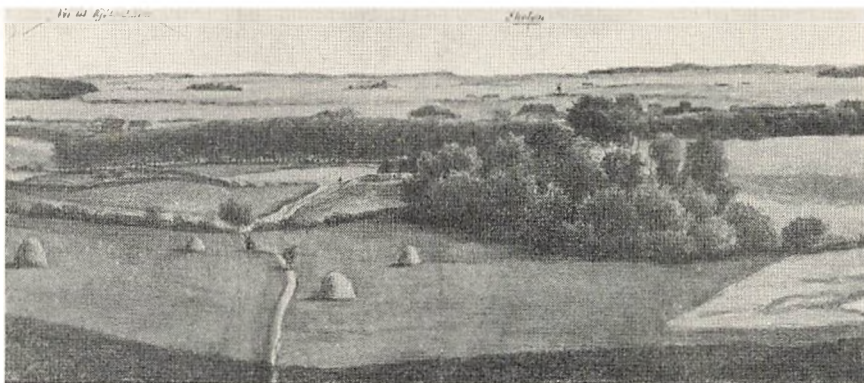
I

BYENS BEFOLKNING 1801

I 1801 var Hillerød virkelig en lille By. Den havde kun fem Gader og 1214 Indvaanere. Husnumre som i vore Dage fandtes ikke, derimod Matrikelnumre. Dog var de ikke de samme som nu, idet der senere har fundet en Ommatrikulering Sted.

Af Folketællingen „saaledes som den befandtes at være den 1ste February 1801“, lærer man adskilligt om Byens Forhold. Man begynder i *Slotsgaden* med Nr. 1, der tilhører Værtshusholder Morten Larsen. Nr. 2 tilhører Gæstgiver Martin Abel, det er det nuværende Hotel Leidersdorff. Ialt er der i *Slotsgade* 36 Ejendomme med 46 Lejligheder, og i dem bor 355 Personer. Matrikelnumrene fortsætter i *Helsingørgaden* med Nr. 37 og slutter med Nr. 79. I denne Gade er to Matrikelnumre sammenlagt, to angives at være ledige og en øde. Herefter bliver der 39 bebyggede Grunde, og disse Huse indeholder 51 Lejligheder med 265 Beboere.

Dernæst kommer *Københavnsgaden*, der fører forbi Latinskolen og til Bygrænsen omtrent ved Genforeningsstenen, hvor Gaden fortsætter i den gamle Københavnsvej. Gaden begynder med Matr. Nr. 80 og slutter med Nr. 97. 87 og 88 er sammenlagt, og her bor Værtshusholder og Brændevinsbrænder Jens Erlandsen, der med sine ni Tjenestefolk er en af Byens største næringsdrivende. En Grund angives at være ledig. Der bliver herefter 16 bebyggede Grunde, og de rummer 22 Lejligheder og 123 Personer.

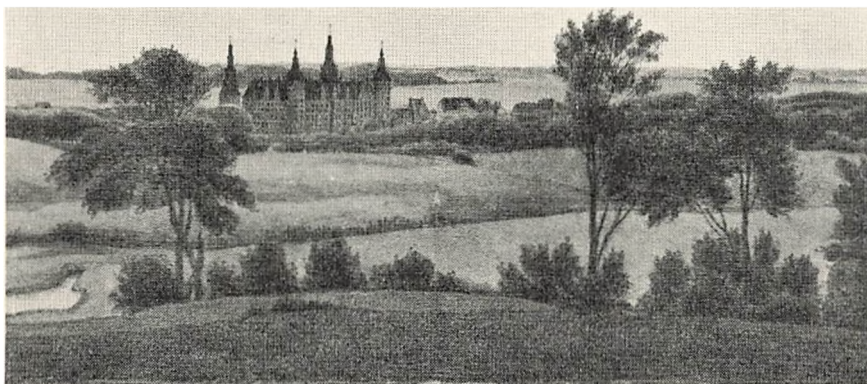
Panorama taget fra Erlandsens Mølle paa lille Skandse Bakke ved Frederiksborg. 3. I Baggrunden: Skolen, Hillerød, Favrholm, Trollesminde.

Helt nøjagtig er disse Angivelser af Gadernes Indbyggerantal dog ikke, idet der i Byen er den Ordning, at de offentlige Bygninger, Latinskole, Hospital m. fl., ikke ses at være matrikulerede. Disse Ejendomme er derfor ikke opført efter deres Beliggenhed, men angives først efter, at alle Gadernes matrikulerede Ejendomme er nævnt. Derved bliver de anførte Indbyggertal i nogle af Gaderne lidt for lave.

Efter Københavngaden kommer vi til *Mørkegaden* — den nuværende Østergade — der begynder med Matr. Nr. 98 og slutter med Nr. 129. To Numre er sammenlagt og to ledige. Herefter bliver der 29 Beboelsesejendomme med 50 Lejligheder, hvori bor 226 Mennesker. I Mørkegade Nr. 110 findes *Fattighuset*, hvori en Fattigfoged og hans Kone bor. Her har 13 kvindelige Fattiglemmer Ophold, de er i Alderen fra 54 til 81 Aar.

Den femte og sidste Gade er *Bakken* — den nuværende Bakkegade — der strækker sig fra Matr. Nr. 130 til Nr. 149. Da tre Grunde er ledige, bliver her 17 bebyggede Grunde, hvori findes 37 Lejligheder med 121 Personer.

Disse fem Gader udgør den sammenbyggede Del af Byen, men desuden findes der forskellig spredt Bebyggelse, hvoraf en Del angives som „Østen for Helsingørsporten paa Byens Grund“. To Grunde er øde, og i to Smaahuse bor tre Familier, men desuden findes der to Ejendomme, der huser Standspersoner. I Nr. 154 — Gaarden Carlsberg — bor Hofjægermester, Hr. Greve Rantzow med Frue og Børn. Familien opholder sig i København, men en Husholderske, to Tjenestepiger og tre Karle er nærværende. Paa Sandviggaard, Nr. 155, bor Major og Vejmaster Johan Friderich Rosenberg med Kone, fire Søn-

Panorama taget fra Erlandsens Mølle paa lille Skandse Bakke ved Frederiksborg. 4. I Baggrunden: Frederiksborg, Amtstuen, Nyhusene.

ner, hvoraf den ældste, Gottfred, der er 17 Aar, angives at være Løjtnant og Vejkonduktør, og fire Døtre, en Tjenestepige, en Røgter og en Kusk. Hermed hører Angivelsen af Matrikelsnumre op. For de øvrige Ejendomme, der er af offentlig Art, og som ligger spredt omkring i Byen, er der som nævnt ingen Matrikelsnumre angivet. De er alle opført sidst i Mandtalslisten og paa følgende Maade. I *Hospitalet*, der er en Stiftelse for syge og fattige, bor Mathias Wisch, der er Postmester og Hospitalsforstander, med Kone og Datter, en Tjenestepige og en Postkarl. Der er 26 Hospitalslemmer og to Gangkoner, samt den enes Søn.

I *Præstegaarden* er der Præsten Johannes Jensen med Kone, Datteren Juliane Marie og Sønnen Christian Bagge, en Karl og to Piger samt en Dreng, der er Discipel i Latinskolen. I *Kapellanboligen* bor Kapellan Michael Platow med Kone, to Sønner og en Tjenestepige.

I *den latinske Skole* lever Rektor Bendt Bendtsen, hans Kone og fire Børn, samt hans Moster, en Husjomfru og en Tjenestepige. Desuden Herman Dominicus Rehling, en Student, der er Hører ved Skolen. Den anden Hører, J. H. Brammer, er gift og bor i Nærheden, Københavns-gade Matr. Nr. 91. *Den danske Skole* rummer tre Mennesker, Skoleholderen Johan Samuel Wolgandt, 73 Aar gammel, hans Kone og en Tjenestepige paa 16 Aar.

Dernæst kommer vi til de tre Acciseboder, *Slangerups Accisebod*, *Mølleporten* og *Acciseboden ved Slotsporten*, der hver især afgiver Bolig for en Konsumtionsbetjent med Familie. I *Tinghuset* bor en Vægter med Kone og to Børn. Endvidere anføres *den saakaldte*

Slagtergaard, formentlig den nuværende Slotskro, *Byens Vangehus*, hvori bor en Mand, der betegnes som „Leddevogter og Arbejdsmand“, med Kone og fire Børn, samt *et Hus paa Hillerøds Overdrev*, hvori der ogsaa bor en Familie.

Dette giver 223 Husstande med ialt 1214 Indbyggere. Der er 155 matrikulerede Grunde, hvoraf 6 er sammenlagt til 3, 8 benævnes som ledige og 3 som øde. Herefter bliver der 141 bebyggede Ejendomme foruden de 12 ikke-matrikulerede. Til Byen skulde altsaa i 1801 ialt høre 153 bebyggede Ejendomme.

Vi vil nu se lidt paa, hvilke Oplysninger denne Folketælling kan give vedrørende Byens Næringsliv. Der maa dog forudskikkes den Bemærkning, at Frederiksborg Slot og Nyhuse ikke er medregnet i den anførte Folketælling, idet de begge ligger uden for Hillerød Købstad, og da Slottet og Nyhuse næringsmæssigt set hører sammen med Hillerød, kan dette Forhold godt give en vis Skævhed i Billedet, men derved er intet at gøre.

Byens ubetinget største Næringsgren er Værtshushold. I Slotsgade findes 11 Værtshuse og 1 Gæstgiveri. I Helsingørgade er der 6 Værtshuse, i Københavngade 3 Værtshuse og 1 Gæstgiveri. Dette giver ialt 22 Værtshuse og Gæstgiverier. En Række af Værtshusene driver tillige Brændevinsbrænderi, flere har Avlsbrug og enkelte Vognmandsforretning. Dette kræver et stort Folkehold. Nr. 6, Henrich Holm, der er Garver og Værtshusholder, har saaledes 3 Gaardskarle, 2 Bryggerkarle, 1 Avlskarl, 1 Garversvend og 1 Tjenestedreng samt 1 Kokkepige og 1 Kælderpige, ialt 10 Tjenestefolk. To af hans Sønner er Garversvende. De er 30 og 33 Aar og ugifte. Nr. 87—88 har 9 Folk: 2 Bryggerkarle, 2 Vognmandskarle, 1 Røgter, 1 Karl, 1 Kælderpige og 2 Tjenestepiger. I et enkelt Tilfælde sidder en Enke og driver sin Forretning ved Hjælp af en Kokkepiges Bistand. I et andet Tilfælde er der slet ingen fremmed Hjælp, Mand og Kone klarer det hele.

Da Værtshusenes Omsætning formentlig mest har bestaaet i Snapse og smaa sorte, har der paa den Tid været et ualmindelig stort Brændevinsforbrug. Af Byens 223 Husstande lever de 22 af Værtshushold. Brændevinsbrænderi, Gæstgivernæring og tilhørende Bierhverv, d. v. s. 10 pCt. Disse 22 Virksomheder beskæftiger 82 Tjenestefolk og ernærer ialt 159 Personer, d. v. s. 13 pCt. af Byens samlede Befolkning.

Den næststørste Næringsgren er Handel. Der er 8 Købmænd i Slotsgade, 2 i Helsingørgade, 2 i Københavngade og 2 i Mørkegade. Af Indehaverne betegner de to sig som Handelsmænd, og ud for en staar der: Smaa Handel. Disse 14 handlende beskæftiger 35 Menne-

sker, der betegnes som Bodsvende, Boddrenge, Kræmmerdrenge m. m. Af disse 14 Virksomheder lever ialt 84 Personer, d. v. s. at 6 pCt. af Byens Husstande og 7 pCt. af dens Befolkning lever af Handel.

De øvrige Næringsgrene falder noget spredt. Der er et stort Antal forskellige Haandværkere, men ikke særlig mange af noget Fag. Der er et Antal Bagere, Skræddere og Skomagere, der syr nyt Fodtøj, mens 2 Skoflikkere tager sig af Reparationerne, ligesom der er Murere, Tømrere og Snedkere. Der er Farvere, Sadelmagere og Kleinsmede. Der ses kun at være 1 Maler, 1 Barber og 1 Rebslager. Endvidere er der Blytækker, Handskemager, Hattemager og Parykmager. 1 Musikant sørger for Underholdningen, 1 Trommeslaaer paa 80 Aar besørger de offentlige Bekendtgørelser.

Og ellers søger man at bjerge Udkommet, som man nu kan. 1 er Sprogmeister, 1 Informator og 1 Haandskriver. Smaafolk finder et Job, hvor det nu kan falde for. En 40-aarig Enkemand underviser Børn i Skrivning og Regning, en Enke i Københavns-gade logerer rejsende, en anden Enke bager Rugbrød, og en Kone i Bakkegade holder Syskole.

Fattige Koner i Bakkegade og Mørkegade levede af at spinde, vaske og sy, eller de gik paa Dagarbejde, d. v. s. hjalp til i Huset.

Der er en Apoteker, som hedder Knud Johansen Winding, Kæmneren bor i Københavns-gade og hedder Johan Jacob Lobek. Fuldmægtig paa Amtskontoret Hans Dahlerup, der senere vil blive omtalt, bor i Mørkegade. Der er 2 Politibetjente, hvoraf den ene tillige er Vognmand, samt 2 Vægtere, der holder Orden paa Byen om Natten, 5 Accisebetjente og 1 Acciseinspektør. 5 forskellige Vejembedsmænd nævnes: 1 Vejmester, 2 Vejpiqueurer (Vejassistenter) og 2 Vejkonduk-tører. Desuden huser Byen en Landinspektør.

Gadebilledet oplives af de indkvarterede Husarer, hvoraf der er ca. 60 Befalingsmænd og menige. Eskadronschefen, Ritmester Henrich v. Flindt, bor i Slotsgade Nr. 32 med Kone, 2 Sønner, hans Moder, der er Majorinde, 1 Husjomfru, 3 Piger og 1 Karl samt 8 indkvarterede Husarer. Second-Ritmester Christian v. Flindt bor i Nr. 100 med Kone, Søn, 5 Tjenestefolk og 3 indkvarterede. Iøvrigt er Husarerne indkvarteret rundt om i Byen. Tjenestetiden var lang i de Tider. 8 af de ældste menige er gennemsnitlig 38 Aar. Flere af dem er da ogsaa gifte og bor sammen med Kone og Barn.

Byen har 1 Prokurator, men ingen Læge, d. v. s. der findes en Eskadronsfeldskær, men han kurerer næppe paa civile. Det er dog ikke saadan, at man er uden Lægehjælp, idet der findes en Distriktschirurg

(Distriktslæge), der hedder Andreas Lyng, og som senere vil blive omtalt, men han bor paa dette Tidspunkt paa Slottet.

Folketællingslisten bekræfter, hvad man nok vidste i Forvejen, at de ugifte Kvinders Stilling i hine Tider var beklagelsesværdig. Naaede de ikke at blive gift, var der i Almindelighed kun den Udvej tilbage at være Tjenestepige. Ingen af de Stillinger, som i vore Dage gør den ugifte Kvinde uafhængig, fandtes dengang. Dette at blive gift var faktisk en Eksistensbetingelse. Lykkedes det ikke, maatte man tjene, saa længe man orkede, og siden spise Naadsensbrød hos en gift Broder eller Søster. Der var mange Tjenestepiger i Byen, og de fleste af dem var i Tyverne. De 7 ældste var gennemsnitlig 38 Aar.

Nu var det i det hele fattige Tider dengang, og det var derfor svært at finde et Levebrød. Man ser da ogsaa mangfoldige mandlige Medhjælpere, mest Tjenestekarle, men ogsaa Haandværkssvende, der var ugifte, skønt de var oppe i Aarene. De 19 ældste af dem var 40 Aar i Gennemsnit, men gift var de altsaa ikke naaet at blive. De boede alle hos deres Husbond og var derved sikret Kost og Husly.

Et af Frederik II's Taarne paa Frederiksborg. Efter Tegning af Chr. V. Nielsen.

II

KRIG OG KRISE

Dengang det 19. Aarhundrede oprandt, har den danske Befolkning vel ogsaa set det i Møde med en vis glad Forventning, og dog kom det til at gaa helt anderledes. Storpolitiske Forviklinger førte til Slaget paa Reden Skærtorsdag den 2. April 1801, hvor Englænderne trods tapper Modstand fra den danske Flaades Side vandt Sejr, og senere i 1807 til det engelske Overfald paa København.

Den 16. August 1807 gik den engelske Hær i Land ved Vedbæk, og 5 Dage senere landede andre Tropper ved den nordre Del af Køge Bugt. Langt den største Del af den danske Hær stod imidlertid i Holsten, og til Forsvar af Sjælland raadede man kun over et uøvet og slet bevæbnet Landeværn. Med disse Folk vovede General J. M. H. Castenskjold sig den 29. August, ikke langt fra Køge, i Kamp med den vel-

udrustede engelske Hær. Resultatet blev da ogsaa, at Landeværnet blev fejlet bort.

Til Forsvar for Hovedstaden havde man en Hærafdeling, hvoraf Halvdelen bestod af Livjægere, Studenter og Landeværn. I Dagene 2.—5. September bombarderede Englænderne København. Mange Mennesker blev dræbt og mere end 300 Huse ødelagt. Den 7. September kapitulerede Danmark, vor store Flaade blev udleveret, og nu fulgte de syv ulykkelige Krigsaar, der endte med Freden i Kiel og Tabet af Norge.

Hvilke Dønninger kastede disse Begivenheder ind over Hillerød? Ja, derom ved vi dog noget. Komponisten Andreas Peter Berggreen, der var født 1801, og hvis Moder var en Datter af den i forrige Afsnit nævnte Distriktslæge Andreas Lyngé i Hillerød, fortæller i sine Erindringer følgende: „Under Bombardementet 1807 var jeg med min Moder og mine Søskende i Frederiksborg. Efter Capitulationen kom der en Del engelske Husarer derhen for at ligge i Kvarter. Vi vare skjulte paa et Kornloft, thi man frygtede, at Engelskmanden ogsaa vilde indtage Frederiksborg . . . Husarerne var mest Hannoveranere, der meget nødig havde taget Del i Krigen; og en Del blev indkvarteret, hvor min Bedstefader boede — dengang i en af Slotsbygningerne. Jeg tillige med mine Morbrødre, der omtrent var i samme Alder, insinuerede os hos Engelskmanden ved at binde Fjedre til deres Chacoter; Fjedrene trak vi af Hanerne og Hønsene.“

Om den Virkning Krigsudbruddet 1807 gjorde paa Sindene, fortæller den senere Biskop i Aarhus Peter Brammer, der dengang var seks Aar gammel, hvordan hans Bedstefader, Provst Johannes Jensen, der var Slotspræst i Hillerød, en Søndag havde lagt en usædvanlig Følelse i sin Prædiken, og mod Slutningen gav han nogle Antydninger af, at en stor Trængsel og Fare truede Fædrelandet. Da de var kommet ud af Kirken, fortalte han saa skaansomt, som han formaaede, sin Kone, at han paa Vejen til Kirken havde hørt, at Englænderne var gaaet i Land paa Sjælland nær ved København. Denne Jobspost virkede saa voldsomt paa hende, at hun besvimed og maatte bæres ind til en Familie, som boede i Nærheden af Slottet.

Den saa pludselig opstaaede Krig vakte stor Ængstelse i Præstegaarden som i andre Hjem i den lille By. Ængstelsen var saa meget større, som Amtmanden var fraværende, idet han ved Portens Lukning var blevet indesluttet i København.

Skønt Peter Brammer kun var en lille Dreng dengang, har dog en Række Erindringer fra Krigen 1807—14 bidt sig fast i hans Minde,

og i næsten alle er hans Bedstemoders sørgelige Skikkelse en Bestanddel. Da de fra den saakaldte Skanse — det vil sige Skansebakken — angstfuld stirrede ind mod Hovedstaden, der var et let Bytte for Fjendens Bombardement, hørte han pludselig Bedstemoderens Skrig: „Der faldt Spiret paa Frue Kirke!“

Ængstelsen over Københavns Bombardement blev i Præstegaarden og i forskellige andre Hjem forøget derved, at deres Sønner gjorde militær Tjeneste i Hovedstaden. Provst Jensens eneste Søn, Christian Bagge Jensen, var blevet Student 1806 og optaget i Studenterkorpset. Peter mindedes tydeligt hans Hjemkomst, efter at der var sluttet Vaabenstilstand. Han saa bleg, udmattet og forvaaget ud, men han var ikke saaret. Da græd Præstekonen af Glæde.

Københavns Bombardement følte i Præstegaarden som en rædselsfuld Ouverture til Danmarks syvaarige Trængselstid. Endnu var i Frederiksborg, som Hillerød ofte kaldtes i daglig Tale, Efterklngen af Stoltheden over vore Soldaters Kamp den anden April ikke helt henvejret. Og saa kom dette.

Peter Brammer understreger, hvordan vor nationale Tilbøjelighed til at gøre Løjer med Tingene ogsaa dengang gjorde sig gældende, idet man under Krigen ikke blot haanede Englænderne med Smædeviser, men ogsaa nedbrød Respekten for vort Forsvar. Især blev den uheldige Træfning ved Køge spottet og Castenskjold udlet uden Grund.

Om denne Jammerlighed fik Drengen en levende Forestilling, da nogle Landeværnsmand, som vendte hjem fra Bataljen ved Køge, blev indkvarteret i Præstegaarden. Peter fik Lov til at tale med dem, men hvor blev han ikke skuffet, da de ikke havde andre Bedrifter at fortælle om, end hvorledes de havde dukket sig, da de mærkede, at Fjenden vilde skyde med skarpt, og at de paa Flugten snildelig havde skjult sig bag Træer og i Grøfter. Der fortaltes endogsaa, at en Landeværnsmand til sine flygtende Kammerater paa Køge Landevej raabte: „Tøv lidt, jeg har tabt mine Træsko!“

At den engelske Besættelse ogsaa kunde have sine komiske Sider, ses af følgende Historie, som N. P. Wiwel har fortalt i „Underholdende Læsning“ for 1868.

Ved Borgervæbningen i Hillerød var Skomager Hauch Trommeslager. Selv om han var lidt til en Side, var han dog ikke uden Snedighed. Den engelske Afdeling, som førte de sindssyge fra Blaagaard og til Hillerød, hvor de dels blev anbragt i Slotskirken og dels i Magasinet, havde Ordre til samtidig at afvæbne den stedlige Borgervæb-

ning, hvad der ogsaa skete uden større Vanskeligheder. Kun fik man ikke Trommen. „For,“ som Skomager Hauch sagde, „tager de ogsaa alt det andet, saa skal de dog ikke faa vor Tromme,“ hvorefter han bandt et Reb og en Sten ved den, sænkede den ned i Slotssøen og bandt Rebet fast ved et Vaskested. Da der senere kom Bud efter Trommen, tog Skomager Hauch sin enfoldige Mine paa og svarede: „Jeg har jo dog ikke mere end een Tromme, og den var der en, der fik i Morges.“

Da Fjenden var ude af Landet, trak Hauch Trommen op af Slotssøen og afleverede den til Byfogden med en sandfærdig Beretning om, hvordan han havde taget hele den britiske Krigsmagt ved Næsen.

Borgervæbningen i Hillerød, der var oprettet 1801, ophævedes 1845.

Men foruden Krigens Vanskeligheder kom ogsaa Pengekrisens, og den ramte især alle fastlønnede, d. v. s. Arbejdere og Embedsmænd. 1801—07 gik Krigen uden om Danmark, og vort Land forsynede en stor Del af de krigsførende Lande med Korn. Denne Handel fortsatte ogsaa efter, at vi var kommet med i Krigen. De store Hærmasser, der var samlede i Nordtyskland, havde Brug for Korn, Kvæg og Heste, og Norge var altid Køber af dansk Korn, selv om det var daarligt. Denne øgede Efterspørgsel medførte stigende Priser og var til stor Fordel for Landmændene. Men samtidig faldt Pengenes Værdi i endnu højere Grad end Kornprisernes reelle Stigning, saaledes at en Tønde Rug, der 1807 kostede 6 Rdl. 4 Mk., i 1813 var steget til 131 Rdl., altsaa omtrent tyve Gange saa meget. Man havde faa Fornødenheder i hine Tider, men Føden skulde man have, og den bestod for en stor Del af Rugbrød, men hvordan skulde Arbejdere og Embedsmænd, der i 1813 havde samme Indtægt som i 1807, overhovedet faa Brødet?

Aarsagen til denne Elendighed laa navnlig deri, at Regeringen som Følge af den stigende Gæld udstedte saa mange Sedler, at den ikke var i Stand til at indløse dem med Sølv. Sedlerne faldt mere og mere i Værdi.

Resultatet blev Statsbankerotten 1813. Ifølge Forordningen af 5. Januar traadte en ny Bank, Rigsbanken, i Virksomhed. Som Grundlag for de Sedler, denne Bank udstedte, tjente en Sikkerhed i Danmarks Jord. Men de nye Rigsbankdalersedler vandt heller ikke Tiltro. De betaltes i Sølv med $\frac{1}{10}$ af deres Paalydende og $\frac{1}{100}$ af de før Forordningen gældende Kurantdalersedler. Man kan nok forestille sig, hvad en saadan Værdiforringelse af Seddelpengene betød for alle de fastlønnede.

Der opstod en ubeskrivelig Fattigdom i mange Hjem. Det er dette Forhold, man skal have i Erindring, naar man tænker paa Rektor

Bendtsens økonomiske Tilværelse. Adjunkternes, Provst Jensens og mange andres.

Peter Brammer fortæller, hvordan Fattigdommen trængte ind i Embedsmandshjemmene, hvor man skulde leve af Gager, der udbetaltes ikke i Sølv, men i Sedler, og som ikke var tilstrækkelig til selv et nogenlunde anstændigt Underhold. Saa tyede man til Frederik VI og appellerede til hans medlidende Hjerte. Det var i Gratialernes Tid. Men Skatkammeret var tomt, og Kongens private Kasse blev det ogsaa snart.

Pengemangel og den Varemangel, som følger med enhver Krig, var et godt Grundlag for Projektmagere. Det var Surrogaternes Tid. Man forsøgte at indbilde sig selv og andre, at Surrogat-The, Surrogat-Kaffe og Surrogat-Chokolade i Virkeligheden smagte ligesaa godt som de ægte Varer. Provst Jensen, som var meget botanisk interesseret, drøftede ofte med Byens Apoteker det Spørgsmaal, om man dog ikke kunde finde nogle Urter, der ved „rigtig Behandling“ kunde smage lige-saa godt som „rigtig The“. Men noget Resultat kom de ikke til.

Hvad disse Kriseaar kunde betyde for en ellers driftig Mand, har vi et Eksempel paa i Hans Birch Dahlerups Beretning om sin Faders Skæbne, og den maa vi af flere Grunde se lidt nærmere paa.

Hans (Jensen) Dahlerup (1758—1838) var fra Jylland kommet til Nordsjælland, hvor han ved Hjælp af sine usædvanlige Evner i Retning af at skaffe sig Kundskaber og sætte sig ind i forskellige Forhold efterhaanden skabte sig en betydelig Position. Han begyndte som „Skriverdreng“ paa et offentligt Kontor i Frederiksborg, blev efter nogle Aar forfremmet til „Skriverkarl“ sammesteds, men forlod derpaa Stillingen for at drage ud i den store Verden. Han var nemlig blevet forlovet og ønskede nu at tjene Penge, saa han kunde sætte Bo og gifte sig.

Foruden sine andre Evner ejede Dahlerup ogsaa den at forstaa at skaffe sig Forbindelser. Han var blevet kendt med en ostindisk Kaptajn Holm, der ejede Gaarden Carlsberg, som laa lidt uden for Frederiksborg. Nogle Aar senere ejedes denne Gaard af Overhofjægermester Grev Rantzau og siden en lang Aarrække af Kammerherre Lerche.

Da Kaptajn Holm skulde ud paa en Rejse til Trankebar, fik Dahlerup Ansættelse hos ham som „Kahytsskriver“, d. v. s. Sekretær. Rejsen blev meget lang, idet den varede i tre Aar, og først 1786 kunde Dahlerup gifte sig med Sophie Marie Birch. Han havde nu erhvervet sig saa mange Midler, at han kunde bygge sig et smukt grundmuret Hus eller *en Gaard*, som det kaldtes, fordi det havde Indkør-

selsport. I dette Ægteskab fødtes der elleve Børn. Efter Hustruens Død 1799 giftede han sig senere med hendes Søster, Vilhelmine Marie Birch, med hvem han fik ni Børn. Hans Børneflokk blev altsaa paa ialt tyve, saa der var mange Munde at mætte.

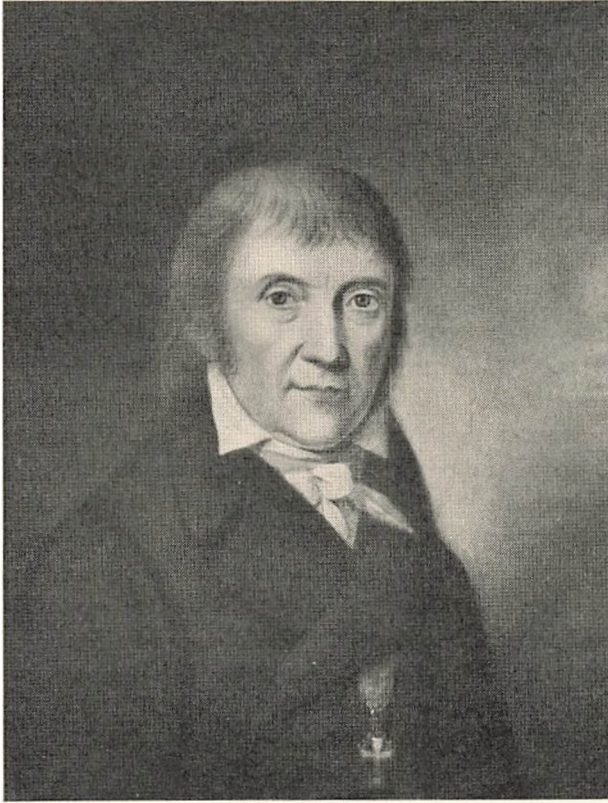
Dahlerup var blevet Fuldmægtig hos *Heinrich von Levetzow*, der var Amtmand fra 1771 til 1805, og denne Stilling beklædte han i over tyve Aar, men leve af den med sin efterhaanden meget talrige Børneflokk kunde han ikke. Han maatte derfor se sig om efter Bifortjenester, og det lykkedes ogsaa meget godt. Han paatog sig en Række juridiske Forretninger, realiserede Dødsboer, besørgede Auktioner og var Raadgiver for Folk i økonomiske Anliggender.

Inden Amtmanden gik af, havde han skaffet sin Fuldmægtig to smaa Embeder, det ene som Forstander for Hillerød Hospital, det andet som Vejinspektør for Frederiksborg og Kronborg Amter. Dahlerup var en meget foretagsom Mand. Det saakaldte „Overdrev“, der laa et Stykke uden for Hillerød, havde i umindelige Tider ligget hen som øde Lyngmarker, men som Amtsfuldmægtig fik Dahlerup disse store Strækninger udstykket til Byens Borgere, hvad han til at begynde med ikke fik megen Tak for, idet Borgerne mente, at disse ufrugtbare Strækninger ikke var værd at dyrke op, og desuden laa de for langt borte.

Men Dahlerup viste dem et godt Eksempel. Snart var hans Lodder opdyrkede, han lejede nogle flere, købte andre, og man blev hurtigt Vidne til, at det meget godt kunde lønne sig at dyrke Jorden paa Overdrevet. Dahlerup var i det hele en Fremskridtsmand. Kartoffler var i 1790'erne saa lidet agtede, at Bønderne ikke vilde spise dem, og i Borger- og Embedsmandshjem var de sjældne, men hos Dahlerup var de paa Bordet hver Dag. Dahlerup var ogsaa den første her i Byen, der lod sine Børn vaccinere mod Kopper.

Indtil Krigen kom 1807, var det gaaet godt fremad for Dahlerup, der forøvrigt i sit Ydre skal have haft en forbavsende Lighed med Christian IV. Foruden sin Gaard i Hillerød med tilhørende Jorder og de tilkøbte Arealer ejede han to Bøndergaarde i Amtet. Han var faktisk en velhavende Mand.

Men da Krigen kom og med den Pengekrise, varede det ikke længe, før han som andre Embedsmænd følte Tidernes Tryk. Dels som Følge heraf og dels lokket af de høje Priser, som Ejendommene Tid efter anden kom op i, solgte han efterhaanden baade de to Bøndergaarde og sin Gaard i Byen, og da Krigen var endt, ejede han intet. Han havde kun de to smaa Embeder at leve af. I en Række af Aar

Bendt Bendtsen (1763—1830). Rektor ved Frederiksborg lærde Skole. Efter Akvarel af C. V. Viehe. (Frederiksborgmuseet).

kæmpede han — som mangfoldige andre Embedsmænd — med økonomiske Vanskeligheder og følte sig forpint af Næringsssorger. 1827 var han saa heldig at faa endnu et lille Embede, idet han blev Postmester, hvad han var til 1835. Fra 1827 gik det noget fremad, men selv om Kaarene blev bedre, maatte han, som Sønnen siger, indtil sit Livs Ende stedse anstrenge sig med Arbejde.

Dahlerup maatte støtte sin vakkende Økonomi paa forskellig Vis. Han lejede saaledes et Kvistværelse ud til Latinskoleelever, som han havde i Kost, og her træder den senere saa berømte Videnskabsmand Madvig ind i vor Bys Billede.

Johan Nicolai Madvig var født den 7. August 1804 i Svaneke, hvor Faderen var By- og Herredsskriver. Drengen viste sig at være usæd-

vanlig begavet. Han kom hurtigt saa vidt i Skolekundskaber, at han kunde hjælpe Faderen med Kontorarbejde, og Byfogden paatog sig uden Vederlag at vejlede ham til dansk juridisk Eksamen. Men i 1816 døde Faderen og efterlod sig Hustru og en Børneflokk, hvoraf den yngste først blev født efter Faderens Død. Enken maatte for at skaffe Føden til Familien virke som Kogekone hos Venner og Bekendte.

For Johan Nicolai, der led af „den heftigste og voldsomste Længsel efter en højere aandelig Uddannelse“, var Udsigterne alt andet end lyse. Men naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest, og en baade rig og velgørende Dame i København lovede at betale Halvdelen af hans Ophold i en By med Latinskole. Det blev da bestemt, at han skulde sættes i Frederiksborg Skole, hvor Amtmanden paa Bornholm havde to Sønner. Da dette 1817 var afgjort, blev den læselystne Dreng „aldeles ustyrlig“ efter at komme af Sted, og en Efteraarsaften holdt han sit Indtog i Hillerød, hvor han blev indmeldt i Latinskolen og indlogeret hos Hospitalsforstander Dahlerup, hvor han sammen med de to bornholmske Amtmandssønner kom til at bo paa Kvisten i Slotsgade Nr. 23.

Fra J. N. Madvigs „Livserindringer“ ved vi lidt om, hvordan Hillerød tog sig ud i den trettenaarige Bornholmers Øjne. Byen havde ved sin afsondrede Beliggenhed og som Følge af de yderst indskrænkede Samfærdselsmidler et stille Præg. Men bemærkelsesværdigt var, skriver han, Latinskolen, Slottet og de dejlige Naturomgivelser med Skove og Smaasøer samt Garnisonen, der bestod af en Husareskadron, hvis yngre Officerer naturligvis overskyggede Adjunkterne for slet ikke at tale om øverste Klasses Disciple.

Foruden Amtmand og Amtsforvalter husede Byen forskellige pensionerede militære og civile Embedsmænd, som dog alle levede under meget beskedne økonomiske Vilkaar. Med en vis Stolthed dvælede Byens Indbyggere ved Mindet om Frederik VI's Kroningsfest 1815, da Byen for en kort Stund var Landets Midtpunkt. Men om denne Begivenhed vil der senere blive fortalt.

Om Skolen siger Madvig, at Fattigdommen mærkedes overalt, i hele Læreapparatet og i Lærernes trykkende Kaar. Skolens Virksomhed og Anseelse blev væsentligt holdt oppe af dens Rektor, Professor *Bendt Bendtsen*, der af Madvig karakteriseres som „denne for mig og mange andre uforglemmelige Mand“. Bendt Bendtsen var født i Hillerød 1763 og Søn af den senere Rektor ved Frederiksborg Latinskole Povel Bendtsen. 1789 blev han Faderens Efterfølger og virkede ved Skolen til sin Død 1830.

J. N. Madvig (1804—86). Efter Maleri af Carl Bloch.
(Frederiksborgmuseet).

Bendtsen var et elskeligt Menneske, en dygtig Lærer, men en svag Skoleleder. Som alle andre Embedsmænd var han forpint af Tidens Fattigdom. Hjælpsom, som han var, tog han imod Disciplene uden for Skoletiden for at rette deres Ekstrastile, og her giver Madvig et levende Billede af Rektor Bendtsen, der iført en tarvelig Kappe, som var holdt sammen med et Stykke Reb, stod i en Skolestue, der oplyst af et eneste Tællelys tjente ham som Arbejdsværelse, og gennemgik og rettede hans Stile samtidig med, at han søgte at holde Modet oppe hos den lidt forsagte Dreng, der vel ogsaa længtes en Smule efter de kære paa den hjemlige Klippeø.

Madvig stod i et godt Forhold baade til Skolen og Kammeraterne, men der var andre Omraader, der pinte og nagede ham. Han følte

gennem hele sin Skolegang i Hillerød fra 1817—20 et tungt Tryk af Fattigdom og Savn. Skønt hans Velgørerinde snart paatog sig at betale hele hans Ophold hos Dahlerups, var der Vanskeligheder nok endda. Han havde ikke Penge til Bøger, og hans Klæder blev mere og mere luvslidte. Deltagelse i nogen Art af Fornøjelse, der kostede Penge, som f. Eks. Danseskole, var udelukket. Da der engang blev samlet ind til en Fødselsdagsgave til hans kære Rektor, maatte han for at yde sit Bidrag sælge det eneste Klenodie, han ejede, nemlig en lille Sølvmedaillon, der i sin Tid var givet ham som Fadder gave.

Nøden blev ham saa meget desto bitrere, som han vidste, at hans Moder, der havde hans fire mindre Søskende at forsørge, maatte paalægge sig store Savn for at skaffe ham det allernødvendigste. Denne hans Fattigdom virkede saa meget mere knugende, som de fremmede, blandt hvilke han befandt sig, ikke altid med lige stor Takt forstod at opfatte hans Forhold.

Erstatning for Savnene fandt han i den smukke Skovnatur, især Indelukket og Præstevangen, hvor han og hans Kammerater tumlede sig samtidig med, at de nød Synet af det stolte Slot, hvis rungende Klokker kunde høres langt ud i Skoven, ligesom ogsaa Aftenturene under de gungrende Hvælvinger vakte Stemning i Sindet.

Var Madvig end fuldstændig uden for Byens Selskabsliv, var han — ligesaa lidt som andre unge Mænd — upaavirket af kvindelig Skønhed, som Byen ejede i saa rigt Maal. Udtrykket „de tredive Tyranner“ var netop opstaaet i hans Skoletid som Betegnelse for et Antal Hillerød-Skønheder. Naturligvis var Madvig med sit fattige Ydre og sit vel ogsaa noget forlegne Væsen Luft for disse „Tyranner“. At han var en ualmindelig stor Begavelse, og at han havde en straalende Karriere foran sig, kunde jo ikke ses paa ham.

Udover de to, som han boede i Hus sammen med — Dahlerups Døtre — vekslede han ikke et Ord med nogen af Tyrannerne. Da han gik til Præsten, deltog to Døtre fra en adelig Familie, der boede i Nærheden af Byen, i Konfirmandundervisningen. De traadte som andre Døtre af Honoratiores sammen med Præsten ind i Konfirmandstuen, hvor de jævne Familiers Børn, Madvig indbefattet, i Forvejen havde samlet sig. Han saa med tavs Beundring paa de to unge og smukke Piger, og da han mange Aar efter — 1850 — var til Taffels paa Frederiksborg Slot og havde deres Moder til Bords, kunde han ikke lade være med at sige et Par Ord om det stille Sværmeri, han i sin Skoletid havde næret for hendes Døtre.

En anden Oplevelse havde han som Kultusminister — fra 1848—51

— da han en Dag fik Brev fra en Præstekone i Jylland, der mindede ham om deres fælles Hillerødtid — hun var ogsaa en af „Tyranterne“ — og lagde et godt Ord ind for sin Mand, der søgte et Embede paa Sjælland. Det glædede Madvig at kunne svare, at hendes Mand efter alle Regler var den nærmeste til det omtalte Embede. — —

Vi vender tilbage til Hillerød. Her fik Skolelivets Glæder og Sorger deres Afslutning, da Madvig den 24. September 1820 indfandt sig hos Rektor Bendtsen, der i den sædvanlige Skolestue ved det ensomme Lys udleverede Skolens Vidnesbyrd til hver enkelt Elev. Denne Sammenkomst gav Udtryk baade for Rektors store Godhed over for Madvig og dennes Taknemmelighed over for sin Rektor. Et besynderligt Indtryk gjorde det paa Madvig, at Bendtsen nu sagde „De“ til ham, mens han ellers altid tiltalte Eleverne med „han“.

Som det var ventet tog Madvig Studentereksamen med Udmærkelse, og nu gik det rask fremad paa den straalende akademiske Bane, han havde for sig.

Hillerød glemte ikke den Mand, der havde faaet sin første videnskabelige Uddannelse i Byens Latinskoie. Det Hus, hvor Madvig boede i sin Skoletid, staaer endnu og ejes af Slagtermester *Anker Mogenssen*. I Muren har Hillerød Turistforening ladet indsætte en sort Marmortavle med følgende Indskrift: Her boede Sprogforskeren Johan Nicolai Madvig i sin Skoletid 1817—20. „Fordi vi ere færre, ere vi ikke ringere.“

Gennem disse smaa Livsbilleder faar man et Indtryk af Byens Fattigdom i Aarene efter Statsbankerotten 1813. Det samme faar man paa et bredere Grundlag gennem et Dokument, som er bevaret i Hillerød Byarkiv. Det er en „Fortegnelse over Hillerød Kjøbsteds Gaarde og Huuse“ ved en i Aaret 1818 foretaget Omvurdering til Brandforsikring.

Betragter vi denne Liste over de brandforsikrede Ejendomme nærmere, giver den os en Række værdifulde Oplysninger om Forholdene her paa Stedet i det Aar. Det anføres, at der er 7 afbrændte Huse, 10 nedbrudte og 2 nedfaldne, ialt 19. Da der paa Listen er opført 179 Matrikelnumre, hvoraf nogle er delt, mens andre er sammenlagt, bliver der ialt 181 matrikulerede Ejendomme med Bygninger paa. Af dem er altsaa de 19, d. v. s. godt 10 pCt. nedbrændte, nedbrudte eller nedfaldne. At en Tiendedel af Byens Huse paa den Tid har været ødelagte, siger en Del om Tidens Fattigdom. En Sammenligning med Folketællingen af 1801 viser, at Udstyknngen har været lille og Initiativet ringe.

Derimod ser det ud til, at Tørsten har været stigende. Brandforsikringen viser, at der 1818 var 10 Brændevinsbrændere i Byen, og de ejer 18 Ejendomme, hvis samlede Brandforsikringsværdi er 87090 Rdl. eller 20 pCt. af Byens samlede Forsikringssum, der beløber sig til 432390 Rdl. Sølv Værdi. Disse 10 Mænd ejer altsaa Femtedelen af Stadens Bygningsværdi. Hertil kommer 4 Gæstgiverier, idet Martin Abel og Jakobi Abel, der begge var Gæstgivere i 1801, er medregnede. Disse 4 ejer fire Ejendomme til et samlet Beløb af 17910 Rdl. eller 4 pCt. af Byens samlede Forsikringssum.

Der er 13 Købmænd, som ejer 19 Ejendomme til en samlet Brandforsikringssum af 65750 Rdl. eller 15 pCt. af Byens samlede Forsikringssum. De 10 Brændevinsbrændere, 4 Gæstgivere og 13 Købmænd ejer tilsammen 39 pCt. af Byens Brandforsikringssum, altsaa lige ved to Femtedele.

De fire største Ejendomme, bygningsmæssig set, er Matr. Nr. 25, Købmand Aabye, 16340 Rdl., Nr. 159, Den latinske Skole, 12750, Matr. Nr. 13, Farver Bendixen, 12620, og Matr. Nr. 154, Carlsberg, 11690 Rdl. 70 Huse er ansat til en Brandforsikringssum af under 1000 Rdl. hver.

Iøvrigt viser den nævnte Fortegnelse ligesom Folketællingslisten af 1801, at Byen har haft 5 Acciseboder, mens man hidtil kun har regnet med, der var 4. Generaltoldkammerets Accisebod fandtes paa Københavngaden Matr. Nr. 95 i Nærheden af Genforeningsstenen. I Nr. 149 b paa Hjørnet af Bakkegade og Helsingørgade (det sidste Nr. i Bakkegade er 149) fandtes Helsingørsportens Accisebod. I Matr. Nr. 166 i den nuværende Slangेरupsgade, rimeligvis i Nærheden af Afholdshjemmet, fandtes Slangेरups- eller Troldsportens Accisebod, Nr. 167 Mølleportens Accisebod maa formentlig have ligget i Nærheden af Slotsmøllen, men dertil kommer den femte i Matr. Nr. 173 „Slots Acciseporten“, der muligt har været at finde i Nærheden af Hostrups Mindesten. Ved Hjælp af disse 5 Acciseboder kunde de 5 Indgangsveje til Byen overvaages.

Frederiksborg Slot. Heinrich Hansen pinx., A. Nay lith.

III

FREDERIK VI's SALVING

Mandag den 31. Juli 1815 blev en af Hillerød Bys store Mindedage. I Forvejen saa man hen til denne Dag med Forventning og Spænding, og længe efter blev dens Pomp og Pragt drøftet i Selskaber og paa Gadehjørner. Paa denne Dag blev *Frederik VI* og hans Dronning, *Marie Sophie Frederikke*, salvet i Frederiksborg Slotskirke.

Den 13. Marts 1808 døde „Dannerigets elskede Arveherre og Konge, Kong *Christian den Syvende*, i hans velgjørende Regjerings tre og fyrretyvende Aar“, som det hedder i et datidigt Skrift, og hans Søn, *Frederik VI*, blev Konge af Navn. Af Gavn havde han paa Grund af Faderens Sindssygdом været det lige siden 1784.

Det var Sædvane, at de enevældige Konger paa højtidelig Vis blev salvet i Frederiksborg Slotskirke, men Kongen havde i disse urolige Aar andet at tænke paa, fra 1807—14 Krigen med England, Pengekrisen og 1814—15 Deltagelse i Wienerkongressen. Men da denne sluttede den 10. Juni, skulde der endelig være Fred og Ro til at indhente det forsømte. Kongen havde fastsat den højtidelige Handling

til den 31. Juli, samme Dag som han og Dronningen havde været gift i 25 Aar.

Vi kaster imidlertid et Blik tilbage. I tidligere Tider blev de danske Konger kronet, men efter at Enevælden 1660 var blevet indført, skete der den Forandring, at Kongen blev *salvet*. Denne Højtidelighed foregik paa en enkelt Undtagelse nær i Frederiksborg Slotskirke.

Da *Frederik III* døde 1670, blev hans Søn *Christian V* Konge. Han var den første, der besteg Tronen som Enevoldskonge, og han nærrede som sin Fader meget høje Tanker om den Værdi, Enevælden var Udtryk for. Efter at der var anskaffet nye kostbare Regalier, lod Kongen sig salve i Frederiksborg Slotskirke den 7. Juni 1671, hvorved et nyt og pragtfuldt Ceremoniel blev gennemført.

Kongen satte selv Kronen paa sit Hoved, og forud for Salvingen havde Sjællands Biskop, *Hans Wandal*, oplæst Kongeloven og holdt en stor Tale om dens Betydning. Mens *Frederik III* havde lagt Hovedvægten paa den Kendsgerning, at *Folket* havde overdraget Magten til Kongen, tolkede *Wandal* Enevælden helt anderledes. For ham var det Gud alene, der forlenede Fyrsten med Arveregimentet og Enevoldsherredømmet. Han gik endog et Skridt videre, idet han hævdede, at Kongen ogsaa var Guds Statholder paa Jorden og derfor kaldet til at herske over sine Undersaatter, deres Personer, Gods og Ejendom.

Med denne Tale — er der sagt — holdt *Enevældens officielle Statsret* sit Indtog i Danmark. Salvingen i Frederiksborg Slotskirke blev ved denne Lejlighed derfor adskilligt mere end en Ceremoni.

Christian V's Søn, *Frederik IV*, der 1699 efterfulgte sin Fader paa Tronen, blev salvet i Frederiksborg Slotskirke den 15. April 1700 under Udfoldelsen af megen Pragt og et stortilet Ceremoniel, der ikke her nærmere skal beskrives. Kun skal vi — efter *J. Kragh Høst* — gengive, hvordan Kongen og Dronningen var klædt.

Kongens Dragt var af Gyldenstykke med kort Trøje og opkiltede Bukser efter gammel dansk Skik, med Sølvspidser og Kniplinger, lange røde Silkestrømper broderet med Guld i Sviklerne, hvide Sko med røde Hæle, Guldknapperne i Klæderne var ligesom Bæltet og Knæbaandet besat med Diamanter. Desuden var Kongen iført sin lange og vide Kappe af purpurfarvet Fløjl, besat med broderede Guld-kroner, med bredt Hermelinsopslag og foret med Hermelin. Over den hang de to Ordenskæder.

Hertil kom Regalierne: Guldkronen med dens Juveler og Ædelstene. Scepteret med dets Emaillé og Diamanter, Æblet med Diamantspidser og Kors samt Sværdet med det kunstfærdige diamantbesatte

Guldhæfte og den kostbare Guldskede med Rigernes og Fyrstendømmernes Vaaben.

Dronningens Dragt var af Sølvstykke besat med Diamanter, over hvilken hun bar sin lange vide Kjole og Talar af Stof og Prydelse som Kongens. Paa Hovedet havde hun en net lille Guldkrone, som Kongen selv havde sat paa hendes Hoved.

Med Kronen paa Hovedet, Sværdet ved Siden, Scepteret i den højre Haand og Æblet i den venstre var Kongen iført hele sit kongelige Skrud. Men vi vil ikke følge ham gennem den højtidelige Handling. Vi vil vente til 1815, hvor Frederik VI blev salvet under Udfoldelsen af næsten de samme Ceremonier.

Christian VI blev salvet i Aaret 1730 og hans Søn, *Frederik V*, den 4. September 1747, begge i Frederiksborg Slotskirke. Den følgende Konge, *Christian VII*, havde valgt Frue Kirke i København til sin Salving, der fandt Sted den 1. Maj 1767. Men med hans Søn, *Frederik VI*, er vi altsaa atter tilbage i Frederiksborg.

Det er klart, at Byens Befolkning med store Forventninger saa hen til den sjældne Højtidelighed, der for et Par Dage skulde gøre Hillerød til Rigets Midtpunkt. Men Festen var langtfra uden Byrder. I Hundredvis skulde de fornemme Gæster indkvarteres hos Byens Borgere, og da det ikke var Amtmanden og Byfogden muligt at skaffe tilstrækkeligt Sengetøj til alle, maatte de rette Henvendelse til Omegnens Bønder om at udlaane Sengetøj til Byen. Det hjalp noget, men ikke nok. Overhofmarskallen maatte derfor i en Bekendtgørelse raade alle de ugifte Kavalerer, hvem man kun kunde skaffe Aftrædelsværelser i Byen, til først at rejse fra København Kroningsdagen om Morgenen og atter vende tilbage dertil samme Dags Aften. Desuagtet var Indkvarteringen overordentlig stor, og Udgifterne for Byens Borgere stod i Forhold dertil. —

Vi vender os atter til den planlagte Højtidelighed 1815. Et stort og omfattende Ceremoniel var blevet udarbejdet. En Række af Rigets fornemste Mænd — Statsministeren, de højeste Embedsmænd inden for Regeringen, Riddere af Elefanten, Storkorsridderne, samt alle civile, militære og gejstlige Embedsmænd og Rangspersoner af de første tre Rangklasser — blev tilsagt at give Møde til den forestaaende Højtidelighed paa Frederiksborg Slot.

Biskoppen over Sjællands Stift, Dr. *Frederik Münter*, „erholdt aller-naadigst Befaling til at foreslaae bibelske Texter som ved denne hellige Handling skulde forklares,“ og af dem udvalgte Kongen de to,

som Biskoppen skulde tale over. Den forhenværende Biskop over Sjællands Stift, Dr. *Nicolai Edinger Balle*, og Generalsuperintendenten i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, Dr. *J. G. C. Adler*, blev anmodet om at assistere Biskop Münster ved den højtidelige Handling.

For at ogsaa „samtlige Hans Kongelige Majestæts Undersaatter paa denne højtidelige Dag kunde opløfte deres Hjerter til Gud,“ blev det befaleet, at der Søndag den 30. Juli „overalt i Hans Majestæts Stater“ fra Prædikestolen skulde bedes for Kongen og Dronningen.

De kongelige Regalier, Krone, Sværd, Scepter og Rigsæble, blev udstillet offentligt paa Rosenborg i Dagene 24.—26. Juli hver Dag fra Kl. 10 til 1. To Kaptajner og to Løjtnanter holdt Vagt.

De fra Provinserne tilsagte Embedsmænd og Rangspersoner indfandt sig efterhaanden i København, hvorfra de rejste til Frederiksborg.

Lørdag den 29. Juli begav Kongen og Dronningen sig tilligemed deres Døtre, Kronprinsesse *Caroline* og Prinsesse *Vilhelmine Marie*, hen imod Aften til Frederiksborg. Dagen efter, Søndag den 30. Juli, modtog Kongen og Dronningen i et af deres Gemakker Alterens Sakramente af den kongelige Konfessionarius' Balles Haand, hvorefter de i Kabinettet overværede Gudstjenesten, hvor Hofpræst *Liebenberg* prædikede. Ved Middagstaflet samme Dag benaadede Kongen en lang Række af sine Embedsmænd og andre Undersaatter med Ordener og Udmærkelser.

Men saa oprandt den store Dag. For at alt kunde klappe — og der var overordentlig meget at tage Hensyn til — var der i alle Enkeltheder udarbejdet en Beskrivelse af Begivenhederne, og heraf var den væsentligste Del trykt i et 34 Sider stort Skrift i Kvart, hvis Titel lyder saalunde: „Udtog af det allernaadigst approberede *Ceremoniel* ved deres Majestæters forestaaende høie *Kronings- og Salvings-Fest* paa Frederiksborg Slot den 31te Juli 1815“.

Dette Skrift begynder saaledes: „Alle de, som ere tilsagte at møde i Processionen ved Kronings Høitideligheden den 31. Juli, begive sig til Slottet, hvad enten de ere Kiørende eller Gaaende, igiennem Byens Port, hen til Myntporten, som for den Dag er den eneste Adgang til og fra det Indvendige af Slottet. Naar Herskaberne ere stegne ud af deres Vogne, kiøre de ledige Vogne bort, igiennem Slots Alleen, forbi Badestuen igiennem Indelukket til Hillerød, eller hvor de Andetsteds ville hen.“

I Slotskirken var der i de sidste Maaneder truffet en Række Foranstaltninger. Fra Alteret til Tronen var anbragt en Forhøjning, beklædt

med violet Fløjls og belagt med Guldbrokade. Tronhimlen var pragtfuldt dekoreret og havde følgende Indskrift:

MAGTEN KOMMER FRA GUD

Under denne Himmel stod begge de kongelige Lænestole, hvoraf Kongens, der var forarbejdet af Enhjørningshorn og Elfenben med en stor Ametyst i Ryglænet, i flere Aarhundreder havde tjent de danske Konger til Trone. Dronningens Stol var af støbt Sølv med talrige forgyldte Prydelser.

Ved Siden af hver Stol var der anbragt et lille Bord — en saakaldt Pulpet — med Fløjls Tæppe og Pude, hvorpaa Majestæterne kunde lægge de Ting fra sig, som de havde i Hænderne. Foran Tronen stod de tre Sølvløver.

Til Biskopperne Münter og Balle samt Generalsuperintendent Adler var af „Kongelig Gavnildhed“ blevet forfærdiget en gejstlig Embedsdragt af sort Fløjls samt Bispekaabe af Gyldenstykke med tilhørende Messeskjorte, ligesom ogsaa de Præster, der havde faaet Befaling til at være til Stede under den højtidelige Handling, nemlig Hofpræsten *M. F. Liebenberg*, Stiftsprovst *H. G. Clausen*, Amtsprovst *N. E. Øllgaard* og Slotspræst *Johannes Jensen*, havde erholdt Messeskjorter, Hofpræsten tillige en Embedsdragt af Fløjls.

Fra den Slotsdør, hvorfra Kongen og Dronningen vilde begive sig til Kirken, var anbragt en med rødt Klæde belagt Forhøjning, ligesom der var forarbejdet to Baldakiner eller Tronhimle, som skulde bæres over Majestæterne paa Vejen til Kirken.

I den indre Slotsgaard paraderede den kongelige Livgarde til Hest paa begge Sider af den nævnte Forhøjning. Ogsaa Garden til Fods havde taget Opstilling i den indre Slotsgaard, og bag ved den var Tilskuernes Plads. Hans Majestæts Livjægerkorps besatte den ydre Slotsgaard og alle de øvrige Poster til Ordenens Opretholdelse.

Der ringes tre Gange med Slottets Klokker, første Gang Kl. 11, anden Gang Kl. 11½ og tredie og sidste Gang Kl. 12¾. Kirkedørene aabnes ikke, førend det har ringet anden Gang, og efter den Tid kan Tilskuere med Billetter til Kirken, Altanen over Porten eller Slotsgaarden indlades. Kl. 12¾ lukkes Kirkedørene ligesom ogsaa Dørene til Møntporten, og ingen tilstedes mere Adgang til Slottet, førend Højtideligheden er forbi.

Af Drabantkorpsset var 18 placeret i Kirken og 12 sammen med 2 Underførere paa Forhøjningen i Slotsgaarden paa begge Sider af Majestæternes Tronhimle.

Imidlertid forsamlede de Kavalerer, der var tilsagt til at deltage i Processionen til Kirken, Ridderne af Elefanten og Storkorsridderne, iført deres Ordensdragt, sig i Kongens Gemakker, ligesom de Damer, der var tilsagt til at deltage i Dronningens Procession, forsamlede sig i hendes Forgemak. De var klædt i hvide Rober, da „Fløjl, Broderi, Fryndser eller anden Belægning af Guld eller Sølv var aldeles forbudt at bæres ved Hoffet ved denne Lejlighed.“

Imidlertid var Kongen blevet iført de danske Kongers Salvingsdragt, hvorved Hans Excellence Geheime-Statsminister, Overkammerherre, Grev Joachim Gottsche af Moltke til Bregentved fungerede. Med begge Ordenskæder uden paa Kappen, Kronen paa Hovedet og Sværdet ved Siden begav Kongen sig til Dronningen, som var iført sin Salvingsdragt.

Efter at Dronningen havde modtaget Kronen paa Hovedet af Kongen, begav Majestæten sig tilbage til sit Kabinet, hvorfra han med det kongelige Scepter i den højre, Rigsæblet i den venstre Haand, „forføjede Sig til Audience-Gemakket og nedlod sig paa Tronen.“ Derefter blev de kongelige Prinser, de fyrstelige Personer m. fl. indladt i samme Gemak.

Efter at det havde ringet tredie Gang, gav Kongen Befaling til Overhofmarskallen, at Processionen kunde begynde. Denne bestod af 23 Afdelinger, ordnede efter Rang, først begge de kongelige Furerer som Herolder, dernæst 30 Lakajer og Løbere af det kgl. Liberi, tolv kongelige Pager, tre og tre ved Siden af hinanden. Og til sidst Hans Højhed Prins Frederik Ferdinand, de tjenstgørende Generaladjudanter af Land- og Søetaten, samt Generalkvartermesteren, alle tre ved Siden af hinanden, og endelig Overhofmarskallen med Overhofmarskalstaven i Haanden.

Herefter forlod Hans Majestæt sin Trone. Slæbet af Kongens Kappe blev baaret af tre Geheime-Statsministre.

Da Processionen begyndte at kunne ses i Slotsgaarden, lod Trommer og Pauker fra Altanen sig høre, og Klokkerne begyndte at ringe. Da Kongen kom til Syne i Slotsgaarden, gjorde Garderne Honnør og blæste March.

Lidt før Kongen begav sig til Kirken, forføjede fire dertil udnævnte Storkorsriddere sig ned ad Trappen for at modtage den Baldakin, under hvilken Kongen skulde gaa hen til Kirken, af de fire Slots-officianter, som hidtil havde baaret den. I det Øjeblik Kongen var paa det nederste Trin af Trappen, afgav de fire Storkorsriddere Baldakinen til fire Elefantriddere, som bar den til Kirkedøren. Her afleverede

Frederik VI (1768—1839). Efter Maleri af C. W. Eckersberg. (Frederiksborgmuseet).

de den til de fire Storkorsriddere, som atter overgav den til de fire Slotsofficerer, der bar den under hele Højtideligheden i Kirken.

Ved Indgangen til Kirken blev Kongen modtaget af de to Biskopper og Generalsuperintendenten. Biskoppen over Sjælland traadte frem og udtalte: „Kom herind, Allernaadigste Konge, i dette Guds Tempel, som Herrens Velsignede! Velsignet være den, som kommer i Herrens Navn!“

Efter at Kongen var traadt ind i Kirken, begyndte Musikken. En Koral, der var forfattet efter Davids 89. Salme af *Thomas Thaarup*, blev afsunget. Derefter begav Dronningen sig under et tilsvarende Ceremoniel til Kirken.

Da Dronningen nærmede sig Tronen, nejede hun for Kongen, som hilste med Scepteret, hvorefter Hendes Majestæt tog Plads paa sin ved venstre Side af Kongen staaende Trone. Prins Christian Frederik, som havde ledsaget Dronningen til Kirken, begav sig nu til den for det kongelige Hus bestemte Kirkestol.

Efter at Kongen og Dronningen havde indtaget deres Sæde paa Tronen, og deres Følge var ordnet paa begge Sider af samme, „nedbøjede Biskopperne og Generalsuperintendenten sig i dybeste Underdanighed“ for Majestæterne, og Biskop Münster holdt en Indgangstale. Efter at Biskop Balle havde oplæst den første af de udvalgte Tekster, blev den „korteligen forklaret“ af Biskoppen over Sjællands Stift.

Efter denne Tale blev det i Sølv indfattede Originaleksemplar af Kongeloven tilligemed den gyldne og med mange Ædelstene besatte Salvedaase lagt paa Alteret. Derefter holdt Biskop Münster en kort Tale om „Kongeloven, denne Rigets ærværdige Grundlov“.

Efter denne Tale knælede de tre høje gejstlige ned foran Alteret og bad Herrens Bøn, men forinden havde Kongen nedlagt de kongelige Regalier, Kronen, Scepteret og Rigsæblet, paa det ved Tronen staaende Pulpet.

Herefter istemte Biskop Balle under Ledsagelse af det kgl. Kapel den latinske Messe. De kongelige Sangere og Sangerinder udførte derefter en Koral efter Davids 21. Salme. Under denne Salme havde Kongen atter taget Kronen paa Hovedet og de øvrige Regalier i Hænderne.

Biskoppen af Sjælland vendte sig mod Alteret, aabnede under en stille Bøn Salvedaasen, hvori den kostbare Salvingsolie befandt sig, hvorefter han atter vendte sig med Ansigtet mod Tronen og leverede Salvedaasen til Biskop Balle og Laaget til Generalsuperintendent Adler, hvorefter de alle tre bukkede sig dybt tre Gange. Biskop Münster indbød til „den hellige Salvings Annammelse“ med en kort Tale.

„Herpaa behagede det Hans Majesæt at reise sig fra Sit Sæde og i al Sin Kongelige Prydelse at nedstige af Thronen, hvorved den Kongelige Kappes Slæb blev baaret af de ovennævnte tre Herrer Geheime-Statsministre og Riddere af Elephanten.

Saaledes nærmede Sig da Hans Majestæt, under Forsamlingens ærefrygtfulde og dybeste Taushed, Herrens Alter, nedlagde paa et ved Knæskammelen staaende Pulpet, først Sit Scepter, derefter Guldæblet, og tog siden selv Kronen af Sit Hoved og nedlagde den sammesteds; hvorpaa Hans Majestæt med Gehejme-Statsminister og Over-Kammerherre Grev Moltkes Hjelp opknappede noget lidet af den Kongelige

Trøie, og drog Selv Handsken af Sin høire Haand; og derpaa nedknælede Kongen andægtigen for Gud paa Bedeskammelen som stod for Alteret.“

Biskoppen over Sjællands Stift nærmede sig Hans Majestæt med dybeste Ærefrygt, dyppede det yderste af Fingrene i Salven og salvede Kongen med Korsets Tegn paa Panden, paa Brystet og paa den højre Haands Haandlede, idet han udtalte:

„Saa knæler da Deres Majestæt for den Evige, Kongernes Konge, vor Herres Jesu Christi Fader; og Deres Hjerter opløfter sig ydmygeligen til Ham, for at anraabe Ham om den Kraft, Han allene kan give.

Han ville da, ligesom jeg ifølge mit hellige Embede salver Deres Kongelige Majestæt med de udvortes jordiske Tegn; saa ville Han af Sin uendelige Miskundheds Fylde salve Deres Majestæts Kongelige Hoved med Viisdommens og Forstandens Aand (han gør Korsets Tegn): Deres faderlige Bryst med Herrens Frygts og Kjerlighedens Aand (Korsets Tegn): Deres vældige Haand med Kraftens og Styrkens Aand (Korsets Tegn)!

Saa være da nu Ders Kongelige Majestæt salvet, velsignet, og iført med Kraft fra det Høie i Navn Gud Faders, Søns og Hellig Aands! Amen.“

Den anden Tekst blev oplæst, og Biskop Münster talte, en Koral efter Davids 145. Salme blev afsunget, og Dronningen blev salvet. Efter endnu nogen Højtidelighed forlader de kongelige Processioner Kirken i samme Orden, som de ankom.

Lidt senere paa Dagen holdtes der Taffel i Riddersalen. Da Kongen befalede, at Taffelet skulde begynde, lød der Musik fra Pauker og Trompeter paa Altanen over Porten, og fjorten Kaptajner anført af en Major begav sig sammen med 28 Mand af Garden til Hest ned til Gangen, der støder op til det kongelige Køkken. Her modtog de hver sin Ret, som de bar tværs over Slotsgaarden og op til den store Ridder-sal, hvor de kongelige Sangere og Sangerinder samt det kgl. Kapel havde taget Plads i det for dem indrettede Orkester.

Ved det kgl. Taffel spiste foruden Kongen og Dronningen Kronprinsessen, Prins Christian, Prins Ferdinand, Hertuginde af Augustenborg, Prins Christians Gemalinde Prinsesse Caroline Amalie, Prinsesse Juliane og Prinsesse Charlotte.

Til at servere for Kongen var udset: en Ridder af Elefanten, en Gehejmekonferensraad, som er Storkors, en Storkors af Dannebrog, en Kammerherre og en Kammerjunker. Tilsvarende fem Standsperso-

ner serverede for Dronningen. Til at servere for hver af de øvrige kongelige Personer var udset tre Personer: en Gehejmekonferensraad, som er Storkors, en Kammerherre og en Kammerjunker.

Desuden er der ved Majestæterne og hver af de kongelige Herskaber ansat en Page til at give og borttage Tallerkener med mere fra den serverende Kammerjunker, som giver eller tager fra den følgende i Rangen, indtil den højeste i Rangen tilbyder eller borttager fra det kgl. Herskab, som enhver serverer for.

Efter at de samtlige Prinser og Prinsesser havde taget Plads, traadte Hofpræst Liebenberg frem og holdt en Bøn, hvorefter en Kantate, forfattet af Th. Thaarup, blev afsunget. Den havde forskellige Afsnit: *Kor, Religionen, Retfærd, Sandhed*, hvorefter den afsluttedes med følgende Kor:

Straal frem i Din Herligheds Glands,
O Fred! omstraal Du Dana-Kongens Throne!
Flæt Oliegreen, men Eeg- og Myrthe-Krands,
Om *Frederiks* og *Marias* Krone.

Lad Flid oplives!

Lad Velstand trives!!

Lad Dyd og Viisdom styre dem!!!

At Dana vorde deres Hjem,

Hør Folkets Jubelrøst sig hæve,

I fulde Harmonie den bryder ud:

Frederik, Maria leve!

Velsign dem, Fredens Gud!

Altsammen i Tidens Stil.

Foruden det kongelige Taffel var der et fyrsteligt Taffel, og 11 Marskals- og Kavalertafler tilligemed andre Tafler for de øvrige Hofbetjente.

I Anledning af Højtideligheden var der slaet en Medalje med Deres Majestæters Brystbilleder og Navne paa den ene Side og Danmarks Genius paa den anden. Af denne Medalje blev ved Taffelerne uddelt 38 i Guld og 602 i Sølv foruden dem, hvormed Kongen efter Højtideligheden benaadede adskillige.

Ifølge Kongens Befaling blev det røde Klæde paa omtrent 110 Alen, som havde ligget paa Forhøjningen i Slotsgaarden, skænket til de fattige i Hillerød Hospital. Ligeledes blev det Klæde, som var lagt paa Trapperne og Gangene inde i Slottet, skænket til de kongelige

Arbejdskarle, ligesom de ogsaa modtog de 95 Alen karmoisinrødt Klæde, der havde ligget paa Forhøjningen i Riddersalen.

Endelig blev de fattige i Frederiksborg Amt, ialt 900 Personer, bespist paa Kroningsdagen, ligesom 2000 Rdl N. V. blev skænket til Hillerød Hospital.

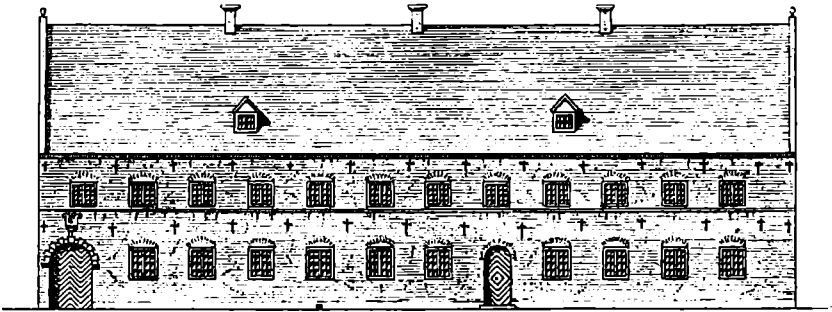
Om Aftenen blev der i Slotshaven afbrændt et stort Fyrværkeri. De Kavalerer og Damer, som havde været tilsagt til at møde i Processionen, kunde fra Slottets Værelser i tredie og fjerde Etage faa Adgang til at se Fyrværkeriet. De, der havde Billetter som Tilskuere enten i Kirken eller paa Altanen over Porten, kunde paa disse Billetter faa Adgang til Øen lige for Slottet (Dronningeøen). Men mange, mange flere fra Byen, Omegnen og helt fra København var strømmet til for at nyde det sjældne Syn.

Kongeparret vendte den 1. August hen imod Aften tilbage til Frederiksberg Slot, og alle de øvrige Gæster drog hver til sit. Alle var de et usædvanligt Minde rigere.

— — —

Højtideligheden havde sat mange Hjerner — og mange Penne — i Virksomhed. Thomas Thaarup havde digtet alle Salmerne til Kroningsfesten saavel som Kantaten til Taffelet. Professor *F. L. Æ. Kunzen* havde komponeret Musikken til begge Dele. Flere af de Prædikener, der blev holdt omkring i Landet, blev befordret i Trykken. Digte blev skrevet af større og mindre Aander. Ogsaa Oehlschläger sadlede sin Pegasus og skrev et Digt „Kong Frederik den Siettes Kroningsfest“.

Fra Latinskolen forelaa et Tryk med følgende Titel: „Frederiksborg Skoles Lykønskingsqvad til Deres Majestæter *Kong Frederik den Siette* og *Dronning Maria Sophia Frederika* ved Deres Kroning paa Frederiksborg den 31te Julii 1815. Forfattet af Professor og Ridder *B. Bendtsen*, Skolens Rector. Oversat af *F. P. J. Dahl*, Candidat i Theologien“. Kvadet er paa 23 Foliosider med Bendtsens latinske Tekst paa den ene Side og Dahls danske Oversættelse paa den anden.

Frederiksborg lærde Skole, som den saa ud i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

IV

TRE NORDMÆND I HILLERØD

1805—06 og følgende Aar skete der store Fremskridt ved vor Bys Latinskole. Medens de tre Klasser, „Lektier“, hvoraf den ældste benævntes „Mesterlektien“, hidtil var blevet undervist i samme Lokale, blev Skolens Indre nu helt ombygget, saa nederste Stokværk blev Rektors Privatbolig, medens der i andet Stokværk blev indrettet fire Klasseværelser, Biblioteksrum m. m. Samtidig blev der anskaffet nyt og tidssvarende Inventar — Borde, Bænke, Katedre — til alle Klasser. Foreløbig maatte man dog nøjes med tre Lektier, først 1809 naaede man Maalet med fire toaarige Klasser.

Indtil 1806 havde hver Hører al Undervisningen i sin Lektie, medens Rektor var alene om Mesterlektien. Nu blev Lærerne Faglærere, saa hver Lærer underviste i de Fag, han var bedst egnet til.

Skolens tidligere Forbindelse med Kirken blev ophævet. Hovedvægten i Undervisningen blev som hidtil lagt paa Græsk og Latin, men iøvrigt skulde der undervises i Dansk, Hebraisk (for kommende Theologer), Fransk, Tysk, Religion med Moral, Geografi og Historie samt Aritmetik, elementær Geometri og Kalligrafi (Skønskrivning). Foruden disse paabudte Fag tog Skolen sig ogsaa af Naturhistorie — dog kun i nogle faa Aar — og Tegning. Som den første Skole i Landet fik Frederiksborg indført Undervisning i Svømning, hvad der fandt Sted i Teglgaardssøen under primitive Forhold. Indførelsen af Gymnastikundervisning, som Bendtsen i sin Tid havde været saa ivrig for, naaedes derimod først efter hans Død i 1832. Man lægge Mærke til, at der *ikke* i Latinskolen i hine Tider blev undervist i Regning.

Som hidtil maatte Disciplene tage deres Artium ved Universitetet. Først 1850 fik Skolen Eksamensret. 1808 begyndte Frederiksborg lærde Skole at udsende et „Program“, hvori der ofte fandtes en eller anden lærd Afhandling, 1822 saaledes den første Skildring af Skolens Historie, udarbejdet af Rektor Bendtsens Søn, Adjunkt *Paul Bendtsen*.

Fra 1806 blev Benævnelsen *Hører* erstattet med *Adjunkt*, hvortil kom en Avancementsstilling som *Overtlærer*.

Reformerne 1805—09 var den mest skelsættende Begivenhed i det højere Skolevæsens Historie siden Reformationen.

De lærde Skolers Lærere blev fra 1806 kongelig udnævnte Embedsmænd, og man saa sig godt for med Hensyn til, om de hidtil ansatte to Hørere var egnede til at gaa med over under den nye Skoleordning. Det mente man ikke, de var, og de blev derfor anbragt i andre Embeder. I Stedet for blev der ansat fire nye Adjunkter, *Johan Andreas Myhre*, *Cornelius Steenbloch*, *Christopher Hansteen* og *Acho Christian Irgens*. Af disse var de tre sidste ejendommeligt nok Nordmænd.

Discipeltallet var ikke stort. 1806 var der kun 21, men efter Reformernes Gennemførelse steg det betydeligt. 1810 var der 53 og 1816 77.

Det var baade før og efter 1806 Rektor Bendtsen, der trak det tungeste Læs. Det er formentlig ogsaa med særligt Hensyn til hans Undervisning, at Biskop Nic. Edinger Balle ved en Visitats 1806 betegner Skolen som „en ypperlig Skole for grundige Videnskaber og ædel Cultur“.

Efter disse Bemærkninger om Latinskolens Forhold vender vi os til de tre Nordmænd, der tog Ophold i Hillerød 1806.

Cornelius Enevold Steenbloch var født 1773 som Søn af residerende Kapellan i Bynæsset *Cornelius Steenbloch*. Han blev Student fra Tronhjem Katedralskole 1794 og drog til København for at studere Theologi. Dette Studium gjorde han imidlertid aldrig færdig, idet hans Tilbøjelighed drog ham over mod Historie og „de skønne Videnskaber“. Desuden dyrkede han for sin Fornøjelses Skyld Malerkunst og Musik.

1798 vandt han Universitetets Guldmedalje for en historisk Afhandling, og dermed var i Virkeligheden hans Bane afstukket. Da han besad mere end almindelig Dannelse og desuden var en smuk og anselig Mand med et tiltalende Væsen, var han som skabt til at være Hovmester for unge Adelsmænd. Det blev han ogsaa, idet han blev ansat som Informator for Grev Knuths Sønner paa Knuthenborg.

Da Steenbloch havde været der den aftalte Tid og følte Nødvendigheden af at tage fat paa et Embedsstudium, tænkte han paa at rejse,

men paa den anden Side vilde han nødigt skilles fra de unge Mænd, hvis Kærlighed han havde vundet, og da den gamle Lensgreve tilbød ham en ret rundelig livsvarig Pension, fortsatte han sin Virksomhed.

1806 blev Steenbloch som tidligere anført udnævnt til Adjunkt ved Frederiksborg lærde Skole, hvor han takket være sin Pension levede under bedre økonomiske Kaar end sine Kolleger, Rektor ikke undtaget. Ved denne Skole, hvor han 1814 avancerede til Overlærer, underviste han i Historie og Geografi ved hele Skolen samt i dansk Stil og „De-klamation“ i øverste Klasse.

Blandt sine Elever her fandt Steenbloch en Dreng, der hed Peter Brammer, og de kom hurtigt til at synes godt om hinanden.

Her maa vi indskyde et Par Linjer om Peter Brammer og hans Slægt.

Peter Brammers Farfar, *Frederik Christian Brammer*, var født 1732 i Sydslesvig. Han kom i Tjeneste hos Friderich Carl v. Gram, der var Amtmand over Frederiksborg og Kronborg Amter 1741—71. Ved Grams Hjælp blev Brammer 1766 udnævnt til Amtsforvalter over Kronborg og Frederiksborg Amter samt Jægerspris Gods, og da Amtmanden døde 1782, var Brammer hans Universalarving. Amtsforvalterembedet bestod dengang som nu i Opkrævning af Skatter, der indtil 1791 for Bøndernes Vedkommende bestod i Korn, for Størstedelen Havre, hvoraf der aarlig modtoges 10.000 Tdr., som opbevarede i et Havremagasin og bl. a. udleveredes til de kgl. Stutterier og de kgl. Stalde.

Brammer havde baade paa sine Kontorer og paa Havremagasinet Brug for adskillig Hjælp. Han førte desuden et stort Hus, og ifølge Folketællingen af 1787 rummede Amtsforvalterboligen ikke mindre end 26 Personer, nemlig: Brammer og Hustru, 5 Sønner og 2 Døtre, 1 Fuldmægtig, 2 Skrivere, 1 Informator, 1 Gartner, 1 Enke, som „opholdes af Hr. Brammer“, samt ikke mindre end 11 Tjenestefolk. Brammer erhvervede et Stykke af den saakaldte Kalvehauge ved Frederiksborg Slot — Navnet er endnu bevaret i Kalvehavevej — og her opførte han en stor og smuk Gaard, der fik Navn efter hans Hustru og blev kaldt *Annaborg*. Denne Bygning, der staar endnu og benyttes som Administrationsbygning for Amtet, var saa moderne indrettet, at der var ført Vandledning ind i Huset og anbragt Talerør fra Spisestuen til Køkkenet.

Brammer var efter Amtmand Grams Død en meget velhavende Mand, men den talrige Families Underhold og den herskabelige Husførelse kostede adskilligt mere, end han kunde tillade sig, og hans Sønneson, Gerhard Peter Brammer, siger med en Kende Bitterhed i

Stemmen, at han „i sine ældre Aar var gjæstfri indtil Ødselhed og gererede sig, som om hans Penge aldrig kunde faa Ende.“ Men det fik de. Da han som følge af Tuberkulose døde 1796, var der i Boet Dækning for Statens Tilgodehavender og de privilegerede Fordringer, men ikke for de private, og til Enken og Børnene blev der intet. Enken kom i Huset hos sin ældste Datter Birgitte, der var gift med Hans Nicolai Arctander, som fra 1805 til 1826 var Amtmand over Frederiksborg Amt. Af Amtsforvalter Brammers Sønner nævner vi *Joachim Henrik Carsten Brammer*, der var født 1772, han blev Student fra Frederiksborg 1789, studere Theologi, men naaede ikke at blive færdig. 1794 blev han Hører ved den nederste Lektie (Klasse) i sin Fødebys Latinskole. 1798 blev han gift med *Susanne Marie Jensen*, født 1782 i Karlebo, hvor hendes Fader, Johannes Jensen, dengang var Præst. De to unges Forlovelse var blevet offentliggjort paa Susannes Konfirmationsdag 1795. Hun var dengang 13½ Aar, men paa dette Tidspunkt havde de allerede været hemmelig forlovede i halvandet Aar, altsaa fra hun var 12 Aar gammel!

Henrik Brammer, der allerede som Student var kommet til at lide af den samme Sygdom, som lagde hans Fader i Graven, sad smaat i det. Han var daarlig aflagt, søgte at skaffe sig forskelligt Fritidsarbejde og modtog desuden Hjælp fra sin Svigerfader, der fra 1791 var Præst i Hillerød, men fattigt var det, og nogen god Økonom var han næppe. I Ægteskabet var der to Sønner, Johannes Brammer, der først var i Apotekerlære og siden tog Lærereksamen. Han var Lærer i Ammintrup, Helsing Sogn, fra 1824 til 1860. Den yngste Søn, den tidligere nævnte Gerhard Peter Brammer, der var født 1801, betegnede ved sin Fødsel en Skuffelse for begge sine Forældre, idet de havde haabet paa en Datter. Da Faderen hørte, at han havde faaet en Søn, sagde han: „Hvad skal man sige? En Dreng er ingen Pige.“ Det var de eneste Ord, Sønnen vidste af, at han havde sagt. Et halvt Aar efter døde Faderen og efterlod sig Enke og to Børn i fattige Kaar. Allerede det følgende Aar forlovede den smukke Susanne sig med den senere Dr. med. Johannes Boethius Fangel. 1804 blev de gift i Hillerød og rejste samme Aar til Norge, hvor Fangel var blevet udnævnt til Fysikus i Stavanger. Halvandet Aar efter døde han, og Susanne blev for anden Gang Enke. Hun vendte nu tilbage til Hillerød og fik sammen med den yngste Søn Ophold hos sin Fader, mens den ældste kom i Huset hos Pastor Fangel i Tikøb. Peter Brammer gik først i den danske Skole og kom siden i Latinskolen, og nu er vi naaet tilbage til vort Udgangspunkt.

Steenbloch sagde om Peter, at han var en af hans flinkeste Elever. Han viste Drengen megen Forstaaelse, men forsømte heller ikke at retlede ham paa sin egen Maade, naar han syntes, det var nødvendigt.

Peter fortæller herom en Begivenhed, der fandt Sted i Præstegaarden, hvor der i Anledning af hans Bedstefaders Fødselsdag blev afholdt en Festlighed. Der var indrettet et Teater i Storstuen — Salen — hvor man ellers aldrig kom. Der skulde, væsentlig ved Familiens Hjælp, spilles en Komædie „Den hjemkomne Nabob“, hvor Steenbloch var Naboben.

Men først gav man en Familiescene til Bedste, det skulde være den mere rørende Del af Forestillingen, og her søgte Præstens eneste Søn og hans to Døtre at tolke deres Følelser over for deres Fader. Til sidst kom Peter med en af ham selv affattet Taksigelse, som han fremførte i højtravende Stil og med megen Pathos. Denne Deklamation syntes at tiltale det lidet kræsne Publikum, der vel fandt, at det var godt gjort af en Dreng i hans unge Alder at kunne blomstre saa straalende. Men Steenbloch, hvis Bifald vilde have glædet ham allermest, sagde slet ingenting. I Stedet for saa han paa ham med et gennemtrængende Blik, som fik Skamrødmen til at træde frem paa Kinderne. Drengen forstod pludseligt, at det, han havde ydet, var hult og uægte. Naar han huskede dette Træk saa længe, at det kom med i hans Livserindringer, viser det, at han ved denne Lejlighed af sin Lærer og Ven fik en Paavirkning for Livet.

Peter Brammer nævner et andet Eksempel paa Steenblochs faderlige Omsorg for ham. I en af Skolens Ferier havde Steenbloch sammen med en anden Herre gjort Aftale om at tage Ekstrapost til København. Da Peters Moder vidste, at der var god Plads paa Vognen, spurgte hun, om Drengen maatte køre med, og det var der intet i Vejen for.

Som Sædvane var, bedede man i Rudersdal Kro. De to Herrer bestilte Frokost, og Peter krøb hen i en Krog og halede sin medbragte Smørrebrødspakke frem. Men Steenbloch bød ham med til Bords, og da Maaltidet var endt, og der skulde betales, tog Peter sine Rejsepenge frem, men Steenbloch betalte for ham med Ordene: „Du har jo ingen Snaps faaet som vi andre!“

Senere fik han Lejlighed til at sige til Drengen, at de vel ogsaa nok skulde holde i Kongens Lyngby, og her plejede der at være saa mange Tiggere. Af dem kunde han nok finde en, der kunde faa Brug for det Smørrebrød, som han ikke selv fik spist.

1816 skulde der ansættes en Professor i Historie ved det nyoprettede Christiania Universitet, og her blev Steenbloch, der foruden sin Guld-

medaljeafhandling havde gjort sig kendt ved flere mindre Arbejder, foretrukket for selve N. F. S. Grundtvig.

Det gjorde et stærkt Indtryk paa Drengene i Latinskolen, da det Rygte, som de vel havde hørt noget om, men som de ikke havde troet paa, blev stadfæstet, idet Rektor Bendtsen meddelte, at Overlærer Steenbloch var blevet udnævnt til Professor i Christiania og altsaa vilde forlade Skolen. Ja, saa stærkt virkede denne Meddelelse paa Peter, at han fik ondt og maatte gaa hjem.

Den Dag, Steenbloch skulde forlade Hillerød — det var en Mandag — havde Skolen fri. Om Lørdagen havde han aflagt Besøg i Præstegaarden for at sige Farvel. Han var blevet der om Aftenen, og Drengen fik derfor Lejlighed til at tage Afsked med sin elskede Lærer under hjemlige Forhold.

Om Søndagen spurgte Peters Broder, der var ansat i et Apotek paa Christianshavn, om han vilde med paa en Tur til Dyrehaven. Maaske det hele var en Plan, som Moderen havde lagt for at aflede Drengens Opmærksomhed fra den Sorg, der pinte ham paa Grund af Steenblochs Bortrejse. En Møller, der alligevel skulde til Dyrehaven, lovede at tage de to Brødre med paa sin Vogn.

Peter havde aldrig været paa Dyrehavsbakken før, men han havde læst Oehlenschlägers „St. Hansaften-Spil“, og han var meget spændt paa alle de Herligheder, han troede at skulle opleve. Det kom dog til at gaa noget anderledes. Den ældre Broder fik snart Øje paa en Pige, som han sværmede for, og overlod derfor Peter til nogle Studenter fra Frederiksborg. Efter at han havde travet rundt med dem hele Dagen, fandt han det raadeligst at opsøge sin Kusk, men nu fik han at vide, at Manden var kørt til Dyrehaven paa Kaperi, og at han ikke skulde hjem, før Dyrehavstiden var ovre.

Saa længe vilde Peter ikke vente. Det lakkede mod Aften, og hvad skulde han gøre? Broderen var og blev borte, og af Studenterne var der kun een tilbage. Han boede paa Regensen, og han tilbød da Drengen at gaa med til Byen og sove hos ham. Peter, der var bange for at gaa vild i Skoven om Natten, tog med Tak mod Tilbudet. Trætte og mødige naaede de Regensen, inden Porten blev lukket.

Næste Morgen skulde Peter af Sted mod Fødebyen. En Del Besvær havde han af sine to Frakker. Han havde hjemmefra været iført en saakaldt ny Frakke, som Moderen havde paalagt ham at spare paa. Uden paa den havde han haft en gammel Kalmuksfrakke, og det gik an, naar de kørte, men gaa en 4—5 Mil hjem med to Frakker paa, oven i Købet en varm Sommerdag, det vilde blive en streng March. Peter lod da den

tungeste Frakke blive hos sin Ven paa Regensen og vandrede ud af Nørreport ad Kongevejen til Frederiksborg.

Træt og udmattet naaede han ved Middagstid Præstevangen. Han hvilede lidt i Skoven og hørte nu en Vogn rulle. Det var ingen sædvanlig Lyd paa det Sted og den Tid. Hele Vejen havde han tænkt paa, at den Dag skulde Steenbloch rejse bort for maaske aldrig mere at vende tilbage til Danmark.

Var det ham, der sad i Vognen? Dersom han var alene, kunde man maaske faa ham at se paa Vejen endnu engang. Men Spørgsmaalet var, om Steenbloch kunde kende Peter i hans Kalmuksfrakke, sandet og støvet, som han var, oven i Købet skidden, for han havde begyndt at græde og havde tørret sine Taarer af med de snavsede Hænder.

Mens han i sit betrængte Sind drøftede dette Spørgsmaal, hørte han Vognen standse ved Skovlyst. Det var en holstensk Postvogn med flere Sæder, og Steenbloch sad alene i den. Men formodentlig var den standset for at optage en eller flere andre Passagerer.

Var Steenbloch blot alene, vilde Drengen løbe hen til Vognen, springe op og kysse ham paa Haanden og takke ham for al hans Kærlighed. Ja, han vidste ikke alt det, han vilde have gjort, hvis Steenbloch blot havde været alene.

Men det var han kun i faa Minutter. Snart kom der andre rejsende, og Vognen rullede af Sted. Samtidig trillede Taarerne i stride Strømme ned ad Drengens Ansigt, fordi han ikke havde grebet Lejligheden til at faa sagt endnu et Farvel til den Mand, han elskede højere end nogen anden, ja, saa højt, at han ønskede, at det havde været hans Fader. Men nu var det for sent. Steenbloch var rejst.

Steenbloch gjorde god Nytte i sin Stilling i Christiania. Han blev Medlem af flere videnskabelige Selskaber og døde som ugift 1836.

Den anden Nordmand, *Christopher Hansteen*, var født i Christiania 1784. Hans Fader, Consumptions-Inspektør Johannes Mathias Hansteen, var en Præstesøn fra Sjælland, men iøvrigt stammer Slægten formentlig fra Tyskland. Moderen hed Ane Cathrine Treschow.

Faderen havde bestemt sin Søn til Søofficer, men da Drengen var 8 Aar, døde Faderen, og Moderen, der sad tilbage med fem Børn i smaa Kaar, maatte vælge en billigere Uddannelse for sin Søn. Han blev sat i Byens Katedralskole, som dengang i de tre nederste Klasser havde højst maadelige Lærere.

Man kunde, siger Hansteen i sine Erindringer, paa den Tid blive Student næsten uden at kunne skrive og regne. Da han efter fire Aars Forløb var kommet ind i femte Lektie, hvor Høreren hed Herman Am-

berg, og der afleverede en latinsk Stil, vendte Hørerer Papiret et Par Gange og lod det derpaa falde paa Gulvet, idet han sagde: „Det ser jo ud, som om du havde dypet en Flue i Blækhuset og derpaa ladet den krybe hen over Papiret!“ Idet Drengen bukkede sig for at tage Papiret op, satte Hørerer Foden paa det og langede Drengen en forsvarelig Ørefigen.

Drengen bemærkede sagtmodigt, at man formaaede jo ikke at skrive bedre, end man kan. „Man kan, hvad man vil, din Lømmel!“ var Svaret.

I den næste Stil havde Drengen gjort sig megen Umage med Skriften, og han fik Ros derfor. Siden lærte han at skrive en meget anstændig Haandskrift.

Paa Grund af forskellige Forbedringer ved Skolen lærte Christopher de to sidste Aar alt, hvad han behøvede til Artium. Især optog Matematiklærerens klare Fremstilling ham og, som han skriver i sine Erindringer, vakte hans Lyst til „de matematiske og physiske Videnskaber, og gave det første Stød til min følgende Skjæbne.“

1802 bestod Hansteen Artium i Christiania og rejste med en lille Sum Penge til København for at studere ved Universitetet. Som Brødstudium valgte han Jura, men det varede ikke længe, førend det begyndte at kede ham.

Han havde det Held at blive indført hos en baade velhavende og velgørende Farvererke i Vestergade. Hos denne *Madam Møller*, der holdt saa meget af de „aange Mennesker“, som hun dels havde boende og dels paa Kost, fik han en god og billig Middag, men hvad der var ligesaa meget værd, her traf han et Selskab af begavede unge Studenter, hvoraf flere senere kom til at spille en fremtrædende Rolle i deres Lands Historie. Her lærte han *Oehlschläger* at kende. *Oehlschläger* befandt sig saa godt hos *Madam Møller*, hvem han forøvrigt benyttede som Model til *Morgiane* i „*Aladdin*“, at han blev boende der i 8—9 Aar.

Foruden flere andre danske og norske Studenter stiftede Hansteen ogsaa Bekendtskab med Brødrene *Anders Sandøe* og *Hans Christian Ørsted*, hvoraf den første senere blev en stor retslærd og den sidste fremragende Fysiker.

Det var et muntert og hyggeligt Sted, hvor man nød Værtindens gode Mad og moderlige Væsen, og hvor de unge i kammeratligt Samvær paavirkede hverandre.

Det gjorde et stærkt Indtryk paa Hansteen, da *Oehlschläger* i December 1802 (Aarstal 1803) udsendte sine „Digte“, hvori foruden „*Hakon Jarls Død*“ og andre Digte fandtes „*St. Hansaften-Spil*“ —

noget helt nyt i dansk Digtning. Undertiden bød Oehlschläger Hansteen og en af hans norske Kammerater ind paa sit Værelse, hvor han læste sine Digtninge for dem „saa friske som de var komne fra Pen-
nen.“

Paa en hel anden Maade fik Bekendtskabet med H. C. Ørsted Betydning for den unge Nordmand.

Efter halvandet Aars Ophold i København var Hansteens Penge sluppet op, og han var i stor Forlegenhed. Han blev imidlertid hjulpet derved, at han fik Ansættelse som Hovmester for en ung Adelsmand, der skulde opholde sig i det rolige og fredelige Sorø. Da der atter var gaaet halvandet Aar, opgav Hansteen denne Stilling for at vende tilbage til København og genoptage Juraen. Der var vel ogsaa noget andet, der drev ham. Han var blevet forlovet med den norskfødte Sorø-Rektor Carsten Abraham Borchs Datter, *Andrea Borch*, og nu gjaldt det om at finde noget, de kunde gifte sig paa. Efter et Aars Forløb var Pengekassen igen tom, men atter havde Hansteen Lykken med sig, idet han ved den nye Skoleordnings Indførelse blev udnævnt til Adjunkt i Hillerød med Tiltrædelse i Oktober 1806.

Hansteen studerede Jura, men han gjorde ikke Studiet færdigt, og han fik aldrig Brug for det. Det var hin Lyst og Trang til matematisk og fysisk Syssel, som Matematiklæreren, Rasmussen, i sin Tid havde kaldt frem i hans Sind, der nu brød ud paany og kom til at fylde hans fremtidige Liv.

Hansteens Ophold i Hillerød varede i syv Aar til 1813. Han var en langt mere original Begavelse end Steenbloch, men meget mindre afholdt. Han havde ogsaa et helt andet Udseende end Steenbloch. Han var lille og uanselig, dertil hjulbenet. Han gik i lange Støvler med gule Kraver, hvad der gjorde ham letkendelig. Naar han i sidste Øjeblik havde revet sig løs fra sine Studier og Eksperimenter derhjemme for at begive sig til Skolen, var han derfor synlig paa lang Afstand, og saa lød det fra Drengene: „Nu kommer den gulbenede Høne!“ Men de skulde nok vogte sig for at sige det saa højt, at han hørte det, for han var vredladen af Væsen, og han nød Respekt hos sine Disciple.

Han havde Matematik i hele Skolen, og naar han vendte Ryggen til Eleverne for at skrive noget paa Tavlen, var der jo nok dem, der fristedes til at lave Spilopper. Men Hansteen havde en egen Evne til at fornemme, naar der var noget galt paa Færde. I et nu snurrede han rundt og slyngede med stor Færdighed Kridtstykket ned i Klassen, saa det ramte Synderen lige i Panden. Han var dygtig i sit Fag, men han interesserede sig til Gengæld ikke for „Kødhovedernes Legion“.

Provst Jensen, der selv var meget interesseret i Matematik, var Censor i dette Fag ved alle Skolens Eksaminer. Hansteen kom ogsaa i Præstegaarden, hvor de drøftede matematiske Problemer, og saaledes kendte han godt Peter Brammer, før Drengen blev hans Elev i Latinskolen. Da Peter tilmed havde let ved at lære Matematik og efterhaanden fik megen Lyst til dette Fag, blev han en af Hansteens Yndlinge, som det fornøjede ham at bringe videre i Faget. Peter siger selv, at hvis Hansteen var vedblevet at være hans Lærer, og han ikke var blevet alvorlig grebet af Kristendommen, var det meget muligt, at der var blevet en Matematiker af ham. Men saadan gik det nu ikke.

En tilsyneladende Tilfældighed bragte Hansteen ind paa et Spor, der skulde føre andetsteds hen.

En tidligere Frederiksborggenser, Regimentslæge F. W. Wisch i Helsingør, havde testamenteret to store Globuser til Skolen, og dem bad Rektor Bendtsen Hansteen om at hente. Under Betragtningen af disse Globuser kom han til at grunde over Jordmagnetismen, og det udviklede sig efterhaanden til et indgaaende Studium.

1811 udsatte Det kgl. Videnskabernes Selskab i København en Prisopgave om dette Emne. Hansteen besvarede den 1812, og han vandt Prisen. Dermed var hans Lykke gjort, idet han 1813, fra 1814 at regne, blev udnævnt til Lektor i Matematik ved Universitetet i Christiania, og 1816 blev han Professor. Han modtog et Stipendium paa 1000 Rdl. til et Studieophold i København, hvor han opholdt sig i et Aar.

Da Hansteen forlod Hillerød, skrev han i Peter Brammers Karakterbog, at han var kommet saa vidt i Matematik, at han med Lethed kunde bestaa Studentereksamen i dette Fag — en Ros, som ikke absolut blev til Gavn for Drengen.

Den 15. Maj 1814 giftede Hansteen sig med Rektordatteren fra Sorø, og nu stod Kursen mod Norge. Det vil sige, det var nu ikke saa lige en Sag. Der var endnu Krigstilstand, og det var under Livsstraf forbudt enhver Nordmand at rejse til Norge nogen anden Vej end gennem Sverige, og for at komme gennem dette Land maatte man sværge den svenske Konge Troskab. Samtidig var Norges Kyst blokeret af engelske og svenske Krydsere. Hansteen valgte alligevel Søvejen og naaede ogsaa trods store Vanskeligheder og Farer hjem til sit Fødeland.

Hansteens Professorat, anvendt Matematik, omfattede ogsaa Astro-nomi og Mekanik, og han kom baade til at gavne sit Fag og sit Land paa en Række Omraader. 1815 gav han Stødet til, at der blev oprettet et astronomisk Observatorium i Christiania. Samme Aar overtog han Redaktionen af Almanakken.

Han udførte en Række værdifulde astronomiske Arbejder, hvoraf det betydeligste var Beregningen af Tidspunktet for Slaget ved Stiklestad 1030, hvor Olav den Hellige faldt. Han kom nemlig til det Resultat, at den Solformørkelse, der efter Sagaen indtraf under Slaget, havde fundet Sted den 31. August og ikke, som man hidtil havde ment, den 29. Juli.

Gennem dette Arbejde blev man opmærksom paa, hvor stor Betydning astronomiske Beregninger kunde faa til at korrigere historiske Annaler.

Det blev dog ikke paa Astronomiens Omraade, men paa Fysikkens, Hansteen skulde gøre størst Nytte. Hans forskellige Arbejder angaaende Jordmagnetismen var banebrydende og skaffede ham Verdensberømmelse som Videnskabsmand.

Meget betegnende er det, at da Peter Brammer som Student saa ham paa en af Københavns Gader, vilde han have hilst paa ham, men opgav det, da han opdagede, at han fulgtes med vor store Forsker H. C. Ørsted.

Hansteen var ikke en ensidig stuelærd. Han var et Stykke af en Sportsmand. Fra hans senere lange Rejser fortælles det, hvordan han i Irkutsch forbløffede Byens fornemme Verden ved at sidde til Hest saa godt som nogen Berider, og hvordan han paa Turen over Kirgisersletten morede Kirgisernes Khan ved at danse Halling og gaa paa Hænder.

Som Paaskønnelse for Hansteens Arbejde lod Universitetet i Christiania slaa en Medalje til hans Ære. Han døde 1873.

Den tredie Nordmand i Hillerød, *Acho Christian Irgens*, naaede, skønt han var den eneste af de tre, der havde Embedseksamen, ikke nogen som helst Berømmelse — snarere tværtimod.

Irgens, der blev theologisk Kandidat 1803, hørte til en anset norsk Slægt, men der var ikke meget tilbage hos ham af den norske Folkekarakter. Han var forsagt og forknyt i sin Fremtræden, svag og energiløs.

Skønt han havde theologisk Embedseksamen med første Karakter, og skønt Biskop Fr. Münter havde lovet at interessere sig for ham med Hensyn til et Præstekald, blev det aldrig til noget, fordi Irgens ikke havde Kurage nok til at holde den nødvendige Dimisprædiken, endskønt det var tilladt at læse den op.

Ved Skolen var han Religionslærer i alle Klasser, desuden Lærer i Dansk i de nederste Klasser og Skolens eneste Tysklærer. Han var Rationalist og troede hverken paa Jesu Guddom eller Miraklerne, hvad der snart blev Peter Brammer til Forargelse.

Irgens var blevet tidlig gift og havde en Familie, som han ikke var i Stand til at forsørge med sin knappe Indtægt, og Energi til at forøge den havde han ikke. Hvor fattige Kaar han levede under, giver Peter Brammer følgende Eksempel paa. En Morgen gik Irgens grædende i Gangen ud for det Klasseværelse, hvor han skulde undervise. En Discipel, som lagde Mærke til det, spurgte ham, hvorfor han græd, og saa stærkt trængte han ind paa den ulykkelige Mand, at denne til sidst fortalte, at han havde forladt sit Hjem, hvor Børnene var baade sultne og tørstige. Han var gaaet i Byen for at laane Penge, men ingen vilde hjælpe ham, og nu saa han ingen Udvej.

Hans Tilhører fattede hurtigt sin Beslutning. Han skyndte sig hjem til det Sted, hvor han var tinget i Kost, fik Lov til at tømme sin Sparebøsse, og med dens Indhold ilede han tilbage til sin nød-
stede Lærer.

Irgens var af et venligt Væsen, som ikke indbød Drengene til at gøre Spektakler, men energiløs var han i stor Stil. I øverste Klasse kunde han i Timen sidde og være optaget af en uvedkommende Bog, medens hans Elever læste Lektier til andre Lærere, underholdt sig med en Roman eller slet og ret gik nede i Gaarden og spillede Bold. Hvis det befrygtedes, at Rektoren — Professoren, som han blev kaldt — var i Farvandet, vinkede Irgens en af Disciplene op til Katederet og spurgte, hvad de havde for i Religion eller Tysk. Og saa kunde de opgive, hvad de fandt for godt, selv det helt taabelige.

Fortrykt af sin Gæld og sin Fattigdom, forpint af sørgerlige Forhold i Hjemmet, blev Irgens efterhaanden forfalden og tillige mere og mere forsømmelig med sit Arbejde. 1821 fik han sin Afsked med en lille Pension.

Men skønt han var en daarlig Lærer og en ynkværdig Person, havde flere af hans Elever dog noget tilovers for ham. Peter Brammer omtaler ham som „den blide, beklagelsesværdige Mand“. Han og nogle andre tidligere Elever samlede lidt Penge sammen og ydede i nogen Tid deres forhenværende Lærer en lille Understøttelse.

Hillerød Præstegaard.

V

I PRÆSTEGAARD OG KIRKE

Johannes Jensen var født 1751 i Asminderød, hvor Faderen, Christian Jensen, var Præst. Han blev Student fra Vordingborg, men det var ikke hans Ønske at gaa i Faderens Fodspor og blive Præst. Baade hans Lyst og hans Evner gik i Retning af Matematik, og hvad dermed stod i Forbindelse. Men Faderen, hvis Forhaabninger en anden Søn havde skuffet, trængte stærkt ind paa ham, og Følgen blev, at Johannes bøjede Hovedet, sagde Farvel til sin Ungdomskærlighed Matematikken og gav sig i Lag med Theologien. 1777 blev han Kandidat, 1779 Kapellan i Asminderød og 1781 Sognepræst i Karlebo. 1786 blev han udnævnt til Provst og 1791 kaldet til Hillerød og Nr. Herlev.

I Aaret 1779 var han i Asminderød blevet viet til *Abigael Marie Ussing*, der var Datter af Provst Henrik Ussing, Præst i Lille Lyngby og Ølsted fra 1790 til 1808, da han paa Grund af sin udprægede Stridighed og Processyge ved kgl Resolution blev befalet at nedlægge sine Embeder.

I Ægteskabet var der tre Børn, *Susanne Marie Jensen, Juliane Jensen* og *Christian Bagge Jensen*, der var født 1789 og døde 1836 som Sognepræst ved Trinitatis Kirke i Fredericia.

Johannes Jensens Fader, Christian Jensen, var meget lille af Vækst og blev derfor ved kongelig Resolution fritaget for at bruge Kirkens Messeskjorter og Messehagler, idet de, hvis de skulde beskæres efter hans Højde, vilde blive altfor korte til hans Efterfølgere. Hans lave Vækst gik i Arv til Sønnen og dennes Børn og Børnebørn.

Som Præst i Hillerød havde Provst Jensen tre Gange Bispevisitats, første Gang 1800, og herom skriver Biskop, Dr. *Nic. Edinger Balle* følgende i *Liber daticus*, Stedets Embedsbog: „I Aaret 1800 den 25de May visiterede jeg Frederiksborg Slotskirke, hvor ogsaa Ungdommen var tilstæde fra Nørre-Herløv. Kiøbstæd-Ungdommen udmærkede sig ved fuldstændig og forstandig Kundskab efter Lærebog og Katechismus. Ligeledes fandtes mange vel oplyste blandt den voxne Ungdom fra Landet. Herren velsigne den værdige Kirkens Lærer og krone Hans Flid med de ønskeligste Frugter.“

Den 10. Juli 1806 visiterede Balle atter i Slotskirken, hvor Ungdommen var mødt „i talrig Forsamling“. Det ses, at de unge foruden i Kundskaber ogsaa er blevet prøvet i Læsning. Om Resultatet skriver Biskoppen i Embedsbogen følgende: „Kiøbstæd Ungdommen udmærkede sig for det meste, baade ved klart Begreb og ved Færdighed i sine Svar, efter Lærebog og Katechismus, samt ved god Boglæsning, og havde lært smukke Psalmer. Men vidste ogsaa adskilligt af den Bibelske Historie.“

Af Landsbyungdommen var der mange, som fornøjede Biskoppen med rigtige og forstandige Svar, ligesom de havde lært Salmer og læste vel i Bog. Men der var ogsaa en Del Karle og Piger, som behøvede Opmuntring til videre Fremgang, og nu løfter Bispen Pegefingeren:

„Overalt maa det være saa at Ingen slipper for let igiennem til Confirmation. Misforstaaet Barmhiertighed drager sørgelige Følger efter sig i det Heele. Jeg haaber ogsaa at den residerende Capellan, som fornemmelig har med Landsby-Ungdommen at gjøre, skærper sin Alvorlighed for enhver og holder nøye i et og Alt over de Kgl. Anordninger.“

Kapellanen, der fik en lille Paamindelse, hed *Michael Platow*. Han beklædte Embedet fra 1773 til sin Død 1808. Nu havde Provst Jensen Fred i syv Aar til 1813, før Biskoppen atter aflagde sit Besøg, og vi vender nu tilbage til det daglige Liv i Præstegaarden.

Som tidligere nævnt var Susanne og hendes yngste Søn kommet i

Huset hos hendes Fader. Peter, som var en fire-fem Aar, mindedes tydeligt første Gang, han saa sin Bedstefader. Familien var fra Norge naaet til København, da Moderen fra et Vindue i Værtshuset pegede ned i Gaarden og sagde: „Se den lille Mand, som staar der ved den holstenske Vogn og taler med Kusken, det er din Bedstefader.“

Provst Jensen var en velbegavet Mand, der foruden sin tidligere nævnte Interesse for Matematik ogsaa var optaget af Botanik. Han havde været flittig i Skolen og senere taget sin Embedseksamen med bedste Karakter, hvad der ikke var saa almindeligt dengang.

Noget indre Kald til at være Præst havde han næppe. Han var rationalistisk præget og blev det mere og mere, idet han fandt det som sin Pligt „at gaa frem med de oplyste Tider.“ Veltalende var han hverken som gejstlig eller verdslig Taler, men han var musikalsk og mesede smukt. Naar han prædikede, benyttede han en salvelsesfuld Prædiketone, som forbavsede Peter meget, da han første Gang var i Kirke og hørte Bedstefaderen prædike.

Nogen egentlig Varme, endsige Kærlighed, var der ikke i Præstegaarden. De tre Børn sagde „De“ til deres Fader, men Præsten lod sin Dattersøn sige „Du“.

Vi maa her indskyde et Par Linjer om, hvordan Tiltaleformen var i andre Hjem inden for de dannede Kredse. Hans Birch Dahlerup, der var født i Hillerød 1790, men forlod Byen 1801, fortæller i sine Erindringer, at Faderen lod sine Drengene have en passende Frihed til at udvikle deres Kræfter paa egen Haand. Efter at de første Barndomsaar var gaaet, tog han sig derimod ikke af Pigerne. Han havde indoptaget Tidens nye Ideer saa vel i Opdragelse som i de fleste andre Ting. Saaledes var det fortrolige „Du“ i Børnenes Tiltale til Forældrene indført i hans Familie, medens endnu i de fleste andre Hjem det mere stive „De“ brugtes af Børnene til Forældrene, og mellem Børnene indbyrdes „han“ og „hun“. H. B. Dahlerup nævner saaledes, at hans Stedmoder vedblev at tiltale sin Søster med „hun“ lige til hendes Dødsdag. Saa indgroet var Vanen.

Efter dette lille Sidespring er vi atter tilbage i Præstegaarden. Peter havde som mindre følt saa megen Behag i Jens Baggesens Digt „Der var en Tid, da jeg var meget lille“, at han havde lært det udenad. Især var han optaget af de to første Vers.

Der var en Tid, da jeg var meget lille,
min hele Krop var knap en Alen lang;
sødt, naar jeg denne tænker, Taarer trille,
og derfor tænker jeg den mangan Gang.

Jeg spøged' i min ømme Moders Arme
og sad til Hest paa Bedstefaders Knæ,
og kendte Mismod, Uro, Grublen, Harmen
saa lidt som Penge, Græsk og Galathe.

Naar han havde gentaget disse Linjer i sit stille Sind, paakom der ham en dyb Længsel, og han kom til at tænke paa, om det kunde gaa an at sætte sig paa Bedstefaderens Knæ og ride Ranke, men han vovede det ikke, og Bedstefaderen gav ingen Anledning. I Virkeligheden higede de begge efter Varme og Forstaaelse, men Mod til at bryde Isen havde ingen af dem. Bedstefaderen havde ikke paataget sig at opdrage Drengen. Han havde følt det mest samvittighedsfuldt at overlade dette til sin Datter. Og saadan gik det til, at de to Mennesker aldrig naaede at vise hinanden den Kærlighed, som de begge nærede, og som de sikkert begge smægtede efter.

Om sin Bedstemoder siger Peter Brammer, at hende har han kun kendt som en for Barneøjne gammel, ved Udseende afskrækkende og formedelst sit Tungsind beklagelsesværdig Kone. Mange Aar, før Peter blev født, var hun ved et Ulykkestilfælde blevet saaret med en Gaffel i det ene Øje, saa det maatte opereres bort, og siden den Tid havde hun ikke en glad Time. Hun fandt selv sit Udseende modbydeligt, og bedre blev det ikke som Følge af hendes Klædedragt og paa Grund af hendes stærke Brug af Snus.

Det var dengang en almindelig Tro, at man skal vogte sig for den, Vorherre har mærket. Dette grundede hun stadig over. Upaavirket af Almuens Tro paa, at eenøjede gamle Kællinger var Hekse, var hun heller ikke. Hun var sig intet ondt bevidst, men Tanken om hendes uskønne Ydre i Forbindelse med Fordommen om eenøjede gamle Koners Trolddomskunster pinte hende i den Grad, at hun sank hen i dyb Tungsind, og Livet forekom hende en Plage.

Tiderne var onde. Hvad Indtryk Krigen med England gjorde paa hende, er anført tidligere. De efterhaanden yderst pengeknappe Tider, der særlig gik ud over dem, der skulde leve af en Løn, pinte hende saadan, at Næringssorger tyngede hende til Jorden. Hun sygnede hen og døde i samme Maaned, som Rigsbankforordningen udkom i Januar 1813. Den syge laa i sin Seng, og Familien var samlet for at spise til Aften, da hun udaandede uden egentlig Dødskamp. Det er meget betegnende for Tidens Skik, at Præsten straks *efter*, at hans Hustru var død, sendte Bud efter Lægen

Der var i Præstegaarden et stort Antal Værelser, men kun faa af dem

var i Brug. Grunden hertil var først og fremmest af økonomisk Art, idet Brændselet kostede mange Penge. En medvirkende Aarsag var dog sikkert ogsaa Mangelen paa Evne til at skabe Hygge og Velvære.

Den saakaldte Dagligstue tjente til en ligesaa alsidig Benyttelse som en Bondestue paa Landet. Den var Soveværelse for Ægteparret og rummede to Senge — efter Begravelsen kun een — den var om Vinteren Præstens Studereværelse, den var baade Sommer og Vinter tillige Spisestue, og den var altsaa ogsaa Dagligstue. Som en yderligere Udnyttelse af Værelset kan det nævnes, at der i Præstens senere Hillerødaar var blevet anbragt et Drejelad i Stuen, idet Præsten, som i det hele var fingernem, ved Hjælp af dette Apparat skaffede sig baade Adspredelse og Motion inden for Hjemmets fire Vægge.

Der blev i høj Grad lagt Vægt paa at spare paa Lys og Brændsel. Ikke uden en vis Bitterhed nævner Peter, at der ikke kunde være Tale om at overlade ham et Værelse, hvor han, naar han kom hjem fra Skole, kunde forberede sig til næste Dag. Nej, det gik helt anderledes økonomisk til. Tæt ved Køkkenet var der et lille Kammer, hvor hans Moder og Tante laa om Natten, og hvor de tilligemed Bedstemoderen, saa længe hun levede, tog sig en Middagslur, der varede omtrent, til Klokken var seks. I de Tider skulde Peter sidde bomstille i Kakkellovnskrogen — en saare svær Opgave for en livlig Dreng.

Kl. 6 blev Tællelyset eller „Profitten“ tændt. Profit kaldtes den Rest af Lyset, der sad tilbage i Hylsteret, og som ved at blive flyttet over paa nogle tynde Jernspidser kunde brænde ud til sidste Draabe. Medens Kvinderne kartede eller spandt, skulde Drengen læse Lektier i to Timer, til man gik ind i Dagligstuen for at spise til Aften sammen med Bestefaderen.

Naar Drengen bad om Lov til at gaa tilbage til Kammeret for at læse færdig eller skrive en Stil, nægtede man ham det ikke, men Peter spurgte nødigt, thi efter Aftensmaden blev der læst højt af Romaner eller Skuespil.

Da Peter stod tidligt op, kunde han imidlertid faa noget Arbejde gjort om Morgenens inden Skoletid, men da Kammeret laa op til Køkkenet, blev han tidt forstyrret af „Fruentimmernes“ (iberegnet Pigerenes) højroastede Samtaler derude.

Paabudet om at vogte Lys og Ild blev ikke altid lige nøjagtigt efterkommet. Naar den ungdommelige Susanne, der kun var 19 Aar ældre end sin Søn, faldt for Fristelsen til at læse ved Lys i Sengen, hvad der var strengt forbudt, formanede hun ham til at tie stille med det over for

hendes Forældre, hvad han ogsaa gjorde, men det gavnede ikke hans Opdragelse.

Peter havde haabet, at der efter Bedstemoderens Død, i hvert Fald om Sommeren, da der intet Brændsel behøvedes, skulde være blevet et lille Værelse tilovers til ham, men det glippede. Han maatte de fleste af sine Skoleaar nøjes med „Kammeret“. Der var, skriver han i sine Erindringer, næppe nogen Gaard af samme Størrelse i Hillerød, hvor Værelserne var saa lidet eller saa forkert anvendt som i Provst Jensens.

Formodentlig blev Bedstemoderens Grav i Begyndelsen smykket med Blomster, men det hørte snart op. Ogsaa Peter glemte, hvor hendes Grav var. Man var ikke meget omhyggelig med Grave dengang, og da Drengen en Dag bad sin Moder vise ham, hvor hans Fader var begravet, vidste hun det ikke.

Vi nævnte, at Provstens Hustru døde Januar 1813. Samme Aar oplevede Provst Jensen atter en Bispevisitats. Denne Gang var det Dr. *Frederik Münster*, der visiterede. Han var 1808 blevet Balles Efterfølger og virkede i sit Embede til 1830. Hans baade velvillige og saare stilfulde Udtalelse i *Liber daticus* begynder saaledes:

„I Aaret 1813 d. 23 Julii visitered jeg, som Kgl. Majestæts Confessionarius i Frederiksborg Slot, hvor Plads til Kirketjeneste nu er indrettet. Den confirmerede Ungdom, saavel fra Slottet som fra Hillerød Kiøbstæd, havde indfundet sig i talrig Mængde.

Deres Højædle Højærværdighed Hr. Proust og Slotspræst Jensen, holdt en grundig, vel udarbejdet Christelig og opbyggelig Prædiken over Jesu Formaning hos Mathæum i det Siette, til at samle uforgjængelig Liggendefæ for det Indre Liv i Evigheden.“

En stor Del af de unge, skriver Biskoppen, udmærkede sig ved god Forstand og klare Begreber. Mange læste fermt i Bog og med Eftertanke, men der var ogsaa dem, der havde glemt, hvad de før vidste. Baade Advarsel blev indskærpet og Opmuntring givet til forøget Flid, „som ogsaa tilsagdes mig med Haand og Mund, ikke uden Rørelse.“ Biskoppen slutter: „Hr. Provsten messer smukt og livligt. Begge Kirkesangere og Skolelærere, Møller og Bisted, synge til Fornøjelse.“ —

Vi vender tilbage til vor Beretnings Hovedkilde. Peter Brammer fortæller, at han som lille Dreng var meget naiv. Han troede altid, hvad Folk sagde. Det faldt ham ikke ind, at det kunde være Løgn. Denne Side af hans Sjæleliv skaffede ham adskillige bitre Erfaringer senere i Livet. Men den var til hans Lykke ogsaa forbundet med noget andet: Han havde ikke svært ved at tro paa Guds Aabenbaring.

Iøvrigt var han et Barn, der tørstede efter Kundskab, og han havde

et let Nemme. Han var stille af Natur, men hans Hjerte var dog „en forsagt og trodsig Ting“. Vi skal her nævne lidt om Konfirmandundervisningen hos hans Bedstefader. Her satte han fremfor sine Kammerater en Ære i at kunne gøre fuldstændig Rede for det, der var givet dem for i Balles Lærebog, B. T. Rønnes Bibelhistorie og den evangelisk-kristelige Salmebog.

Provst Jensen var en pligttopfyldende Mand, der ikke under Udlægning af Lærebøgerne paa nogen Maade vilde give Ungdommen vildfarende Lærdomme, men tale med Kraft og indre Erfaring om de aabenbarede Sandheder, som han selv tvivlede paa, kunde han ikke. Dertil var han alt for ærlig. Hans Undervisning var stærkt moralsk præget, idet han med Varme og Inderlighed advarede Konfirmanderne mod de Fristelser, som kunde møde dem baade som unge og ældre.

Om Morgenens paa sin Konfirmationsdag forekom det Peter, at han virkelig var højtidelig stemt og kunde nogenledes bede til Gud. Men saa blev han forstemt, fordi Moderen var meget vred paa en Skrædder, som endnu ikke havde bragt hans Konfirmationsklædning. Da Skrædderen endelig kom, undskyldte han sig med, at det havde taget lang Tid at sy den Mandskjole, som Madammen havde købt paa en Auktion, om til et ungt Menneske. Brodden i dette Svar ramte, hvor den skulde.

En Oplevelse i modsat Retning var det, da en velvillig Haand stak et flot Guldur i Drengens Lomme. Han var noget forlegen ved at modtage en saa kostbar Gave, men ikke saa lidt flov blev han Dagen efter, da han erfarede, at Uret kun var et Laan! Havde han vidst det, vilde han aldrig have taget imod det.

Imidlertid holdt Amtmandens Karet, som skulde hente ham og hans Moder, for Døren, og Uret var jo kommet i Lommen.

Ved Konfirmationsmiddagen gjorde Peters Farmoder, den gamle Madam Brammer, og hans Faders Søster, Amtmandinde Fru Arctander, for eneste Gang Familien den Ære at være til Stede. Dette var altsaa en Formalitet, men om Eftermiddagen kom Amtsprovst Øllgaard fra Asminderød og ønskede til Lykke, og det gjorde godt, for han var en Hædersmand, som virkelig holdt af Drengen.

Iøvrigt var Livet i Præstegaarden næppe forskelligt fra Livet i de andre Hjem i Byen, der hørte til de dannede uden at kunne henregnes til de fornemme, hvorved man forstod Rangspersoner. Johannes Jensen havde været Herredsprovst uden Rang, men først i 1815 fik han tildelt Rang som Amtsprovst. Hans ugifte Datter, Juliane, lod sig ikke kalde *Frøken*, førend det mange Aar efter var blevet Skik at titulere alle Jom-

fruer saaledes. Her maa indskydes den Bemærkning, at ugifte af Arbejderklassen paa den Tid overhovedet ikke tituleredes.

Om Middagen blev der i Præstegaarden holdt Bordbøn, hvilket bestod i, at Deltagerne foldede Hænderne og sad tavse, indtil Provsten begyndte at tale. At denne Pavse ikke altid benyttedes til lige stor Andagt, fremgaar deraf, at Tante Juliane erkendte, at hun af og til benyttede den til at udfinde et træffende Svar som Led i en Disput, der var paabegyndt forud.

Peters ungdommelige Moder, som gerne selv vilde danse, ønskede ogsaa, at Drengen — trods de smaa Midler — skulde gaa i Danseskole. Dansemesteren gjorde stor Ulejlighed med ham, men Peter havde leget for lidt til at være let i sine Bevægelser, og han var for umusikalsk til at være taktfast. Da han paa dette Tidspunkt var begyndt at spille Komædie, var det ham om at gøre at faa en god Holdning, og det opnaaede han. Derhjemme arbejdede baade Moderen og Juliane med Flid paa at lære ham Trinnene i de Engelskdanse, som Dansemesteren havde indøvet sine Elever i.

Tante Juliane var Peters sædvanlige Baldame, da han kom saa vidt, at han kunde deltage i et Bal. At hun var meget danselysten, fremgaar deraf, at hun uden sin Faders Vidende og Vilje en Sommernat gik til Bal sammen med Peter. Moderen hjalp dem ud af Kammervinduet, der vendte ud til Haven, hvorefter de selv maatte sørge for at klatre over Havegærdet. Natteudflugten blev ikke opdaget. Peter Brammer tilføjer let ironisk: „Se, saaledes gik det til i Frederiksborg Præstegaard i de Aar, hvor det hed sig, at jeg blev opdragen af min Moder.“

En lille Solstraalehistorie skal dog ikke glemmes. Det var i Præstegaarden kun Skik at drikke Kaffe efter Middagen paa Helligdage, og til Kaffen fik man Kandis. En Søndag havde den altid økonomiske Juliane givet sin Søstersøn et lillebitte Stykke, men da hun et Par Minutter efter fandt, at det dog var for lidt, gav hun ham et Stykke af sit eget. Da tænkte Peter: „Hun holder alligevel af mig,“ og han blev saa bevæget derover, at han græd af Glæde, noget, han dog gjorde sit bedste for at skjule.

Peter voksede efterhaanden til, og det havde været naturligt, om han havde bestemt sig til at blive Præst, men det ønskede han ikke. Han vilde læse Jura, hvad han fandt rimeligt, da han baade var i Besiddelse af en nøjagtig Hukommelse, en god Dømmekraft og en vis Skarpsindighed.

Det var ikke det theologiske Studium, der afskrækkede ham, men derimod Præstestillingen. Han havde i Hillerød Præstegaard ofte i al

Stilhed lyttet til sin Bedstefaders og andre Præsters Samtaler om gejstlige Anliggender. Han havde følt, hvor de vaandede sig under Embedsstillingens Tryk. Selv om baade Bedstefaderen og de Præster, der besøgte ham, udtalte sig med stor Forsigtighed, forstod Drengen godt, at de gerne vilde befries for Ritualets, Alterbogens og Kirkelærens til Dels virkelig forældede Forpligtelser.

„Mon det gaar an?“ spurgte de hverandre, „at udelukke Djævlens forsøgelse og Nedfarten til Helvede, springe noget over i den lange Tiltale til Fadderne eller udelade det meste af Vielsesformularen?“

Nej, det gik vist ikke an. Det kunde maaske falde nogen af Menigheden ind at klage over dem, enten af Ondskab eller af Dumhed. Og de kunde ikke stole paa Medhold hos Provst og Biskop, skønt disse var ligesaa gode Neologer som Præsterne.

Klagen vilde gaa til Kancelliet, og det Kollegium bestod af stive Jurister, for hvem det var en Fornøjelse at komme Præsterne til Livs. Havde ikke en af disse Herrer svoret en drøj Ed paa, at han skulde bringe det dertil, at Præstekonerne ikke havde andet end Hvergarnskjoler at gaa i Selskab med? Dertil kunde det jo bidrage at lade Præsterne betale store Bøder for Ritualovertrædelser, Nej, det gik vist ikke an. Man erindre Biskop Balles Ord 1806 om at „holde nøje i et og alt over de gl. Anordninger.“

Saadan omtrent faldt de bekymrede Præsters Ord. De var ikke berøget paa Drengens Øren, men de blev ikke destomindre opsuget med største Spænding af hans ungdommelige Sind. Nej, Præst vilde han ikke være, men Jurist — og saa til Tops!

Jævnside med disse Tanker groede der imidlertid noget andet i Peters Sind. Det var jo ikke saadan, at han nogen Sinde havde været helt uden Gudstro, og herom taler han flere Gange i sine Erindringer. Han bad daglig Fadervor, maaske ofte, som han siger, i Form af en vis formel Visit, han skyldte Vorherre. Men til Tider var der ogsaa Tale om et virkeligt Gennembrud. Herom fortæller han saaledes: „Det var en deilig Sommerdag paa et ensomt Sted i Præstevangen, at jeg uvilkaarlig faldt paa Knæ og tilbad min Skaber med Taksigelse for al hans Miskundhed ogsaa imod mig ved sine Gaver til mig som Menneske og sine Førelser med mig, hvormed han havde aabenbaret sig som de Faderløses Fader.“

En anden og alvorligere Oplevelse havde han paa et sikkert betydeligt senere Tidspunkt. Det var Aftenen før Reformationsfesten, der blev afholdt 21. Oktober 1817 og følgende Dage. Han gik, tilfældigvis alene, mellem Kongens Have og Slotssøen og derfra op over Jægerbakken

G. P. Brammer (1801—84). Biskop i Aarhus.
Litografi.

og hjem, men paa den Tur hørte han pludselig i den stille Skumring Slottets Kirkeklokker ringe. Han standsede sin Gang for at lytte. Han tænkte paa den lutherske Reformation, til hvis Minde der skulde holdes Fest Dagen efter, og der gik en Bølge af Bevægelse gennem hans Sind. „Under Kirkeklokkernes Jubelklang udvidede min Fantasi sin Synskreds til de mange Byer og Lande, hvori der næste Morgen skulde holdes Højtid til *Morten Luthers* velsignede Ihukommelse. Varmt blev mit Hjerte af beundrende Kjærlighed til denne Troeshelt, og opløftet blev min Aand til Helten fra Golgatha, paa hvem Luther, Kingo, Ewald og utallige andre havde troet under Livets Kampe, og til hvem de havde befalet deres Sjæle i Dødens Stund. Ved et helligt Lyseglimt saae jeg mit henrundne Liv i dets Syndighed, Usselhed og Forgiængelighed. Inderlig Længsel fyldte mit Sind efter at leve og dø som en sand Christen.“

Han tilføjer, at han i Kirkeklokkernes Toner havde fundet større Opbyggelse, end Bedstefaderens og Adjunkternes Prædikener de følgende Dage bragte ham, ogsaa en højere Opløftelse end nogen rationalistisk Prædikant formaaede at bringe sine Tilhørere.

Men Peter Brammer vilde altsaa være Jurist. Imidlertid var Embedet

i Hillerød efterhaanden blevet Johannes Jensen for besværligt. Holde Kapellan vilde han nødig, og Resultatet blev da, at han i April 1818 byttede Embede med Præsten Peder Sølling i Hjørlande, og Peter Brammer gik med i Købet, idet han, uden at Sølling vilde have noget derfor, blev boende i Præstegaarden den sidste Sommer, han opholdt sig i Hillerød. Med Hensyn til det kristelige Syn var der ingen Forskel paa den nye Præst og hans Forgænger, Peter Brammer fandt dem lige rationalistiske, men der var en „Freds- og en Kjærligheds Aand“, som Peter tidligere saa bittert havde savnet.

Da Peter Brammer ved Efteraarstide forlod Byen, var det med Tak i Sindet over for Søllings Familie ligesom ogsaa over for en Husarritmester v. Friis, der havde vist ham stor Godhed, men især over for hans kære Lærer, Rektor Bendtsen.

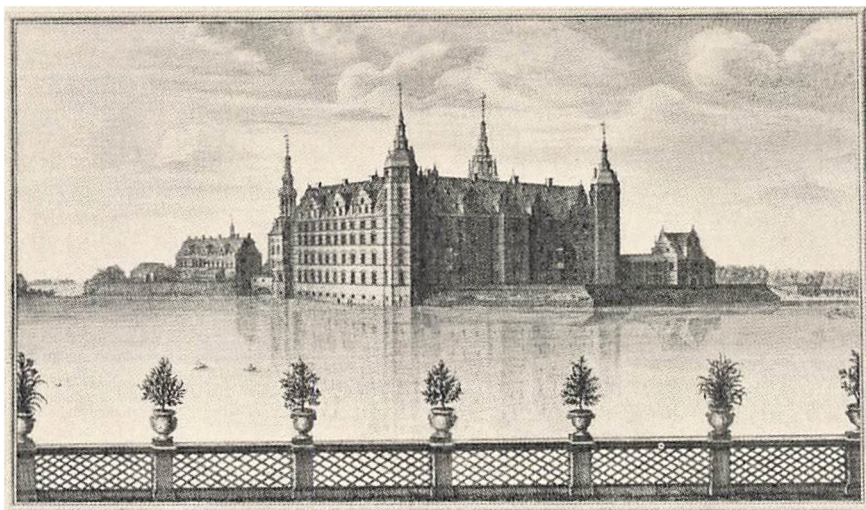
Peter Brammer fik Ophold paa Regensen, hans Maal var stadig Juraen. At hans Sind husede en hel Del Ærgærrighed, er forstaaeligt. Han var velbegavet, det var en Ting, men en hel anden Ting var det, at der i hans Sind — bevidst eller ubevidst — var en Trang til at skaffe sin Slægt Oprejsning. Hans Farfar var det gaaet daarligt, og hans Far var det ikke gaaet godt. Nu var det hans Tur til at prøve Livet. Men Menneskets Underbevidsthed er en mangfoldig Ting, og i Peter Brammers groede der i al Stilhed noget andet. En skøn Dag brød det igennem i hans Sind: „Du skal være Præst.“ Han tog fat paa Theologien, blev Præst og fortrød det ikke.

Op hertil kom saa, at han fik alt det andet til givende: Fremgang, Karriere og Anseelse. Efter forskellig Virksomhed blev Brammer 1830 Forstander for Skolelærerseminariet i Snedsted og Sognepræst for Snedsted og Nørhaa. Ved Reformationsfesten 1836 erhvervede han den theologiske Doktorgrad, 1843 blev han udnævnt til Biskop over Lolland-Falsters Stift og to Aar efter til Biskop i Aarhus. Jo, G. P. Brammer skaffede virkelig Slægten Oprejsning. Uden Humor var han ikke, hvad man ser af følgende Træk fra hans Erindringer.

Brammer havde som Skoledreng lært at svømme i Teglgårdssøen og Slotssøen under Vejledning af den konstituerede Skrive-, Tegne- og Svømmelærer H. J. Goos, der ikke just var nogen blid Natur. Goos var Ungkarl og levede i Hillerød mange Aar efter at have taget sin Afsked. Sit Udkomme fik han af en lille Pension og af at laane Penge ud til gode Renter. En Dag standsede han Brammers Moder paa Gaden: „Maa jeg gratulere Dem, Fru Fangel, med at Deres Søn er blevet Biskop!“ Hun takkede, og han fortsatte: „Ja, saadan gaar det i Verden. Bang og Madvig er blevet Ministre, og Algren Ussing er ogsaa en stor

Mand, men jeg — hvad er jeg blevet?" Da Fru Fangel søgte at trøste ham med, at det heller ikke i gamle Dage var gaaet retfærdigt til, svarede han: „Ja, det er vist og sandt, for ellers var jeg blevet til noget, men den Trøst har jeg dog, at jeg har gennempryglet alle disse store Mænd dygtigt!"

G. P. Brammer tog sin Afsked 1881, da han var 80 Aar gammel, og døde i Vejle 1884.

Frederiksborg Slot set fra Haven.

VI

AANDSLIV

For halvandet hundrede Aar siden var Aandslivet i Hillerød meget forskelligt fra vore Dages. Stedlige Aviser fandtes ikke, mens vi nu har fire. Trykkerier, hvoraf der i Dag findes en syv-otte, var ligeledes ukendte. I det hele var trykte Aandskilder meget mere sjældne end nu om Stunder. Livet var dengang langt enklere end i vore Dage. Mens der i Nutiden, her i Byen som andetsteds, findes en Mangfoldighed af Kulturkilder — Dagblade, Skoler, Biografer, Foreninger, Biblioteker m. m. m. for slet ikke at tale om den allestedsværende Radio — var der dengang uden for Hjemmene kun tre: Kirken, Latinskolen og den danske Skole. Mens de to første er skildret andetsteds i forskellig Forbindelse, maa vi omtale den sidste med et Par Ord.

Den danske Skole havde faaet sit Navn, for at man kunde skelne den fra den latinske Skole, hvor der undervistes i Latin og andre fremmede Sprog. Den senere Biskop over Sjællands Stift *Peder Hersleb* (1689—1757), der 1718—25 var Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herlev, gjorde sig meget fortjent her i Byen ogsaa uden for Kirken. Han fik Byens Fattigvæsen reorganiseret fra Grunden af, han gav Stødet til Oprettelsen af det tidligere nævnte Hospital for „spektakuløse“ Mennesker, han foranledigede, at der blev oprettet

en Skole i Annekset Herlev, og denne blev Model for de 240 Rytter-skoler, som Frederik IV stiftede. Ved kgl. Resolution af 23. November 1722 blev det bevilget, at en Rytterskole udover det bestemte Antal, altsaa Nr. 241, maatte bygges i Hillerød. Dens Plads blev midt i Slots-gade, den nuværende Nr. 16, hvor *Hillerød og Omegns Bank* har til Huse.¹

En Smule Kendskab til Undervisningen i denne danske Skole senere hen faar vi gennem det, som de forskellige Biskopper har nedskrevet i deres Visitatsbøger. *Nicolai Edinger Balle* (1744—1816) var Sjæl-lands Biskop fra 1783 til 1808. Under sine Visitatser uddelte han Bog-præmier til flittige Børn. 1800 visiterede han i den danske Skole i Hil-lerød og skriver herom i sin Visitatsbog: „Mange Børn vare ikke til-stede. Adskillige havde begyndt paa Lærebogen, og svarede nogenle-des deraf. En Deel gjorde god Rede for Catechismus. Dog behøves meere Øvelse til Eftertanke. Boglæsning var skikkelig. Bibelhistorie og Psalmer vidste man lidet af. 16 Bøger uddeelt. Skoleholder *Wol-gandt* er gammel, men kan dog undervise, kun er han for vidtløftig og udsvævende i sin Catechisation.“

1806 visiterede Balle paany. Der var som forrige Gang kun een Læ-rer ved Skolen, en Student *Bisted*, der tillige var Kirkesanger i Slots-kirken. *Bisted* faar iøvrigt en smuk Omtale af G. P. Brammer, der sam-men med nogle af Hospitalsforstander Dahlerups mange Børn i et Par Aar gik i Skolen „sammen med en Mængde Almuesbørn“. Senere blev han sat i et „Institut“, hvis Leder og eneste Lærer var en theologisk Kandidat *Svendsen*, der tillige prædikede i Hospitalskirken. Denne Skole var dels en Forberedelseskole til Latinskolen og dels en Slags Realskole, hvor de af Byens Borgere, der var for fornemme til at tage til Takke med Almueskolen, satte deres Børn.

Efter at *Anordningerne af 29. Juli 1814 for Almueskolevæsenet i Købstæderne og paa Landet* var udstedt, blev Skolevæsenet i Hillerød omordnet. 1815 sælger Byfoged, Birkedommer og „virkelig Cancelli-raad“ Iver Christian Aarøe til Hillerød Købstad den ham tilhørende Gaard i Mørkegade, og i denne Ejendom — den nuværende Nr. 12 i Østergade — indrettedes en Borgerskole, hvor der 1818 blev ansat en theologisk Kandidat som Førstelærer og Kateket. Han var en Art Hjælpepræst, idet han prædikede i Hospitalet hveranden Søndag og de samme Søndage i Slotskirken.

1838 da Biskop *J. P. Mynster* (1775—1854) visiterede, var der 139 Børn, fordelt i 2 Klasser, og øverste Klasse igen i 2 Afdelinger. Ved Skolen virkede foruden Kateketen *Christian Gottfred Schaper* en Læ-

rer, der hed *Hans Høegh Erslev*. Han var tillige Kirkesanger, Klokker og Byens Kæmner. Biskoppen omtaler ham som „en særdeles duelig Lærer og en meget drivtig Mand.“ I denne Borger-skole fik Børnene deres nødtørf-tige Skoleundervisning.

Selv om der dengang var faa Kulturkilder, er det dog ikke sikkert, at Aandslivet i egentligste Forstand var saa fattigt. De mundtlige Meddelelsesmidler, som helt anderledes knytter Mennesker sammen end de skrevne, var nemlig langt større end i vore Dage. Der blev fortalt meget i Hjemmene og Mand og Mand imellem. Folkeeventyr, Folkesagn, Rim og Remser, Gaader, Ordsprog, Viser og meget andet levede sit friske Liv og forplantede sig fra Slægt til Slægt.

Naturligvis ved vi kun lidet positivt herom, men en Del Sagn med stedlig Tilknytning er dog bevarede. En Række er knyttet til Frederiksborg Slot, navnlig til den folkeyndede Christian IV. Ingen af dem er dog særlig betydelige, og noget svarende til Kronborgs Holger Danske-Sagn har vi slet ikke. Enkelte Sagn er ogsaa knyttet til Hillerød By.

Troen paa overnaturlige Væsener var stor i hine Tider, og herom handler en Beretning, der er optegnet i den nyeste Tid af cand. jur. A. Krasilnikoff², og den lyder saaledes. Min Bedstemoder fortalte mig, da jeg var Dreng i Halvfemserne, en mærkelig Historie, som hendes Mand, min Bedstefader, havde oplevet i Hillerød og Gribskov.

Sidst i Fyrrerne boede mine Bedsteforældre, der hed Lindeschou, ved Slotssøen, hvor nu Hotel *København* ligger. Haven gik ned til Søen, og min Bedstefader var en ivrig Fisker, særlig Aalefiskeriet havde hans Interesse. Mangen en Sommeraften laa han og fiskede Aal til langt ud paa Natten. Hans Fiskeri lod ham vist tit forsømme sin Forretning. Han drev Brændevinsbrænderi, og han havde i den sidste Tid haft en Del økonomiske Bekymringer.

Paa sine Fisketure havde han altid Mad og et stort Krus Øl med, men det hændte tit, naar han skulde spise, at Øllet og en Del af Maden var væk, og han hørte saa, naar han skulde spise, en sagte Latter. Til sidst opdagede han, at det var en lille Lygtemand, som delikaterede sig med hans Aftensmad. Han saa ham en enkelt Gang ved Bredden og beskrev ham til min Bedstemoder som en lille Mandsling i graat Tøj med underligt lysende Ansigt. Min Bedstemoder saa ham ogsaa selv engang og sagde, at han lignede en lille Dreng paa 4—5 Aar, og af og til lyste det fra Huen ligesom Fosfor. Min Bedstefader hørte ham flere Gange sige:

Lad Fisken fare,
jeg vil dig vare.

Og en Aften sagde den lille Mandsling:

Langs Skovsøens Bund
maa du gøre et Fund.

Og gentog dette flere Aftener i Træk. Min Bedstefader, som jo sad daarligt i det, tænkte, at der maaske laa en Skat ved Søen, og han gik nu flere Dage og ledte langs Slotssøen og Søerne ved Badstuen, men uden Resultat. Saa en Aften, han igen fiskede, sagde den lille Mandsling nede ved Bredden:

Min Fætter i Grib
mig gav et Hib,
jeg hjælpe vil
hans Skat dig til.

Dette gentog han flere Aftener, og min Bedstefader fortalte Bedstemoder det. Saa en Aften, min Bedstefader var gaaet ud at fiske som sædvanlig, og min Bedstemoder var gaaet i Seng, da han jo tit fiskede til langt ud paa Natten, fik den lille Lygtemand min Bedstefader med til Gribso. Hvad der egentlig var passeret, vidste min Bedstemoder ikke rigtigt, eller ogsaa vilde hun ikke fortælle det. Hun fortalte mig, at hun vaagnede tidligt paa Morgenstunden ved, at min Bedstefader kom ind i Sovekammeret, han var drivvaad af Mosevand, og hans Haar var paa den ene Nat blevet graat. Han sagde: „Vi er rige nu. Lygtemanden holdt Ord,“ men han vilde ikke sige noget ellers, men bad min Bedstemoder tie stille og aldrig tale om det. Min Bedstefader solgte straks efter Brændevinsbrænderiet, han fiskede aldrig mere i Søen, og han vilde ikke mere bo i Hillerød. Han flyttede til Slagelse, hvor han anlagde et stort Bryggeri, „Povlsberg“, for den Skat, han havde fundet ved Gribso.

Min Bedstemoder fortalte mig dog, at Bedstefader engang i Febervildelse inden sin Død talte om sin natlige Oplevelse, som han vist genoplevede i Erindringen, og da fortalte om, hvorledes Lygtemanden viste ham en Kasse med Guldpenge under Roden af et Træ i Vandet, men da kom en anden Lygtemand til, og de sloges, mens han flygtede med Kassen, han faldt i Vandet og var nær druknet. Min Bedstemoder endte med at sige: „Ja, min Dreng, der er mere mellem Himmel og Jord, end vi Mennesker kender.“ —

Da den, der skriver disse Linjer, for en Menneskealder siden samlede Folkeminder i større Stil, hændte det et Par Gange her paa Stedet, at en af mine Fortællere sagde: „Min Bedstemoder kunde en Remse, men jeg

kan ikke huske mere end en enkelt Linje..." Siden har jeg fundet Remsen, der har været trykt flere Gange. Den hedder „Det bibelske Tolv-tal“, og den lyder saaledes³:

1.

Stat op, Sankte Simeon, og sig, hvem een er.

Een er den Herre Krist, som regerer i Himmelen og paa Jorden.

2.

Stat op, Sankte Simeon, og sig mig, hvem to var?

To var de Stentavler.

Een er den Herre Krist, som regerer i Himmelen og paa Jorden.

3.

Stat op, Sankte Simeon, og sig mig, hvem tre er?

Tre Patriarker, Abraham, Isak og Jakob.

To Stentavler.

Een er den Herre Krist, som regerer i Himmelen og paa Jorden.

4.

Stat op, Sankte Simeon, og sig mig, hvem fire er?

Fire Evangelister ... Tre Patriarker osv.

5.

Stat op, Sankte Simeon, og sig mig, hvem fem er?

Fem Mosebøger. Fire Evangelister osv.

6.

Stat op osv.

Seks var de Stenkar i Kana i Galilæa.

Fem Mosebøger. Fire Evangelister.

7.

Syv slemme Syger.

8.

Otte Saligheder.

9.

Ni var de Englekor.

10.

Ti var de Budord.

11.

Elleve var Disciplene.

12.

Stat op, Sankte Simeon, og sig mig, hvem tolv er?

Tolv var Apostelene. Elleve var Disciplene. Ti var de Budord. Ni var de Englekor. Otte Saligheder. Syv slemme Syger. Seks var de Stenkar i Kana i Galilæa. Fem Mosebøger. Fire Evangelister. Tre Patriarker,

Abraham, Isak og Jakob. To Stentavler. Een er den Herre Krist, som regerer i Himmelen og paa Jorden.

Denne Remse, der har givet en nødtøftig Religionskundskab, er meget gammel og har som mangfoldige Folkeoverleveringer vandret fra Land til Land. Til os er den sikkert kommet syd fra, ligesom den ogsaa har katolsk Islæt.

Sansen for Humor har næppe været mindre dengang end nu. Her har de mange Vrøvleremser, som endnu her og der findes i Folkemunde, gjort Fyldest ved Aftensædet om Vinteren. Og de mange Rim — Abel spendabel osv. — som Børn nu lærer af Billedbøger, gik dengang fra Slægt til Slægt. Moderen sagde dem, mens hun hyggede om sit Barn, og om Aftenen underholdt Bedstefader eller Bedstemoder fra sin Plads i Kakkellovnskrogen Børnebørnene med dem. Man havde en god Hu-kommelse i de Tider, og Folkedigtning var dagligt Brød.

Men Bogtrykkerkunsten var jo opfundet, og Menneskene nærrede en ligefrem Hunger efter Stof for Fantasien. Trykte Ting var sjældne, og den jævne Befolkning — Almuen, som den blev kaldt i hele det forrige Aarhundrede — nærrede en ligefrem Ærbødighed for det, der var trykt. Næring fandt man i Skillingsviser og i Folkebøger, der forhandlede i Boderne i København og af Kræmmerne, som gik fra Hus til Hus med deres Varer. Af Folkebøger var der mange, vi nævner blot nogle Grupper: Ordsprog, Fabler og Parabler, Eventyr, muntre og lystige Historier, Kærlighedshistorier, moralske Historier, sørgelige Historier, Spøgeseshistorier, Fortællinger om Mord og andre gruelige Begivenheder, Satirer, Blomstersprog og andet mere.

Men foruden denne yndede Almuedigtning fremkom der ogsaa fra ledende Mænds Side Ting, der havde til Hensigt at forædle Befolkningens Tænkemaade. Tiden fra 1750 til 1800 har man kaldt *Oplysningens Tidsalder*, fordi saa mange fremragende Mænd søgte at sprede Oplysning og gennemføre Reformer til Gavn for den jævne Mand. Man har ogsaa kaldt den *Rationalismens Tidsalder* (*ratio, Fornuft*), fordi man paa alle Omraader lagde stærkt Vægt paa det fornuftprægede. Det gjaldt om at gøre Nytte.

Disse Synspunkter kom ikke mindst frem i store Dele af Digtningen, og de bevarede deres Indflydelse langt ind i det 19. Aarhundrede. Man kan i betydelig Omfang vurdere en Tidsalders poetiske Smag ved at undersøge, hvad denne Tidsalders Sangbøger indeholder.

I „*Sange for Ungdommen* af begge Kjøen i Kjøbsted- og Landsby-skoler. Samlet og udgivet af Jens Andreas Bramsen, Lærer ved Petri Pigeskole“ (København, 1815) hedder det i Forordet, at Hensigten er

at bringe Ungdommen en Sangbog, „hvis Indhold kunde opvække og nære religiøse Følelser, opmuntre til Dyd og afskrække fra Last, opflamme Kjærlighed til Konge og Fædreland, og forædle det selskabelige Livs Glæder.“

Vi nævner Titlerne paa nogle af denne Bogs Sange: *Hannes Sang ved Sytøjet — Opmuntring til at spinde — Rokkens Pris — Den brave Lovise — Den glade Tjenestepige — Den reenlige Kone — Den brave Husbonde — Den retskafne Tjenestekarl — Landmandens Tilfredshed — Landbruget paaminder om Gud — Til Uskyldigheden — Nøisomhed — Arbeidsomheds Værd — Tidens Brug — Den sande Lykke — Advarsel mod Vellyst — Den tyvagtige Malene — Dydens Løn — Guds Godhed — Tillid til Forsynet — Fædrelandskjærlighed — Patriotisk Selskabssang — Fred — Venskab og Enighed — Sympathiens Glæder.*

Selv om ikke alle Sangene i denne Bog er ligesaa poesiforladte som Flertallet af disse Titler — der fandtes ogsaa Jens Baggesens „Der var en Tid“ — angiver de dog tydeligt Retningen.

Saa godt som alle Smaapiger i By og paa Land maatte i hine Tider lære at spinde. Det var et stillesiddende, et begivenhedsløst Arbejde, og det har ganske sikkert været en stor Overvindelse for mange Børn at vænne sig til denne nødvendige Beskæftigelse. Formaning og Tugt fulgte med. Selv Sangbogens Hjælp toges i Brug. Som et enkelt Eksempel herpaa anfører vi fra ovennævnte Sangbog en Spindevise:

Mens uden for den barske Vind
Og Kuld og Uvejr true,
Vi sidde med fornøiet Sind
I varme Spindestue,
Vi bruge her den ædle Tid;
Vi øves her i nyttig Flid.

Saa mange Stakler voxte op
Og intet Nyttigt lære,
Har Pjalter paa dee usle Krop
Ved Betlen sig ernære.
Slet intet Godt de tænke paa,
Og let de Sjælenykker faae.

Vi ynke dem, der leve saa,
Og ei, som de, vil være;
I Skole vi med Glæde gaee,
Her Flid og Dyd vi lære,
Vi læse, regne, skrive her,
Og Rok og Naal os vorder kjær.

Og skjøndt vi bort fra Skolen gaac,
Vi ei vor Pligt vil glemme;
Men altid nøie agte paa,
Samvittighedens Stemme,
Og vise, at vi kjende Gud,
Og at vi elske Sandheds Bud.

Naar vi da vogte os for Fald,
Og ei med Forsæt synde,
Men altid rygte troe vort Kald,
Da skal Enhver os ynde,
Thi Godes Agt og Kjærlighed
Er Lønningen for Røtskaffenhed.

Denne Spindevise er skrevet af en af Datidens fremragende gejstlige, *Viktor Kristian Hjort* (1765—1818). Han blev 1804 Holmens Provst og døde som Biskop i Ribe. Om ham siger Michael Neiiendam, at han „forbandt Oplysningstidens joviale Optimisme med en utrættelig Opfindsomhed af alt til dansk Borgerheld sigtende.“ Et Led i disse Bestræbelser var da ogsaa „Sangbog for Haandværkerstanden til Brug i Søndagsskolerne“, som Hjort udgav 1809.

Saadan var den poetiske Smag altsaa i ledende Kredse paa den Tid, *Adam Oehlschläger* (1779—1850) traadte frem paa Arenaen. Oehlschläger var paavirket af *Henrik Steffens* (1778—1845), der forøvrigt havde en Smule Tilknytning til Nordsjælland, idet hans Far fra 1779 til 1784 var Militærlæge i Helsingør, hvor Henrik gik i Skole og tumlede sig sammen med Fiskerdrengene. Under en længere Udenlandsrejse blev Steffens revet med af den tyske Romantik. Han følte sig især tiltalt af Schellings Naturfilosofi, som den bl. a. er udtrykt i Ordene: Det er den samme Aand, der sover i Stenen, drømmer i Planten, er vaagen i Dyret og bliver sig bevidst i Mennesket. Allerrenest fremtræder denne Verdenssjæl i Geniet, og sit højeste Udslag giver den i Kunsten, navnlig i Digtningen.

Da Steffens vendte tilbage, fyldt til Randen af nye, begejstrede Tanker, mødte han Oehlschläger, „Manden med de skjulte Talenter“, som han var blevet kaldt, og dette Møde betød et fuldstændigt Gennembrud for den unge Digter. I December 1802 udkom som tidligere nævnt Oehlschlägers „Digte“, hvori Hovedstykket er „St. Hansaften-Spil“, der er bygget paa Erindringer fra hans Drengetids Familieudflugter til Dyrehavsbakken. Denne Digtning er en Programtale, en Udfordring til Snusfornuften og til Borgerskabet, som han lader Danseren paa Voltigerlinien udtrykke det i Ordene:

A. Oehlenschläger (1779—1850). Efter Tegning af Riepenhausen. (Bakkehusmuseet).

Du rynker Panden, du satte Flok!
Gavner jeg ikke nok?

Men det er ogsaa en Forkyndelse af den ægte Poesi, som den bl. a. giver sig Udtryk i Pigernes Sang inde i Skoven:

I Skyggen vi vanke
Blandt lysgrønne Straae;
Sancthans-Urt vi sanke,
Hvor Blomsterne staae.
Pæne lille Urt,
Staaer saa rent og puurt,
Staaer saa frisk og grøn,
Uformærkt i Løn.

Hvis man sammenligner V. K. Hjorts næringsfattige Spindevise med

Oehlenschlägers Digte, ser man Forskellen. Det var et sandt Vaarbrud, der mødte Læseren.

En Forening af Angrebet og Forkyndelsen møder man i Oehlenschlägers senere Digt „Morgenvandring“:

Saa huldt til den hellige Bøgeskov
Det vinkte mig,
O, Jord! hvor end aldrig den tunge Plov
Havde furet dig.
De hulde Smaablomster saa venligt stod
I dunkle Ly,
De smilte saa inderligt ved min Fod
Mod Himlens Sky.

— —

O, venlige Mark! o, Lund saa prud!
Græskølnø Væng!
Overalt havde Flora pyntet ud
Sin Brudeseng.
Paa Marken kneiste de røde, blaae
Kornblomster frem.
Jeg maatte standse, jeg maatte staae,
Og hilse dem.

Men Blomsterne svarer, at saadan ser deres Ejermænd ikke paa dem. Han anser dem for skammelig Ukrudt, og kun hvis han kan skære dem af og blande en Haanfuld af dem med sin Røgtobak, kan de gøre en Smule Gavn. „Alt Nyttigt bør giennem Munden gaae, det er hans Princip.“ Hertil svarer Digteren:

I arme Stakler! Den arme Mand!
De arme Mænd!
Som uden salige Glæder kan
Gaae Livet hen,
Som ei begribe, hvad Gud har giort,
Som ene veed,
At Munden er den nærmeste Port
Til Salighed!

Smaablomster! ak, som det eder gaaer,
Saa gaaer det mig.
En stakkels Poet som en Kornblomst staaer,
Og græmmer sig.
Det nærende Korn kun i Veien han er:
Hvad retter han ud?
Han hæver sit barnlige Farveskiær
Kun fromt til Gud.

Danmark havde faaet en ny Digter, og nogle af de fremmeligste unge forstod det. At Brammer havde læst „St. Hansaften-Spil“ og følt sig betaget af den, er omtalt i et tidligere Afsnit. Ogsaa Madvig var tiltrukket af Oehlenschlägers Digtning. Han beklager i sine Erindringer, at Rektor Bendtsens æstetiske Udvikling ikke var naaet længere end til 1790—1800. Oehlenschläger var han ikke berørt af. Madvig fandt det i det hele mærkeligt, hvor lidt den ved Oehlenschläger og andre vakte Bevægelse, Romantikken, mærkedes i Hillerød, der dog laa saa nær ved København, og som husede en lærd Skole med en Kreds af Beboere, hvor en højere Dannelsestrang kunde forventes, men ogsaa her gjorde Tidens Nød og Fattigdom sig gældende. I Skolen repræsenteredes den danske Skønlitteratur udelukkende af Sanders „Odeon“, 1807, hvori fandtes Oehlenschlägers to Digte „Guldhornene“ og „Skattegraverne“, og af Rahbeks danske Læsebog, der bl. a. indeholdt en Scene af „Hakon Jarl“.

Bedre blev det, da *F. P. J. Dahl* 1818 blev Lærer ved Skolen. Han førte de fremmeligste Elever ind i den nyere Digtning og laante dem, hvad han selv ved sine smaa Midler havde anskaffet deraf. Kendskabet til Schiller skylder Madvig ham. Til Goethe naaede han derimod ikke.

Den oversatte Litteratur stod i flere Henseender paa et meget lavt Trin. Var Romantikken kommet fra Tyskland, og hørte de to store Aander Goethe og Schiller hjemme i dette Land, kom herfra ogsaa en Syndflod af Røverromaner af reneste Vand og af flove og taarepersende Fortællinger. Til den første Art hører *K. H. Spiesz*, hvis mest „berømte“ Roman bærer Titelen „Mine Rejser gennem Ulykkens Huler og Elenighedens Boliger“, oversat 1802—03. Den nævner Hans Birch Dahlerup blandt de Bøger, han har læst, men ogsaa Madvig og hans Kammerater har slugt den i deres Skoletid.

Efter Titlerne at dømme har Spiesz skrevet en Række Bøger, der var endnu værre. Vi nævner „Vanvittige Personers Biographier“ (oversat 1798—99), „Barnemordernes Biographier“ (1804) og „Selvmordernes Biographier“ (1818), Ting, der aabenbart ikke staar tilbage for de kulørte Hefter af den saftigste Art fra vor Tid.

Hans Birch Dahlerup har iøvrigt været en ren Læsehest. I de Aar, han tilbragte her i Byen til 1801, læste han alt, hvad han kunde faa fat paa, Faderens Bøger, dem, man modtog fra et Læseselskab, og hvad han ellers kunde laane her og der. Af den megen Læsning nævner han „Lafontaines smægtende Kjærlighedsromaner“ som de maaske mindst skadelige. *A. H. J. Lafontaine* (1758—1831) var Skaberen af den spidsborgerlig-sentimentale Retning inden for den tyske Romanlitteratur i

Slutningen af det 18. Aarhundrede. Han var en flittig Mand, idet han naaede at skrive 150 Bind. Brammer begyndte tidligt i Smug at læse Morskabsbøger, og her havde Lafontaines Skildringer af huslig Lyksalighed skabt en Kontrast i Drengens Sind mellem disse sentimentale Idealiseringer og den grelle Modsætning hertil, som Hjemlivet i Præstegaarden frembød. Madvig fortæller i sine Erindringer, at i en af hans Skolekammeraters Hjem havde de en stor Samling af Lafontaines oversatte Romaner, og de blev i stort Omfang udlaant og læst.

Vi nævner en tredie tysk Forfatter, *J. H. Campe* (1746—1818), der var Skolemand og pædagogisk Skribent. Han var Ophavsmand til 39 Bind Børne- og Ungdomsbøger, hvoriblandt „Robinson Crusoe den Yngre“ vandt mest Berømmelse. Han havde i en Del Aar et anset Navn i Danmark, hvor hans pædagogiske Værker udkom i Oversættelse, og hvor hans Lærebøger i Religion og Moral blev benyttet i de højere Skoler, omend under Modstand af Nic. Edinger Balle o. fl. Campes Synspunkter var præget af Tidens Aandløshed og Nyttesyge, hvad der gav sig Udtryk i hans Udtalelse om, at han satte Opfindelsen af Spinderokken over Iliaden og Odysseen.

Denne Mand kom til at spille en ikke ubetydelig Rolle for Peter Brammer. I Aarene 1789 til 1806 udkom her i Landet Campes „Revisions-Værk, det hele Skole- og Opdragelses-Væsen betræffende“, et Værk paa ikke mindre end 18 Dele, hvoraf de 6 indeholdt Rousseaus „Emile eller om Opdragelsen“. Peter Brammers Morbroder, Christian Bagge Jensen, havde paa en Auktion købt dette omfangsrige Værk, som han sammen med sine iøvrigt ikke mange Bøger havde liggende i Præstegaarden — noget Bogskab ejede han ikke — og til disse Bøger havde Peter fri Adgang. Ogsaa han havde stor Læselyst, og Campes Værk tyggede han igennem fra Ende til anden. Enkelte Ting i dette pædagogiske Værk blev ham til Nytte i „moralsk og sanitær Retning“, og det kildrede hans Forfængelighed at kunne citere navnkundige Skribenters Udtalelser, uden at han dog angav Revisionsværket som Kilde. Brammer følte sig især tiltalt af *Jean Jacques Rousseau* (1712—1778). Ikke blot „Emile“ læste han med Interesse, men ogsaa „Bekendelser“.

Det kunde altsaa i al Almindelighed taget være fattigt nok med vor Bys Kendskab til det Røre, der var opstaaet inden for Litteraturen. Bedre stod det ikke til med Interessen for det nye Liv, der omtrent samtidig brød frem inden for Kirken. Det var som tidligere nævnt Rationalismen, der var den fremherskende Aandsretning. Denne Livsanskuelse, der inden for Theologien trængte igennem i Midten af det 18. Aarhundrede, benævnte Præsterne, som det tidligere er omtalt, med Udtrykket

Neologi (ny Lære), og den gik ud paa at omforme Kristendommen efter Tidens Krav, gøre den „nyttig“. Præsterne skulde sætte sig ind i de praktiske Forhold, lægge Vægt paa Sundhedslære, Naturvidenskab, Landbrugslære o. l. Man har da ogsaa Eksempler paa, at Præster prædikede om et Emne som Sommerstaldfodring.

At denne tørre Anskuelse ikke fremkaldte noget Liv, endsige nogen Vækkelse, er forstaaeligt. Da var det, *N. F. S. Grundtvig* (1783—1872) traadte frem og 1810 holdt sin Dimisprædiken „Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?“ Man kan godt sige, at Grundtvig inden for Kirken virkede ud fra tilsvarende Synspunkter som Oehlschläger inden for Digtingen. Men Grundtvig vakte ikke megen Opmærksomhed i Hillerød. Vort Bysbarn, Peter Brammer, havde dog i sin Skoletid været stærkt optaget af hans „Bibelske Prædikener“. I nogle Ungdoms-aar stod han Grundtvig nær, men siden skiltes deres Veje.

Mere Interesse var der her i Byen for den sceniske Kunst, men om Smagen laa højere end i Litteraturens Verden, er vel tvivlsomt. Ogsaa her kom den væsentligste Paavirkning sydfra. *August von Kotzebue* (1761—1819) bidrog sit til at forfladige Publikum's Smag. Han skrev ialt ikke mindre end 211 Skuespil, hvoraf 70 i Aarene 1801—25 blev opført 700 Gange paa den danske Skueplads. Han var et betydeligt scenisk Talent samtidig med, at han „holdt af at krydre Sentimentaliteten med lystent Pikanteri“ (Niels Møller).

Kotzebue fandt talrige Efterlignere og bidrog sit til at fordærve Smagen, hvad der gav sig Udtryk i det Komediévæsen, der i København gik over alle Bredder. Den Form for Amatørkomedie, der trivedes i Hillerød i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, har vel nærmest været en Afglans af den københavnske. Peter Brammer fortæller, at der i hans sidste Skoleaar blev spillet Komedie paa to private Skuepladser, hvoraf den mest officielle kaldtes *Hillerøds Thalia*, medens den fornøjeligste — paa Skovlyst i Præstevangen — maatte finde sig i at bære Øgenavnet *Pølen*. I private Hjem blev der ogsaa spillet Komedie, saaledes i Præstegaarden, som vi tidligere har nævnt.

Da Brammer i Skolen udmærkede sig ved sin Evne til at „deklamere“, fik Direktionen for Hillerøds Thalia den Tanke, muligvis paa Foranledning af en af de komediespillende Adjunkter, at hans lille Person maaske kunde være egnet til at udføre Kvinderoller. Drengen, der var en ærgerrig Natur, sagde med Glæde ja. Han kom til at spille to Roller, hvoraf den ene var Mette i Wessels „Kærlighed uden Strømper“, og her spillede en ung Mand, der var seks Aar ældre, Grethe.

Denne Mand hed *Nicolai Peter Nielsen* (1795—1860). Han var født

N. P. Nielsen (1795—1860). Kgl. Skuespiller.
Efter Maleri af J. Friedländer. (Frederiksborg-
museet).

paa Frederiksborg Slot som Søn af Veterinær, Stutmester Frederik Carl Emil Nielsen og Petrine Sophie Lakier, Datter af den mærkelige Sognepræst Peder Baggesen Lakier i Ramløse. N. P. Nielsen, der allerede som Dreng havde dyrket baade dansk og tysk Skønlitteratur — Tysk talte han som sit Modersmaal — var 1808 blevet Elev paa Landkadet-akademiet. Allerede 16 Aar gammel blev han Løjtnant i Artilleriet og gjorde bl. a. Tjeneste paa Kronborg. Ogsaa i Helsingør var man paa den Tid meget teaterinteresseret. De unge Officerer spillede Komædie med Liv og Lyst, og N. P. Nielsen var en af de ivrigste.

Under en længere Permission opholdt han sig i Hjemmet, og det var ved den Lejlighed, han spillede sammen med Peter Brammer i „Kærlighed uden Strømper“. En anden Gang medvirkede de begge ved et saakaldt Deklamatorium, hvor Brammer fremsagde en Prolog, medens Nielsen forestilledes Danmarks Genius. Han viste sig allerede dengang

som et scenisk Talent, hvorfor Brammer da ogsaa betegner ham som „Fænomenet Nielsen“. Da han efter sin Permission skulde vende tilbage til Artillerikorpsset, blev der givet en Forestilling i Anledning af hans Afrejse, og her sang han en Arie, der levende karakteriserede de hillerødske Forhold, som han selv havde levet under og taget Del i, idet den begyndte saaledes: „Farvel, Kabaler og Intriger“.

N. P. Nielsens Hu stod til Teateret, og efter at have raadført sig med Dr. Ryge, der ligeledes havde forladt et borgerligt Erhverv for at hellige sig Kunsten, aflagde han med udmærket Resultat Prøve paa Det kgl. Teater og debuterede den 12. September 1820 som Axel i „Axel og Valborg“. Han kom til at gøre god Nytte i Oehenschlägers Tragedier, hvor Dr. Ryge fremstillede Helten, mens man savnede Elskeren, den unge nordiske Mand, og til denne Rolle var Nielsen netop egnet. Som ældre overtog han Ryges Roller som Hakon Jarl og Palnatoke.

Forholdet til den senere Teaterchef, *J. L. Heiberg*, var en Smule spændt. Nielsen skal i sin Tid ikke have været helt ufarlig for sin Elev, den senere saa fremragende Kunstnerinde *Johanne Luise Pätges*, der blev gift med Heiberg, og da denne skrev „En Sjæl efter Døden“, hævnedede han sig ved at benytte Nielsen som Model for Skuespilleren. N. P. Nielsen døde 1860. Et Maleri af hans flotte Skikkelse, malet af J. Friedländer, hænger paa Frederiksborgmusæet.

Videre fortæller Brammer, at man i Hillerød ikke havde nok i de private Teaterforestillinger, men Honoratiorenes Damer saa vel som Herrer morede sig ved, maskerede og forklædte, om Aftenen at opsøge Venner og Bekendte. Brammer erindrer, at han en Aften saa en „fix Madame, som aldeles ikke havde noget slet Rygte,“ iført en Herres Benklæder, der var noget for snævre til hendes fyldige Former, uden at hun i mindste Maade syntes generet deraf.

En anden Fornøjelse havde man ved at afsende anonyme og pseudo-nyme Breve, der var bundet fast til Træstykker, som flød omkring i Slotssøen. Det beroede da paa en Tilfældighed, hvor de drev i Land, og hvem de kom i Hænde. En raffineret Morskab fandt man ogsaa i at sende Indbydelser til Selskab til Mennesker, der var den foregivne Afsender ubekendte eller maaske ligefrem fjendtligt sindede. Peter Brammer erkender, at han ikke var helt uden Skyld i disse Hillerøds Mysterier, og at han som gammel godt kunde sidde og more sig over hine Ungdomsstreger.

Brammer har altsaa til Trods for sin ikke videre lykkelige Barndom dog i betydelig Grad taget Del i Byens selskabelige Liv. Langt sværere

var det for den ensomme Bornholmer Madvig. Kun en eneste Gang i de tre Aar, han var her i Byen, blev han taget med til en Forestilling i et af de nævnte Privatteatre.

Derimod var der en tredie Discipel i Latinskolen, som kom til at spille en væsentlig Rolle ved disse Forestillinger, og det var den senere Komponist *A. P. Berggreen*. Vi gaar lidt tilbage i Tiden og begynder med *Andreas Lyng*e, der var Distriktskirurg i Hillerød. Han var født 1753 i København og havde en Uddannelse, der afviger ikke saa lidt fra Nutidens Lægers.

1778 var han blevet gift med *Sophie Magdalene Mengel*, og i Ægteskabet var der bl. a. en Datter, *Johanne Dorothea*, som var født 1783. I Hjemmet dyrkedes megen Musik. Johanne var ogsaa musikalsk, hun spillede Klaver og havde en meget smuk Sangstemme. Maaske var det Sangen, der førte hende sammen med en musikalsk Svensker, der tilfældigt krydsede hendes Vej. *Carl Peter Berggreen*, født i Stockholm 1768, var oprindelig bestemt til Officer, men Forholdene tvang ham til at fortsætte Faderens Virksomhed som Kamfabrikant. Af Græmelse herover forlod han Stockholm og tog paa Rejse. I Frederiksborg forvred han sin Fod og kom under Behandling af Distriktslæge Lyng.

Samtidig lærte han Datteren at kende. Ogsaa han havde en smuk Sangstemme. De to sang sig sammen, og alt syntes idel Harmoni. De blev gift og bosatte sig i København, hvor han for at underholde sin Familie maatte ernære sig som Kammager, netop den Haandtering, han var flygtet fra.

C. P. Berggreen var kommet paa den fejle Hylde. Antagelig havde han ogsaa flotte Vaner, han omgikkes i hvert Fald mest Officerer og fornemme Svenskere. Samtidig voksede Familien stærkt, idet Børnetallet efterhaanden steg til tolv. Kaarene blev meget knappe, og Sangen forstummede paa Johannes Læber. Det, der begyndte med Harmoni, endte som Disharmoni.

I dette Ægteskab var *Andreas Peter Berggreen* kommet til Verden den 2. Marts 1801, akkurat tids nok til, at han, som han anfører i sine Erindringer, kunde sige: „Jeg har oplevet Danmarks Hædersdag den 2. April 1801.“

1810 forlod Andreas Hjemmet i København, idet han blev taget i Huset hos sin Bedstefader og sat i Byens Latinskole. Distriktslæge Lyng boede dengang paa Slottet, og hans Have skraaned ned mod Søen. Byens smukke Omgivelser og Slottets monumentale Skønhed paavirkede den følsomme Drengs Sind, saa han mange Aar efter i sine Erindringer kunde udbryde: „I disse paradisiske Egne aabnede sig min

Sans for Naturen og saaledes tillige min Sans for det Skjønne. De dunkle Skove vakte fromme og religiøse Tanker i min Sjæl, og i Fjerde Christians stolte Slot lærte jeg snart at beundre det Præg af Højhed og Storhed, der var en Afglans af hin store Konge. Tidt har jeg stille sværmende staaet mellem disse Mure, og de høje Taarne ledede mit Blik til Himlen, mens Klokkens hule Drøn fremmanede tusinde sælsomme Forestillinger hos mig. Ved dette Slot hang min Tanke og mit Øje tidlig og sildig.“

I Frederiksborg vaagnede for Alvor Drengens musikalske Tilbøjelighed. Selv var Lynges en stor Musikelsker, han spillede Klaver og blæste Fløjte og lod sine Børn undervise i Musik. En yngre Søster til Andreas's Moder spillede særdeles godt paa Klaver, og hendes tilkommende Mand var et musikalsk Talent. Han havde den skønneste Sangstemme, han spillede Violin, og han komponerede. Han hed J. J. Petersen og blev siden Toldinspektør i Eckernførde.

Lidt ensomt blev der vel nok efterhaanden hos Distriktslægens. Hans Hustru døde 1812, og Døtrene blev gifte. Lynges selv stærkt optaget, idet hans Lægegering hverken lod ham i Ro Nat eller Dag.

Andreas gik derfor meget alene, han færdedes i Haven, i Skoven eller hos en Søkaptajn Vosbein, med hvis Søn han gik i Skole. Denne Vosbein, der var en smuk og varmhjertet Mand, blev Drengens faderlige Ven. Han fortalte om fremmede Lande og vakte Drengens Længsel efter at komme ud. Siden den Tid holdt Andreas mest af September, for i denne Maanedes stille og klare Aftener spadserede Vosbein med ham og fremhævede disse Afteners store Lighed med de italienske.

Det første Instrument, Andreas lærte at behandle, var Fløjten, og her kom en af hans Lærere, F. P. J. Dahl, ham til Hjælp. Efter at Dahl var blevet theologisk Kandidat, var han i nogle Aar knyttet til Latinskolen i Hillerød. Herfra blev han 1816 Docent ved Universitetet i Christiania, men et Par Aar efter vendte han tilbage og blev 1818 Overlærer ved Skolen.

F. P. J. Dahl var en Ven af Lynges og kom ofte der i Huset. Han medbragte sin Fløjte, og den behandlede han fuldkommen efter dens Karakter som et idyllisk og elegisk Instrument. Andreas fik Lyst til at blæse Fløjte, men da det allerede dengang var bestemt, at Dahl kort efter skulde rejse, kunde han ikke være Drengens Lærer. Der var ingen anden at vælge end Skolelæreren i Nyhuse, Andreas Nielsen Møller. Han var Vendelbo, født 1780, dimitteret fra Blaagaard og Lærer ved Nyhuse Skole fra 1806 til 1853.

Møller var, siger A. P. Berggreen, ærligere end mange andre Musik-

lærere, thi han tilstod oprigtigt, at han ikke kunde ret meget, men det, han kunde, vilde han gerne lære Drengen uden Betaling. Undervisningen varede imidlertid kun kort. Møller gav Andreas en Fløjteskole med seks lette Stykker i, af hvilke han gav ham det første for, men da Andreas mødte næste Gang, havde han lært dem alle seks. Møller mente derfor, at han godt kunde hjælpe sig selv, og det gjorde han. Siden fik Andreas ingen egentlig Undervisning i Fløjtespil.

Han fik sin Debut ved en Koncert i Anledning af Dahls Bortrejse. Der skulde bl. a. opføres et „Farvel“ til Dahl, komponeret af Andreas Berggreens Onkel, den tidligere nævnte J. J. Petersen, og med Tekst af Overlærer Steenbloch. Andreas skulde først blæse med til allersidst.

Da Koncerten skulde begynde, var Dahl endnu ikke kommet, og man kaldte derfor Andreas, der sad ude blandt Tilhørerne, ind. Koncerten skulde begynde med Mozarts Ouverture til „Figaro“, og da man netop var begyndt, kom Dahl. Han stillede sig ubemærket ved Andreas's Side, og da Stykket var endt, trykkede han ham hjerteligt i Haanden til Tak for hans Spil. A. P. Berggreen skriver mange Aar senere, at der ikke let vil møde ham noget i Livet, hvorved han vil føle sig mere hædret end ved dette Haandtryk.

Han fik snart Lejlighed til ny Øvelse, idet han kom til at blæse med i Orkesteret i det dramatiske Selskab „Thalia“.

Der blev i „Thalia“ givet en Forestiling hver fjortende Dag, og Berggreen var hver Gang opfyldt af Længsel efter Dagen. I den første Tid var han ikke blot Fløjtespiller, men ogsaa Rolleskriver for Selskabet, hvad der tog mere Tid, end hans Lektier havde godt af. Det gik endog saa vidt, at han sad paa Skolen og skrev Roller af i Timerne — og med Lærernes Tilladelse. Et Par af dem var Selskabets betydelige Kræfter.

Et Par Gange var Berggreen ogsaa selv paa Scenen, dog kun i helt smaa Roller med en enkelt Replik. Engang havde han faaet den Opgave „at lave Regnvejr“ ved at slaa med et Ris paa Papirskullisserne. En Gang imellem vendte han den tykke Ende til for at give Udtryk for Plaskregn.

Noget efter, at han havde begyndt at spille — o. 1812 — begyndte han ogsaa at komponere. Til at begynde med skete det dog i Hemmelighed i et Lysthus i Haven eller andetsteds. Nogle af Berggreens Romancer, bl. a. Oehlenschlägers „Fødselsdagen“ stammer fra den Tid.

Nogle Variationer for een og to Fløjter komponerede han ogsaa. Han havde hørt saa mange Variationer over „Ach du lieber Augustin“, at han fik Lyst til ogsaa selv at forsøge. Naturligvis fulgte hans musi-

kalske Bedstefader med en vis Stolthed sin Dattersøns Fremgang, og naar Berggreen havde fundet en Variation paa Fløjten, som Bedstefaderen, der sad i en Stue ved Siden af, syntes om, raabte han: „Skriv den op!“ og paa den Maade fik Berggreen efterhaanden skabt en halv Snes Variationer.

Berggreen fortæller ogsaa, hvor overrasket Bedstefaderen blev paa en af de ugentlige musikalske Aftener, som Musikvennerne i Frederiksborg skiftevis foranstaltede. Berggreen havde komponeret en Sonatine for Fløjte og Guitar. Han havde efterhaanden skaffet sig nogen Øvelse i ogsaa at benytte Guitar og Klaver. Da Sonatinen var spillet, spurgte Bedstefaderen, hvem den var af. „Af Deres Dattersøn,“ svarede Berggreen. Den gamle blev ganske glad, tilføjer han i sine Erindringer.

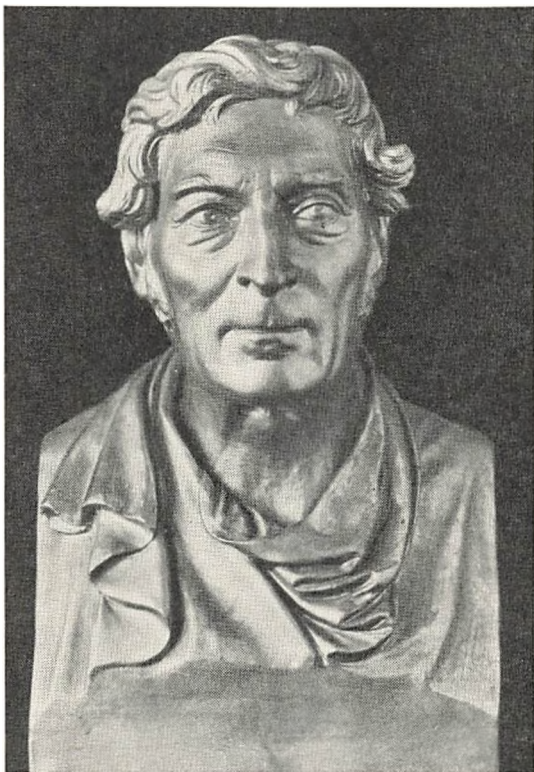
Som antydet bragte Fløjten Berggreen i Forbindelse med mange musikalske Familier, hvoraf især Dahls, Oberst Flindts og Kaptajn Vosbeins stod ham nær. I alle disse Huse havde de mange Musikafte-
ner, og de Komponister, som de der fik at høre, var med at danne hans Smag. Det var Schulz, Reichardt, Weyse, Mozart, til Dels ogsaa Haydn, alle Stjerner af første Rang.

Af Mozart og Haydn udførte de Symfonier arrangeret for Kvintet. Naar Berggreen ikke spillede med, sad han i et tilstødende Værelse, rørt indtil Taarer over Mozarts Herlighed. Han har, skriver han mange Aar efter, ikke siden truffet Mennesker saa begejstrede for Musik som Deltagerne i denne Kvintet.

Undertiden spillede de til Kl. to om Natten og holdt kun Pavsse, mens de spiste, ja, knap nok det, thi de sang ofte en Selskabssang ved Bordet.

Efterhaanden som Berggreens Sans for Musikken voksede, tabte han Lysten til Studeringerne, ikke fordi han ikke ønskede at lære noget, men fordi det skulde være Ting, der betød noget for det Kald, som han allerede dengang havde valgt. Han ønskede at lære Digterværker at kende, og hvad der havde Betydning for deres Forstaaelse, især Mytologi. Men deraf lærte man intet i Skolen med Undtagelse af det, der kunde falde af ved Gennemgangen af romerske og græske Forfattere.

Berggreen fandt det besynderligt at rejse til Grækenland og Rom, førend man kendte Danmark, at læse Homer, Virgil og Horats, førend man kendte Oehlenschläger. Det forekom ham virkelig noget skævt. Han læste da det, som han kunde forstaa. Danmarkshistorien fandt han meget levende, saa længe Overlærer Steenblock var knyttet til Skolen. I Matematik, hvor de havde Hansteen, gik det ikke saa godt. Hansteen

A. P. Berggreen (1801—80). Komponist. Gipsbuste af Th. Stein. (Frederiksborgmuseet).

skrev i Berggreens Karakterbog: „En god Dreng, men en slet Matematiker.“ Berggreen blev saa glad over den første Bemærkning, at han helt glemte den sidste.

Af Dahl lærte han at beundre Schiller, men Tysklæreren bragte ikke hans Interesse videre. Berggreens kæreste Time var Deklamation, og her var han ikke blandt de sidste. Især vandt han i sit sidste Skoleaar Dahls Bifald ved at fremsige Oehlschlägers Digt „Melodiens Almagt“ eller, som han senere kaldte det, „Til Sangens Gud“. Dette Digt dukkede stadig op i Berggreens Tanker, og han fremsagde det ofte for sig selv.

Til yderligere Trøst og Husvalse afskrev han alle de Komponisters Levnedsløb, han kunde overkomme. Af dem lærte han at holde Modet oppe og at bevare Troen paa sit Kald, naar Familiens Paavirkning og andre Forhold søgte at nøde ham ind i et borgerligt Erhverv.

I Oktober 1819 skulde Berggreen rejse til København for at tage Studentereksamen. Det var svært for ham at tage Afsked med alle sine Venner. Aftenen før sin Afrejse aflagde han Besøg hos sin kære Lærer, Rektor Bendtsen, for at modtage sit Testimonium, hvilket Rektor intet vilde have for. Bendtsen gav ham mange kærlige Formaninger, og sin faderlige Velsignelse udtrykte han i et Afskedslys. Berggreen modtog det altsammen under en Strøm af Taarer og uden at kunne sige et Ord.

Berggreen var alle sine Dage stolt af det Vidnesbyrd, Rektor Bendtsen gav ham, og naar han senere ofte følte sig miskendt, tyede han tilbage til det og tænkte: „Min gamle Professor kendte mig dog bedre.“

Berggreen havde allerede i Skolen ved højtidelige Lejligheder ledet Kammeraternes Sang, og nu kom han til paa Regensen at lede Studenternes. Den egentlige Korsangs Vugge stod paa dette Sted. Berggreen bevarede paa flere Omraader Forbindelse med Musikvennerne i Hillerød. Det skete især gennem Vennen Overlærer Dahl. Allerede i Berggreens Skoletid spillede Dahl og han i smukke Sommeraftener Duetter paa Jægerbakken til Glæde for taknemmelige Tilhørere. Et Udtryk for Dahls store Hjælpsomhed har man iøvrigt deri, at han, naar et fattigt Skuespillerselskab besøgte Byen, ikke sjældent støttede det ved ganske ene at levere Mellemaktsmusikken.

Kunstens Vej er ofte trang. Berggreens blev heller ikke let. Han forsøgte med et Brødstudium, først Medicin, saa Jura, men Musikken havde hans Hjerte, og Enden blev, at han helt gav sig den i Vold. Men det kneb haardt for ham at klare sig igennem. Engang maatte han sælge sit Klaver, og da Instrumentet blev baaret bort, „syntes det ham, han fulgte sin Fryd til Graven.“ Sine Forældre maatte han hjælpe med alt det, han kunde skrabe sammen. Men endelig lysnede det. Han blev Organist ved Trinitatis Kirke, Sanglærer ved Metropolitanskolen og senere hen Sanginspektør. Talrige Melodier til Sange og Salmer stammer fra Berggreens Haand, og endelig maa det ikke glemmes, at han 1843 stiftede Haandværkersangforeningen, Danmarks første folkelige Sangforening, der blev Moder til de mangfoldige andre, der senere opstod. A. P. Berggreen døde 1880.

Musikken har aabenbart været en af de betydningsfuldeste Grene af Aandslivet i Datidens Hillerød. Iøvrigt havde Aandslivet dengang som nu mangfoldige skjulte Kilder. At de randt anderledes dengang, er forstaaeligt. Menneskene var mindre oplyste, men til Gengæld var de mere umiddelbare, og Hjemlivet havde større Magt over Sindene.

Christian VIII og Caroline Amalies Salving og Kroning i Frederiksborg Slotskirke den 28. Juni 1840.

VII

CHRISTIAN VIII SALVES

Lørdag den 7. December 1839 bringer Frederiksborg Amtstidende med Sørgerand følgende Meddelelse: „Tirsdagen den 3die December, Kl. 8½ Formiddag, behagede den Almægtige ved en blid og rolig Død at bortkalde Hans Majestæt Kong Frederik den Sjette, efter tre Ugers tiltagende Svagelighed, uden foregaaende Sygeleie, i Allerhøist-sammes Alders 72de og Regjerings 52te Aar.“

Kl. 12 samme Dag udraabtes *Christian Frederik* til Konge, idet Gehejme-Statsminister, Grev *Otto Moltke* i Overværelse af Prinserne, Ministrene o. fl., traadte ud paa Altanen paa Christian Frederiks Palæ paa Amalienborg og med høj og lydelig Røst tre Gange efter hinanden udraabte: „Kong Frederik VI er død! Længe leve Kong Christian den VIII!“ Dette Udraab blev hver Gang gentaget paa Pladsen af de kongelige Herolder til Touche af Pauker og Trompeter. Kongen traadte ud paa Altanen og hilste den forsamlede Mængde. De

kongelige Herolder med en Kommando af Livgarden til Hest gentog dernæst efter Sædvane Udraabet paa de offentlige Pladser.

Der opstod snart rundt om i Landet Trang til at hylde den nye Monark med en Adresse. Og her kunde Hillerød naturligvis ikke holde sig tilbage. Byen maatte bringe sig i Erindring. Mandag den 22. December havde tre fremtrædende Borgere, Byfoged v. *Hadeln*, Provst *Neergaard* og Borgerrepræsentant *Krog*, Audiens hos Kongen, og Provst *Nergaard* oplæste en Adresse, der sluttede saaledes: „Det er en af de mindste Byer i Deres Majestæts Riger hvis Indvaanere her allerunderdanigst udtale deres Deeltagelse i disse det hele Lands Følelser.

Til at lade samme blive lydelig benytter Hillerød Kjøbsteds Indbyggere den Adkomst, de troe at turde finde i Deres Majestæts Kjærlighed til hiint Frederiksborg, som Byen skylder sin Oprindelse og Opkomst. Der hvor vi med Glæde og Taknemmelighed ofte saae Thronarvingen dvæle, ei blot for at søge Adspredelse, men ogsaa for at hædre og bevare ædle Minder; der hvor hans kjærlige Opmærksomhed fandt en Gjenstand i Borgen, hvis faste Kraft vidner om hiin Kongernes Fader, — i Skolen, der i sine Fostersønners stedse vekslede Kredse taler til sin høie Stifters Minde, — i det under Borgernes Omhu fremvoxende Tilflugtssted for Stedets hjælpeløse Spæde, ikke mindre end i de Anlæg af fremfarne Konger, der for mere end een af Landets Velstandskilder have udøvet gavnlig Indflydelse, — Der vil — Deres Majestæt tillade os at yttre vort Haab! — ogsaa Kongen dvæle og hans Blik skal berede Byen og Egnen voxende Held. Gud bevare Kongen!“

Om Kongens Svar hedder det: „Hans Majestæt behagede at tilkjendegive sin Tilfredshed med Adressens loyale Indhold og med de Følelser, som den udtalte med Hensyn til hans forevige Forgjængere, samt naadigst at yttre, at hans Bestræbelser stedse skulde være rettede til at fremme hans Undersaatters Vel.

Hans Majestæt tilføiede, at Frederiksborg, som saa store Minder ere knyttede til, vilde stedse være ham et kjært Sted, til hvilket han vilde søge hen, naar han kunde løsrive sig fra Regjeringens Forretninger, og han sluttede sit Svar med Forsikringen om sin Kongelige Naade!“

Derefter henvendte Kongen sig til v. *Hadeln* og *Krog* for at spørge til Hillerøds Tilstand efter den store Ildebrand i 1834. Svaret var, at Byens Mangel paa Hjælpekilder — (man fornemmer en yderligere let Understregning af, at et Hof i Byen vilde være gavnlig for Nærings-

livet) — formodentlig vilde foraarsage, at der endnu vilde medgaa lang Tid, inden Skaden fuldkommen var overvundet.

Nu havde Byen altsaa gjort sit. Men adskillige andre gjorde deres. Amtets Sognefogder indgav en Adresse paa Bondestandens Vegne. Ogsaa Amtets Skolelærere affattede en Adresse og naturligvis mange, mange andre Korporationer Landet over.

Man glemte iøvrigt heller ikke, at en Konges Død ogsaa kan medføre Udgifter, og allerede dengang var der en Kende Gnidning mellem Byen og Nyhuse. Der opstod i Byen et Rygte om, at Slotsmenigheden var forskaanet for at dele Byrderne med Byens Grundejere i at afgive Mandskab til den daglige langvarige Ringning i Anledning af Landsorgen. Senere blev dette dementeret. Slotsmenigheden havde taget sin Andel af Besværet. Men saa var der jo da den Ting, som ikke kunde bortforklares, at det hele hvilede paa Grundejerne. *Lejerne* slap fri.

Imidlertid skulde *Christian VIII* og *Dronning Caroline Amalie* salves i Frederiksborg Slotskirke, og Forberedelserne var mange og kostbare. Amtstidende for 11. April indeholder en Spidsartikel, hvor man behandler den tilstundende Fest. Der er allerede taget fat paa de mange store Reparationer paa Slottet. De 10,000 Rdl., som i den senere Tid aarlig er medgaaet hertil, vil sikkert ikke forslaa. Man omtalte *Christian VII's* Salving, hvorom det hedder, at „ingen Penge udkastedes, intet Fyrværkeri brændtes af, og alting var stille.“

Det er tydeligt, at Bladet foruden Sparsommeligheden ogsaa gerne vil bringe Byens Næringsliv i Erindring. Hillerød har det jo ikke saa let. Roskilde f. Eks. har sine store Jordtilliggender, sin Havn og desuden Stænderforsamlingen. Helsingør har Øresundstoldens Opkrævning. Men hvilke Kilder til Fortjeneste har den fattige Landkøbstad Hillerød?

Den virkelig smidigt skrevne Artikel slutter med, at man jo dog ikke ganske mangler Fortrøstning. Det er f. Eks. ikke glemt, at det var ved *Christian VII's* Salving i Frue Kirke den 1. Maj 1767, at Københavns Amts Bønder erholdt Skøde paa deres Fæstegaarde.

Man tilføjer, at det heller ikke ved slige Lejligheder plejer at skorte paa Naadesbevisninger. Ved Salvingen 1815 blev der saaledes uddelt 215 forskellige Ordener for slet ikke at tale om de mange Titler og Udnævnelser.

De mange Forberedelser til Højtideligheden var forbundet med meget Besvær. Slotskirken blev tidligt lukket for Gudstjenester, og disse blev henlagt til den lille Hospitalskirkes beskedne Rum. Offentlige Bekendtgørelser skete i hine Tider paa den Maade, at en Mand

gik rundt i Gaderne, og, efter at han havde samlet Opmærksomheden ved sine Trommehvirvler, læste han — eller udraabte, for der skal have været Trommeslagere, som ikke kunde læse — hvad Bekendtgørelsen gik ud paa. Saaledes gik Trommen ogsaa en Tid før Festdagen, og det meddeltes, at der var udstedt Forbud mod, at Indvaanerne i Kroningsstaden afbenyttede deres Værelser paa anden Maade end til Kvarter for Hoffolk og Rangspersoner, der skulde bivaane Salvingshøjtideligheden. Man maatte altsaa ikke leje Værelser ud.

Det planlagte store og omfattende Fyrværkeri var ikke uden Brandfare — man mindedes aabenbart 1834, da det netop var et Fyrværkeri i Anledning af Distriktslæge Ewertsens Fødselsdag, der lagde 49 af Byens Gaarde og Huse i Aske. Det blev derfor bestemt, at Byens Brandkorps under Fyrværkeriet og Illuminationen skulde være saa mobilt som muligt, ligesom ogsaa enhver Ejer af straatækte Bygninger maatte være belavet paa at have de fornødne „Brand- og Vandbæringsrequisitter“ paa rede Haand. Den af nogle og tyve Borgere bestaaende Brandvagt vilde ligeledes blive mindet om mest muligt at bistaa Politiet ved Ordens Opretholdelse.

Det var i Lavenes og Næringstvangens Tid. Ikke enhver havde Lov til at befordre rejsende for Betaling. Den 2. Juni bekendtgør Generalpostdirektøren imidlertid, at da Vognmandslavet og Hyrekuske-Corporationen i København ikke vil kunne overkomme al den Befordring, som vil paakræves i Anledning af de forestaaende Kroningshøjtideligheder i Frederiksborg, saa tillades det saavel Købstadsfolk som Landboere at afgive Befordring fra København i Dage 25.—30. Juni.

Samme Dato bekendtgør Byfogden i Hillerød, at de, der fra København, Helsingør, Frederikssund eller Hillerød har ansøgt om at holde Beværtning eller Udsalg, anmodes om at give Møde ved Kongestenen i Indelukket den 22. Juni Kl. 10 for at faa anvist Teltplads.

Forberedelserne var mangfoldige baade paa Slottet og i Byen. I Slotskirken blev alle Stole fjernet og Gulvet belagt med rødt Klæde. Under Orgelet blev der bygget en Forhøjning til Tronstolene, og over dem blev der anbragt en Tronhimmel af rødt Fløjl med Guldfrynser. Til hele Udsmykningen var der bevilliget 30,000 Rdl. Det stedlige Blad fik altsaa Ret i sin Formodning om, at 10,000 Rdl. ikke slog til. Men der var naturligvis det ubehagelige ved Sagen, at det ikke var Byens Haandværkere, der nød godt af Reparationer og andre Foranstaltninger paa Slottet. Men derom mere senere.

I Hillerød By var Forberedelserne ogsaa store og mangfoldige.

Christian VIII og Caroline Amalie ved Salvingen i Frederiksborg Slotskirke 1840. Efter Maleri af C. W. Eckersberg. (Frederiksborgmuseet).

Omegnens Landmænd blev opfordret til at fremskynde Levering af Fødemidler før Kroningen. For at man kunde skaffe de mange Gæster — der nævnes 700 — som skulde indkvarteres hos Byens Borgere, Sengeplads, blev Omegnens Bønder opfordret til at udlane deres Sengeklæder. Disse Laan omfattede ikke mindre end 450 Sæt Sengeklæder, der bestod af 3000 Dele og tilhørte 1000 forskellige Personer. Man misunder ikke det Tremandsudvalg, der skulde holde Rede paa

alt dette og have Ansvar for, at enhver Del atter kom den rette Ejermand i Hænde.

Hvor omhyggeligt man gik til Værks med Ordningen af Indkvarteringen, ses deraf, at der forud var blevet trykt en alfabetisk Fortegnelse over Kroningsgæsterne med Vedføjelse af de respektive Værtens Navne. Denne Fortegnelse kunde, formedelst 12 Skilling, erholdes i Berlingske Tidendes Kontor i København og hos Boghandler Vosbein i Hillerød.

Helt uden Mislyd kunde Forberedelserne til en saa omfattende Festlighed naturligvis ikke blive. I Hillerød Borgerrepræsentations Møde den 27. Juni forhandlede der om Fordelingen af et Antal Billetter til Festligheden, som Byfoged Arboe havde faaet tilstillet. Fordelingen af disse Billetter, der var af højst ulige Værdi, gav Anledning til en Smule Misfornøjelse, og Enden paa det hele blev, at en af Borgerrepræsentanterne, *Jørgensen*, ved Mødets Slutning erklærede, at han ikke vilde underskrive Protokollen, „idet han blot ytrede, at han ikke underskrev mere i Aften.“

De nævnte Billetter, som Byfoged Arboe fra Hofmarskallatet havde modtaget til Uddeling, var som nævnt ikke lige attraaværdige. 10 var til Kirken, det var de fineste, 25 til Altanen (Galleriet) i samme, de var meget gode, 50 til Altanen over Porten, hvorfra man kunde se Processionen, men ikke selve Højtideligheden, og 98 til Dronningeøen, hvorfra man om Aftenen kunde overvære Fyrværkeriet.

Det er ganske interessant at gennemgaa Fortegnelsen over de Borgere, der fik tilstillet disse Billetter. De 10 til Kirken blev tildelt Borgerrepræsentationens Medlemmer, Byfoged Arboe og et Par andre Honoratiores. De 25 til Galleriet uddeltes til Postmester Børre, Overlærer Dahl, forskellige andre Embedsmænd, en Række Købmænd og ganske enkelte Haandværkere. De 50 til Altanen over Porten var fortrinsvis bestemt for Haandværkere. Billetterne til Øen tilfaldt dels nogle af dem, som havde været med i Kirken, og dels øvrige Borgere af de lavere Rangklasser. Endelig blev der ogsaa uddelt 12 Pladser til Slotsgaarden. I en Tid med saa megen „honnet Ambition“ som i Enevældens maatte Fordelingen af disse højst forskellige Pladser naturligvis give Anledning til en Del Gnidning baade før og efter Festen.

Den anden Mislyd var unægtelig af langt alvorligere Art. Det var ikke helt smaa Hærafdelinger, der fra København blev udkommanderet til Hillerød i Anledning af den forestaaende Højtidelighed: Et Batteri med 6 Kanoner, Afdelinger af den kongelige Livgarde til Hest og til Fods, Kongens eget Regiment og Livjægerkorpset, hver med en Styrke

Christian VIII's Salving i Frederiksborg Slotskirke den 28. Juni 1840. Efter Tegning af J. V. Gertner. (Rosenborg).

af 200 Mand, samt et Detachement Husarer. 6 Trompetere skulde blæse fra Slottets Altan.

Nu var der Frihedsrørelser i Luften, og den nye Konge har maaske ikke følt sig alt for sikker i Sadlen. Ellers forstaar man ikke, at han kunde gøre, som han gjorde. Dronning Caroline Amalies Broder, *Prinsen af Nør*, fandt forud for Kroningen for godt at „affekttere stor Bekymring for, at hans kongelige Svogers dyrebare Person skulde blive udsat for Fare under Opholdet paa Frederiksborg Slot,“ og det lykkedes ham virkelig at paavirke Kongen, saa han gav Ordre til, at Kongens eget Regiment, 200 Mand, skulde have skarpladte Patroner i Taskerne.¹

Men da greb Chefen for Kongens Adjudantskab, Generalmajor *Carl v. Ewald* ind, idet han søgte at afholde Kongen fra denne Handling. Det viste sig dog forgæves, men Ewald havde det saadan, at naar han vilde forhindre en Uret, gav han ikke tabt, og i sidste Øjeblik

før Afrejsen forestillede han Kongen, hvor uklogt det vilde være at fastholde den tagne Bestemmelse, thi hvis Soldaterne blev forsynede med skarpladte Patroner, vilde det naturligvis rygtes, og det kunde ikke andet end gøre et højst uheldigt Indtryk paa Befolkningen. Det endte da ogsaa med, at Kongen gav efter, og de skarpladte Patroner blev hjemme. Men Prinsen af Nør tilgav aldrig Ewald dette.

Christian VIII og Caroline Amalies „Kronings og Salvings-Akt“ — som den officielle Benævnelse var — skulde finde Sted Søndag den 28. Juni, Dronningens Fødselsdag. Nogle Dage i Forvejen var Rigets Regalier under Eskorte af en Korporal og 6 Mand af den kgl. Livgarde til Hest ført til Frederiksborg Slot. Fredag den 26. Juni begav Kongeparret sig fra Sommerresidensen, Sorgenfri Slot, til Frederiksborg. Ved Byens Grænse, i Nærheden af Carlsberg, blev Kongeparret modtaget og hyldet af en stor Skare af Byens Befolkning, og der blev afsunget en Sang, der var digtet til Lejligheden. Om Lørdagen var Kongeparret til Alters, og der blev uddelt en saa lang Række Ordener, at de fyldte tre Spalter i Berlingske Tidende.

Festdagen, Søndag den 28. Juni, oprandt med straalende Solskin, Indelukket var fuld af Telte med Beværtninger, Udsalg og meget andet, og i Lille Dyrehave laa Militæret i Lejr. Baade Byen og Omegnen var som en summende Myretue. Berlingske Tidende noterer, at „den samlede Folkemasse var over al Beskrivelse stor.“ Vi skal da heller ikke forsøge at beskrive den.

Selve Ceremonien var i alt væsentligt som i 1815. Enkelthederne skal derfor ikke gentages. Kun Træk af særlig Art anføres. Der ringedes tre Gange med Slottets Kirkeklokker, første Gang Kl. 10, anden Gang Kl. 10½ og tredie Gang Kl. 11¾. Da Klokkerne ringede første Gang, tog Livgarden til Hest og til Fods Opstilling i Slotsgaarden, og Slottet aabnedes for de indbudte. Kl. 11 modtog Kongen Deputationer, og Kl. 11¾ begyndte Processionen. Forinden havde Ordensdrabantkorpset placeret 20 Mand i Kirken og 12 i Slotsgaarden. De var klædte i smukke middelalderlige Dragter med Sølvbesætning og et stort sølvbroderet Dannebrogskors foran, hvide Benklæder, høje Støvler, lange gule Handsker og høje sorte Baretter med hvid og blaa Fjerdusk. Dertil Sværd og Partisan med rød Kvast. Det var rigtigt nok noget, der tog sig ud.

Kongens Dragt bestod af: Kort Trøje, opbundne Benklæder af Guldmor, besat med Guldbroderier, hvide Sko med røde Hæle. Spænder, Knæbaand og Knapper var prydet med Diamanter. Kroningskaaben var af rødt Fløjl, foret med Hermelin og smykket med 400

Caroline Amalies Salving i Frederiksborg Slotskirke den 28. Juni 1840.
Efter Tegning af J. V. Gertner. (Rosenborg).

haandbroderede Guld kroner, stor Hermelinskrave med de to Ordens-
kæder.

Dronningen var i hvid udringet og guldbroderet Kjole med halvlange
Ærmer, hvide Handsker, guldindvirket Slør og en fra Skuldrene
nedhængende rød Fløjskaabe med Hermelinsfor og Guld kroner.

Som man vil huske, havde Frederik VI af Sparsommelighedshensyn
paabudt, at de tilsagte Damer skulde være klædt i hvidt. Fløjl, Broderi,
Frynser eller anden Belægning af Guld eller Sølv var forbudt. En
saadaan Indskrænkning fandt ikke Sted i 1840. Damernes Rober
straalede derfor i smukke — og kostbare — Farver.

Kl. 12 $\frac{1}{4}$ begyndte Kroningsprocessionerne, først Kongens, dernæst
Dronningens, og ifølge Berl. Tid. tog det 1 $\frac{1}{4}$ Time at passere Slots-
garden. Man kan nok skønne, at det er sket med Værdighed.

Til Stede i Kirken var følgende gejstlige: Biskoppen over Sjællands
Stift, Dr. J. P. Mynster, Biskoppen over Viborg Stift, Øllgaard, Gene-

ralsuperintendenten for Hertugdømmet Slesvig, Dr. *Callisen*, Hof- og Slotspræst *Paulli*, Hofprædikant Dr. *Münter*, Stiftsprovst *Tryde*, Slotspræst til Frederiksborg, Provst *Neergaard*, Slotspræst *Bentzien* til Fredensborg og Slotspræst *de Fischer* til Kronborg.

Salven, der blev benyttet ved Kongens og Dronningens Salving, var tilberedt med Betænksomhed. Hofapoteker, Professor Becker, havde først fremstillet tre Salver, en med Duft af Heliotrop, en med Roser og en med Viol. Hans Majestæt valgte den med Viol.

I Kirken blev der af de kongelige Sangere og Sangerinder, ledsaget af det kongelige Kapel, sunget 6 Salmer, der var forfattet af C. J. Boye, som paa dette Tidspunkt var Præst ved St. Olai Kirke i Helsingør. Boye digtede i Aarenes Løb et stort Antal Salmer, men er i vore Dage kun kendt for Digtet „Kirkeklokken i Farum“ og Sangen „Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden“. Musikken til de 6 Salmer var af Weyse.

Kl. 4 tilkendegav Kanonskud, at Majestæterne var salvede, og Kl. 4½ bevægede Processionen sig tilbage til Slottet fra Kirken under stor Jubel og Hyldest fra den store Menneskemængde, der var samlet i Slotsgaarden. Om Aftenen var der Taffel i Riddersalen, hvortil der blev sunget en Kantate af Oehlenschläger med Musik af J. F. Frölich. De, der ikke havde faaet andet ud af Dagen, kunde nu faa Revanche. Det tillodes nemlig alle og enhver at passere gennem Riddersalen og se Majestæterne sidde til Taffels. At der var Trængsel over al Maade, behøver næppe at tilføjes. H. C. Andersen skriver endog i et Brev et Par Dage senere: „Trængselen var under Taffelet saa stor, at en Bondepige blev klemt ihjel, og Flere fik ondt.“ Det sidste lyder meget sandsynligt.

Til de mange Gæster var der dækket en Række Tafler i forskellige andre af Slottets Sale, men Serveringen var ikke godt organiseret. I alt Fald beklager Oehlenschläger sig i sine Erindringer over Bespisningen med følgende Ord: „Til Middag var jeg i en Vaabenhal i Stueetagen, hvor de fleste af Gæsterne, mig inklusive, ingen Mad fik, fordi Opvarterne toge den selv, sagde man.“ Heller ikke Weyse var tilfreds, idet han klager over, at Sangerne og Kapellet kun fik en ringe Forplejning: „Ovenikøbet maatte de se paa, at de opvartende Officerer tre Gange blev trakteret kongeligt, endog med Champagne. Kun Dirigenten, P. Funch, regaleredes med en Tallerken salt Suppe og ellers Intet.“

Om Aftenen stod baade Slottet og Byen i Festens Tegn paa en Maade, som kunde blive til Glæde for alle. Byens Huse var illumine-

Christian VIII (1786—1848). Efter Maleri af C. A. Jensen. (Mineralogisk Museum).

ret, og især bemærkede man, at „et særdeles smagfuldt Transparent prydede Raadhusfacaden.“ Ogsaa Christians Mølle vakte Opmærksomhed ved sin Udsmykning. Erlandsens Mølle, som den oprindelig benævntes, blev bygget 1834—36 paa Lille Skansebakke ved Jespervej, hvorfra der var en storslaaet Udsigt². Overleveringen vil vide, at den af Kongen fik Tilladelse til at bære Navnet Christians Mølle, fordi dens Vinger paa Salvingsdagen var saa smukt illumineret. Christians Mølle brændte 1858, blev genopført 1859 i Helsingørgade, hvor den var i Virksomhed, indtil den blev nedbrudt 1923.

Men den afgørende Begivenhed var det store Fyrværkeri, der om Aftenen blev afbrændt, dels paa Slotssøen og dels i den afspærrede Slotshave. De Herrer og Damer, som var indbudte til Festen saa vel

som dem, der havde været forundt Adgang til Tribunerne i Kirken, havde Tilladelse til fra Gemakkerne i 3. og 4. Etage at overvære Fyrværkeriet. Andre havde som tidligere nævnt faaet Billetter til Dronningeøen, dengang kaldet „Dronningens Hauge“, hvortil der var Adgang over en udlagt Ponton.

Fyrværkeriet, der var saa fornemt, at dets Program var trykt i en ottesidet Kvart, begyndte efter 5 Stkr. firepundige Signalraketter og 27 Kanonskud med en Afdeling paa Vandet, hvor man bl. a. saa et Neptuntempel i kulørt Ild, prydet med Deres Majestæters Navnetræk og det danske Flag. Paa Landet fremvistes bl. a. Majestæternes Navnetræk med Krone, det danske Vaaben med Krone, 7 Par paa forskellig Maade dekorerede Møllevinger, 2 Vandfald med Fontæner, 2 Palmetræer med Fontæner og grønne Illuminationslys, et stort Tempel med hvide og kulørte Illuminationslys osv. osv. Punktum satte en Salut paa 27 Skud. Efter at Fyrværkeriet var til Ende, blev den ydre Slotsgaard og Vejen gennem Indelukket til Hillerød By oplyst med *Rechauds* (Fyrfade).

Ud paa Aftenen viste Dronning Caroline Amalie sit folkelige Sindelag ved at spadserere en Tur gennem Byen. Dronningen kunde lide at se lidt paa Folkelivet en saadan festlig Sommeraften. Kongen viste sin Opmærksomhed paa anden Maade, bl. a. ved at skænke 2000 Rigsdaler til Hillerød Hospital. Alt i alt var det en Festdag, som Tusinder vilde mindes længe.

Af særlig Interesse har et Par Beretninger fra to af Stedets Beboere, der overværede Salvingen. *Jensine Jørgensen*, der var født 1835 og døde 1921, var altsaa fem Aar, da Begivenheden fandt Sted. Hun skriver herom³: „Jeg kan godt huske, at Christian VIII blev kronet i Frederiksborg Slotskirke, det var nok 1840, og at Byens Borgere en Aften drog fra Torvet ned til Slottet med Fakler for at hilse paa Kongen. Jeg var selv med i Fakkeltøget. Der var en gammel Kone, som havde taget mig med, og da vi kom ind paa den inderste Slotsplads, løftede hun mig op paa sine Arme, saa jeg kunde se Kongen. Han stod til højre oppe i et Vindue. Kongen var krølhaaret.“

En fyldigere Beretning har vi fra en Mand, der dengang var 14 Aar og derfor ganske naturligt kunde huske mere. *L. M. S. Østergaard*, der var født 1826 i København og døde i Nyhuse 1903, nedskrev 1894—96 en Del Erindringer fra sin Barndom og Ungdom. 1840 opholdt han sig i Hillerød, og om den store Festlighed skriver han følgende⁴: „Faa Dage før Højtidsdagen rykkede Tropper fra København til Hillerød, Hestgarden, Husarregimentet, Dragoner, Artilleri og Infanteri opslog

deres Lejr i Lille Dyrehave, der indtil Trængsel var opfyldt af Militær med al deres Tros af Heste, Vogne og Kanoner, og al den Gøgl, der ellers eksisterede.

Samtlige Landets Egne og Rigets Provinser havde sendt deres Kontingent til Festen. Landbefolkningen og Byboerne strømmede i Skarevis til Hillerød for at se og deltage i Festen.

Bønderne fra fjernere Egne strømmede til København med deres smukkeste Køretøjer for at gøre Forretninger ved at „køre for Folk“ til Hilleød. Min Fader var i København den 27. Juni og vilde gaa hjem, Bønderne omringede ham for at tilbyde ham Befordring, men Fader, den vældige Fodgænger, gik ligesaa gerne, men bøjede sig, da en Bonde tilbød at køre for ham gratis, da han var ked af at komme hjem og maatte sige, at han ingen Fortjeneste kunde opnaa. Vognrækken, der vilde tjene Penge ved denne Trafik, naaede til Vibenshus.

Hvor denne Masse af Mennesker, der i de Dage gæstede Hillerød, fik Føden fra, ved jeg ikke, men jeg saa Folk ligge i Græsset og spise Franskbrød eller Surbrød med Ost til af Haanden. Logi var lettere at faa, da Gud Fader i sin Visdom og Omsorg for dem, der er skabte i hans Billede, jo har rejst Telte i Tusindvis i Form af skyggefulde Bøgetræer, der med Velvilje breder sin skyggefulde Krone over den trætte Vandringsmand.

Paa den indre Slotsgaard var bygget en $2\frac{1}{2}$ Alen bred, $\frac{1}{2}$ Alen høj Løbebro, der gik fra den nu brugelige Indgang til Kirken og til den Indgang, der findes i Kongefløjens østlige Ende. Løbebroen var bygget i en Halvcirkel og belagt med 5 forskellige Striber, hver $\frac{1}{2}$ Alen brede. Den midterste var en Guldstrib, der paa hver Side havde en højrød Fløjsstrib, og uden for denne, altsaa paa Løbebroens Yderkanter, var en Sølvstrib.

Adgang til den indre Slotsgaard tilstededes de Rangspersoner, der var for ringe i Rang til at deltage i Festen i Kirken, og som var forsynede med Adgangskort til den indre Slotsgaard. Da nu de høje og højeste Herskaber havde begivet sig til Kirken, fandt det i Gaarden værende Publikum, der jo havde sit Adgangstegn at støtte sig til, ikke Anledning til at staa og vente. Medens Højtideligheden foregik i Kirken, foretrak de at søge andre Steder hen saa længe. Der var ansat en betydelig Vagt i den ydre Slotsgaard for at passe paa, at ingen, de undtagne, der var forsynede med Kort, trængte sig ind i den indre Slotsgaard. Da nu Gæsterne, der havde været til Stede ved Tilgangen til Kirken, forlod den indre Slotsgaard, blev der jo Plads derinde.

Medens der stod en gabende, forventningsfuld Masse i Ydergaarden, deriblandt undertegnede, kom en fornem Herre ud og gav Vagten Ordre til at lade Folk gaa ind. Nu strømmede alle ind, saa vidt Pladsen kunde tillade. Der blev lagt Tæpper over Løbebroen, hvorpaa man maatte gaa for at komme paa den anden Side af denne. Her stod vi i flere Timer, inden Kroningshøjtideligheden var til Ende.

Endelig kom de kongelige, først Kongen, der var iført Knæbukser og hvide Strømper, rød Kaabe med Hermelins Foer, Krone paa Hovedet, i den højre Haand bærende Scepteret og i den venstre Haand Rigsæblet. Over Kongen blev der baaret en Baldakin af rødt Klæde med nedhængende store Guldkvaster. Denne blev baaret af fire Riddere af Dannebrogordenens Storkors. Kongen gik paa Guldtriben, Baldakinbærerne paa Sølvstribene. Kongen gik i samme Cadence, som de militære Personer ved Vagtparaden marcherer i, naar de henter Fanen til eller fra Vagtparaden. Da Toget var passeret over Slotspladsen og ganske ude af Syne, kom Dronningen i samme Optog med Krone paa Hovedet. Hun spadserede ganske langsomt langs Guldtriben og havde selvfølgelig ogsaa Baldakin over sig, der ligeledes blev baaret af fire Riddere. Derefter kom Drabantkorpset med Drabanthøvdingen i Spidsen, disse marcherede paa de røde Striber, derefter kom hele det øvrige Følge, alle gaaende paa de røde Striber. I Kirken var anbragt de tre Sølvløver, der opbevares paa Rosenborg Slot. I Kroningsstolen var anbragt den ægte Diamant, som kun bruges ved denne Lejlighed. Denne er den sidste Kroning, der er foretaget i Danmark.

Under Kroningen var Indkvarteringen meget stor og byrdefuld og en Skuffelse for de Folk, der havde gjort Regning paa at have nogen Fortjeneste i den Anledning ved at leje Lokaler til fremmede. Jeg skal til Oplysning bemærke, at mine Forældres hele Bolig med Undtagelse af deres Sovekammer og vort Spisekammer var belagt med Indkvartering af nogle holstenske Adelsmænd, der skulde være noget. Paa vort Loft blev opstillet Brædder paa Højkant paa langs ad Loftet og atter andre paa tværs, saa at de dannede en Slags Soldaterseng i Krigstid. Der blev saa redt Senge, hvortil Bønderne maatte udlaane Sengeklæder.“

At denne enestaaende Festlighed krævede mange Menneskers Arbejde, er indlysende. Vi kan berette lidt om Klokkeringningen og det Besvær, den medførte. Ansvarer herfor havde *Lars Jørgensen*,⁵ der var „Statens lille Embedsmand“ i 44 Aar. „Den 18de Januar 1816“ kunde man i sin Tid læse paa en af Bjælkerne i Frederiksborg Slots-taarn. Det var den Dag, Lars Jørgensen havde overtaget Bestillingen

som „Slotsurets Oprækker“. Han havde tidligere været Underofficer ved Husarerne, men da han blev forlovet og gerne vilde giftes, ønskede han at forøge sine sparsomme Indtægter, hvorfor han vendte tilbage til den Profession, han havde lært i sin Ungdom, idet han nedsatte sig som Urmager i Hillerød med Bopæl i Helsingørsgade.

Den 18. Januar 1816 havde han faaet den Bestilling at trække Slotsuret op, at passe det med Smøring og at sørge for Klokkeringning ved højtidelige Lejligheder. „Da begyndte jeg at passe paa min gode Samvittighed,“ skrev han et Sted i en af de Almanakker, hvor han Tid efter anden noterede bemærkelsesværdige Begivenheder.

Før Branden 1859 fandtes der i det høje Klokketaarn 4 Klokker af forskellig Størrelse, men alle med „skønne fyldige Toner“. Oven over dem hang en femte og meget større, der var indrettet som Slagklokke. Den var uden Knebel og aldeles ubevægelig. Denne Klokke, der skal have haft en overordentlig smuk Klang, benævntes „Species-Klokken“. Dette Navn havde den faaet, fordi der i Randen fandtes 30 forskellige Sølvmonter og Skuepenge fra Christian IV's Regeringstiltrædelse og første Regeringsaar.

Klokken, der iøvrigt var noget fladtrykt, havde saa stor en Vidde, at en voksen Mand, der stod op inden i den, med sine udstrakte Arme knap og nap kunde naa at berøre dens to Indersider. Denne Klokke var især Lars Jørgensens Øjesten.

Ved Christian VIII's Salving skulde alle Klokkerne røres paa een Gang, de smaa Klokker ved Svingning, den store ved Hjælp af en Klokkehammer. Lars Jørgensen antog 16 Mand til dette Arbejde, hvorfor de erholdt 16 Rdl., men de maatte ogsaa, som Lars Jørgensen skriver, arbejde som Bæster.

Alt imellem og under Ringningen tonede det lille Klokkespil, der forud for Højtideligheden var sat i Stand i København formedelst 400 Rdl., sine Melodier ud af Glughullerne og bidrog derved sit til at forhøje den højtidelige Stemning hos de mange Mennesker, der befandt sig i Byen og Omegnen.

Om Mandagen holdt Kongen Revy over de Hærstyrker, der havde beskyttet ham under Opholdet paa Frederiksborg Slot, og om Tirsdagen tog Majestæterne tilbage til Sorgenfri. Den sidste Kroningsfest paa Frederiksborg var forbi.

Naturligvis blev der rundt i Riget baade talt og skrevet adskilligt i Anledning af Højtideligheden. I Berlingske Tidende fandtes paa selve Kroningsdagen et Kvad af *B. S. Ingemann*. Det er præget af sin

Tid, men ikke uden Poesi. Vi gengiver derfor de to første og det sidste Vers.

Kong Christian sidder i Kroningspragt
Paa Skjoldungers gamle Throne,
Af Gud og Loven han tog sin Magt,
Af Danfolket Hyldingens Krone.
Nu hilser Danmark i lys Skjærsommer sin Konge.

Amalia straalere i Kroneglans
Ved Ottende Christians Side,
Sjælernes Hylding, Huldsaligheds Krands
Hun vandt i Verden saa vide.
Nu hilser Danmark i lys Skjærsommer sin Dronning.

— — —
Vor gamle Hæder! Bliv ung paany!
Lad Kjærlighed Kræfterne samle!
Een Aand, eet Hjærte i Kronens Ly!
Eet Danmark! det unge og gamle!
Hil Fædrlandet! hil Christian og Christians Dronning!

Parti af Branden 1834. Til venstre ses Præstegaarden og i Midten Latinskolen.

VIII

BYENS LIV I TREDIVERNE OG FYRRERNE

Branden i 1834 var den mest indgribende Begivenhed, Byen oplevede i det Tidsrum, der her er Tale om. Denne Ulykke, der lagde 49 Gaarde og Huse i Aske og gjorde 100 Familier husvilde, er skildret udførligt af Victor Hermansen i „Hillerødbogen“ S. 303—14. Her skal kun gengives en hidtil mindre kendt Skildring, der den 11. Maj 1868, paa 34 Aarsdagen for Branden, fandtes i „Dagblad for Frederiksborg Amt“ og skyldtes et Øjenvidne, formentlig N. P. Wiwel, der var født i Præstevangshuset i Hillerød den 24. November 1818 og altsaa var 15 Aar, da Branden fandt Sted. Wiwel var en virksom Medarbejder ved nævnte Blad.

Vi gengiver det væsentligste af omtalte „Mindetavle“, som Artiklen kaldes: Den 11. Maj 1834 var en Mærkedag for Hillerød By, som de, der har oplevet den, aldrig vil glemme.

Det var Doktor Ewertsens Fødselsdag den 10. Maj; den fejredes paa sædvanlig Maade ved Besøg og Lykønskning af Familiens Venner. Et Par Gæster fra København havde medbragt nogle Fyrværkerisager,

hvormed de vilde overraske Selskabet efter Aftensbordet. Uden Familiens Vidende havde de opstillet dem i Haven. Men Vinden var taget stærkt til at blæse ud ad Natten. En af de første Raketter fløj hen i en straatækt Bygning ved Siden, og tre Kvarter efter stod den halve By i Luer; begge Sider af Slotsgade fra Ewertsens [Slotsgade 11] og nu Tøffelmager Lars Pedersens Hus helt opad, Bygningerne ved Torvet, Gaderne paa begge Sider af Præstegaarden og Mørkegaden helt ned til det Hus, der nu staar midt ud paa Gaden som en Mærkepæl om, at her standsede Ilden. Tre Mennesker indebrændte: Marcus von Halle, en sindssvag Mosait, der var i Kost hos Hertz, som ejede Gaarden paa den Grund, hvor nu Købmand Hollmann bor, Smed Feldts Hustru, som omkom, idet hun vilde redde noget af sit Bo. Hendes Mands anden Hustru har indtil den seneste Tid ejet Gaarden i Mørkegaden, hvor det skete — og Mathis Larsen, en gammel Vægter, der fandtes kvalt midt i Gaarden ved det lille Hus i Mørkegaden, som nu bebos af Høker Olsen. — Flere Mennesker, der havde levet i Velstand, blev næsten nødlidende. En af dem, der rammedes haardest, var Brændevinsbrænder Christen Jensen, en af Byens mest agtede og ansete Mænd, der med sin Hustru havde naaet Alderen mellem 60 og 70. For dem brændte næsten alt. Nogle og tredive Kreaturer laa bundne og brændte i Rummene i Staldlængen. De gamle Folk blev næsten nødlidende; desto ærværdigere var den Fatning, hvormed de bar deres Ulykke. — Christian den Fjerdes Latinskole brændte. Det var et Tab, som beklagedes i vide Kredse. Man mente, at den kunde være frelst, hvis Rektoren, Etatsraad Tauber, havde anvendt tilbørlig Omhu, men der skal meget til for at kunne tilregne en Mand Mangel paa Fatning i et saadant Øjeblik. Ilden for saa rivende frem, at den ikke fik Tid til at tage alt med sig. Enkelte Bygninger blev staaende midt i Flammerne, hvilket næppe vilde være sket, hvis Blæsten havde været mindre voldsom. Ved Torvets Midte stod saaledes Snedker Villumsens lille Hus, som det staar endnu. Præstegaarden frelstes, skønt Ilden blussede om den paa alle Sider, ligeledes den gamle Gaard overfor, som dengang tilhørte Inspektør Svanstrup, samt Borgerskolen [Østergade 12] og den grundmurede Gaard ved Siden.

Endnu inden Efteraaret var de tre Fjerdedele af de brændte Huse under Arbejde til Genopførelse. Hele Landets Deltagelse skaffede Midler til at tvinge den øjeblikkelige Nød, men flere Aar gik alligevel, inden Byen forvandt dette haarde Stød.

Kirke og Kirkegaard. Hillerød By har engang haft en Kirke, men

den blæste om i en Novemberstorm St. Karens Nat 1624. Siden har Byen ingen Kirke haft, men noget senere fik Menigheden Tilladelse til at benytte Slotskirken, saadan som den har det den Dag i Dag.

Den gamle Kirkegaard laa der, hvor Raadhuset og Administrationsbygningen nu ligger, men efter at Kirkegaarden havde været benyttet i et Par Hundrede Aar, var den blevet for lille, og 1828 vedtog Borgerrepræsentationen derfor at anlægge en ny. Man købte en Vognmandslod af Gæstgiver Jørgen Frandsen, ligesom man samtidig erhvervede et Stykke af Byfogedembedets Jord. Den nye Kirkegaard, der var anlagt af Slotsgartner *Chr. F. Teisner* — han havde i 1808 ligeledes anlagt Nyhuse Kirkegaard — blev indviet den 20. Februar 1830 ved Brændevinsbrænder og Forligskommissær O. Andersens Begravelse. Det ældst bevarede Gravsted paa Hillerød Kirkegaard er dog ikke hans, men Rektor Bendt Bendtsens. Han blev begravet den 22. December 1830.

I Foraaret 1830 opgravedes og overflyttedes 67 Kister fra den gamle til den nye Kirkegaard. Lignende Overflytninger fandt ogsaa Sted i de følgende Aar.

Paa den gamle Kirkegaards Plads opførtes 1831 den Bygning, der senere blev kaldt *det gamle Raadhus*. Arbejdet udførtes af Murermester Ulriksen, og Bygningen gjorde Tjeneste, indtil den 1887 afløstes af det nuværende Raadhus.

Paa den gamle Kirkegaard havde der i en Klokkestol hængt to Klokker, hvoraf den største blev ophængt i Raadhustårnet, mens den mindste blev henlagt paa Raadhusloftet og senere solgt.

Begravelserne maatte foregaa fra Hjemmet, idet der ikke paa Kirkegaarden fandtes et Kapel, men kun et Skur, hvori Kisten kunde hensættes. I Byen fandtes et Ligsocietet — det skal stamme helt fra Frederik II's Tid — der senere fik Navnet *Hillerød Købstads Lig- og Begravelsesselskab*. Dette Selskab, der bestod af 24 Laugsbrødre, leverede de Rekvisitter, der skulde benyttes ved Begravelser: 1 Liggvogn, 2 Par sorte Dækkener eller Skaberak til Forspandet, Beklædning til Kusk og Ligbærere, 3 Stk. Ligtæpper og 8 Fag Søregardiner. Desuden var det fornødne Antal Ligbærere til Raadighed. Søregardinerne maatte ikke beholdes mere end i 14 Dage. Ud over den Tid maatte der betales efter Takst.

I tidligere Tider tog de efterladte sig ikke saa meget af de afdøde Slægtninges Grave som nu. Paa Kirkegaarden fandtes Linjebegravelser til højre og venstre fra Kirkegaardsporten. Familiebegravelser laa langs Kirkegaardens Ydermur, Linjebegravelser kunde ikke fornyes. Da

G. P. Brammer, der var født 1801, og som tidlig blev faderløs, en Dag spurgte sin Moder, hvor hans Faders Grav var, vidste hun det ikke.

Kirkeliv. Fra 1818 til 1859 var *Peter Sølling* Slotspræst i Hillerød. I hans Embedstid var der tre Gange Bispevisitats. Den 31. Maj 1825 visiterede Biskop *F. C. Münter* i Frederiksborg Slotskirke, hvor Ungdommen fra Hillerød Købstad, Slotsmenigheden og Herlev Sogn var ret talrigt forsamlet, men Biskoppen beklager, at „saare faa af Honoratorii Børn“ havde indfundet sig. Med Ungdommens Religionskundskab var han iøvrigt ret vel fornøjet.

P. E. Müller visiterede i Slotskirken den 20. September 1830. Den konfirmerede Ungdom var temmelig talrig forsamlet, men som forrige Gang savnede Biskoppen de mere ansete Borgeres Børn, af hvilke slet ingen var til Stede. Med Ungdommens Religionskundskab var Biskoppen iøvrigt vel tilfreds.

Men ved *P. E. Müllers* Død 1834 blev *J. P. Mynster* hans Efterfølger som Sjællands Biskop, og om hans to Visitats i Hillerød læser man i *Liber daticus*, der ligeledes er vor Kilde til ovenanførte Bispeudtalelser. Den 20. Juni 1838 visiterede Mynster første Gang i Slotskirken, og da stod det bedre til med den fornemmere Ungdoms Besøg. „Jeg havde den Glæde,“ skriver Mynster, at „see en meget talrig Forsamling fra hele Pastoratet, og at de Unge af de mere anseete Familier ogsaa vare fremmødte. Ungdommens gode Kundskab, dens Lyst og Opmærksomhed vidnede om, at her arbeides med Held paa forskiellig Oplysnings Fremme. Den værdige Slotspræst har fundet en duelig og trofast Medhjælper i sin Søn. Herren skienke ham fremdeles en bliid Livsaften.“

1839 døde Sølling, og Provst *Johan Thomas Neergaard* blev hans Efterfølger. Den 16. Juni 1847 aflagde Mynster atter Besøg i Frederiksborg Slotskirke, og alt var idel Glæde. „Menighederne vare forsamlede i stort Antal, og den talrige Ungdom fulgte Handlingen med Opmærksomhed og viste meget god Kundskab og Eftertanke. Samtlige i den senere Tiid konfirmerede af de forskiellige Stænder vare fremtraadte.

Kirkens Høiærværdige Lærer Hr. Provst Neergaard takker jeg af ganske Hierte for en opbyggelig, klar og kraftfuld Prædiken, fortrinlige Katechisation, og for den mangeaarige udmærkede Omsorg i hans høist besværlige Embedsførelse.“

Kortvarige var Gudstjenesterne ikke, i hvert Fald ikke Konfirmationerne. Madam Jørgensen, der blev konfirmeret den 30. September 1849, fortæller i sine Erindringer, at de den Dag var i Kirken fra Kl. 9 om

Formiddagen til Kl. 3 om Eftermiddagen. Saa længe varede det, før alle var blevet overhørt.

Jægerbakken. Det nuværende smukke og maleriske Anlæg *Jægerbakken* er ikke saa gammelt, som man skulde tro. I Slutningen af det 18. Aarhundrede laa Strækningen ind mod Byen hen som Ødejord. Amtsforvalter F. C. Brammer (død 1796), der havde et aabent Øje for Jordværdis, erhvervede foruden andre Arealer ogsaa *Jægergaardsvangen*. Siden solgte han 1794 „en Agerholm, *Jægerbakken* kaldet“, beliggende ved Helsingørssporten, og flere andre Jordstykker til Postmester Wisch, hvis Enke 1803 afhændede *Jægerbakken* til Apoteker Winding. Senere havde Jordstykket forskellige Ejere.

Men da Amtmand H. G. de Treschow afløste Amtmand H. N. Arctander, fattede han den lykkelige Beslutning at omdanne *Jægerbakken* til et Lystanlæg. Det var hans Hensigt at indvinde hele Omradet mellem Alléen og det gamle Sygehus i Helsingørsgade, men da den sydlige Del af det ønskede Areal ikke var til Salg, maatte han nøjes med den nordre, som Slotsforvalter Gyede den 1. Januar 1826 købte og den 19. Dec. s. A. solgte til Kongen. Her blev 1827 og 28 skabt det Lystanlæg, som siden har glædet saa mange Mennesker. Det er altsaa ikke mere end godt 125 Aar gammelt.

Tæt ved Søen, i Skellet mellem Lystskoven og Agerjorden, laa *Jægerkilden*. Den var i de Dage en Sundhedskilde af stor Ry, hvor Folk ved Midsommertid flokkedes omtrent som ved Helene Kilde i Tisvilde. Paa Stedet fandtes en Blok, og den blev saa rigeligt betænkt med Gaver, at dens Indhold i flere Aar udgjorde Hillerød Fattiggasses betydeligste Indtægt. Men nu er alt dette en Saga blot. *Jægerkilden* findes overhovedet ikke mere.

Men den nye Lystskov mødte desværre ikke lige megen Skønsomhed fra alle Sider. I Marts 1842 er Slotsgartner Teisner med Rette fortørnet over, at der „paa *Jægerbakken* i det nye Lystanlæg“ er stjaalet tre smukke Akacier, hvilke Træer er 12 Al. høje og 5 Tm. i Gennemsnit ved Roden, ligesom en Del Naaletræer er brækket midt over og Top-pene samt en Del afbrækkede Grene henslængt i Græsset eller paa Gangen. Teisner udlover 10 Rdl. til den, der kan give Oplysninger om de stjaalne Træer.

Om han fik noget ud af det, vides ikke, men i Juni 1845 maatte han i alt Fald paany gribe Pennen for at beklage sig over Hærværk i Lystanlægget paa *Jægerbakken*. Baade den foregaaende Sommer og i Aar er Bænkene beskadiget eller kastet rundt omkring. „Da Anlægget er

til offentlig Fornøielse, saa advares Vedkommende ei oftere at udøve slig Udaad." Teisner udlover atter 10 Rdl. til den, der giver Oplysning om Gerningsmanden.

Frederiksborg Amtstidende. Inden vi gaar videre i vor Skildring, er det paa Tide, at vi omtaler et Foretagende, der 1839 bragte et nyt og friskt Pust ind over Byen og Egnen. Byen fik nemlig sin første Avis, idet *Frederiksborg-Amts Tidende* begyndte at udkomme Lørdag den 6. Juli 1839. Bladet var kun af lille Format, fire Sider stort og kom en Gang om Ugen, men det gav dog Næring for den læselystne Del af Befolkningen. Bladet blev redigeret og udgivet af J. Vosbein.

Han hørte til den liberale Fløj, var frihedselskende og fremskridtsvenlig. Han var initiativrig og førte en god Pen. Vi anfører et Par Data af hans Liv. *Johan Julius Vosbein* var af Hillerødslægt, født den 12. August 1810 som Søn af Kaptajn Chr. Vosbein. Han aabnede i sin Fødeby en Bog-, Kunst- og Papirhandel, den, som *Høyer Olsen* nu er Indehaver af. 1839 startede han som anført *Frederiksborg Amtstidende* og kunde allerede i Nr. 2 meddele, at Bladet i Hillerød By og *Frederiksborg Amt* havde over 120 Subskribenter, hvilket efter Datidens Forhold var en meget respektabel Begyndelse. Han var levende interesseret i Byens Styre, hvorfor han da ogsaa 1842 blev valgt til Borgerrepræsentant. 1843 blev han Borgerrepræsentationens Viceformand og 1845 dens Formand, hvad han var til sin Død.

Vosbein var kun 29 Aar, da han startede sit Blad, men han ejede baade Energi og Fremdrift. Der fremkom snart Planer i Bladet om at oprette en Sparekasse og en Landboforening, Gang paa Gang blev Nyttens af to saadanne Foretagender slaaet fast, og de blev da ogsaa til Virkelighed.

Den 18. Januar 1842 aabnedes *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse* Kl. 11—3 paa *Frederiksborg Amtstue* „og continueres hermed den første Tirsdag i hver Maaned.“ Der blev den første Dag indsat 3200 Rbd. Vi skal iøvrigt ikke komme nærmere ind paa Sparekassens Historie, der er fyldigt omtalt i et Festskrift, som tillige bringer en Række Rids af Byens Historie.

Frederiksborg Amts Landboforening traadte i Virksomhed Aaret efter. Angaaende dens ligeledes omfattende og frugtbringende Tilværelse kan vi ogsaa henvise til et Festskrift. Havde Vosbein ikke udrettet andet end givet Stødet til disse to store og nyttige Foretagender, kan man roligt sige, at han ikke havde levet forgæves.

Vosbein blev ikke nogen gammel Mand. Han døde pludseligt paa

en Rejse i Juni 1846. Hans Ven og Meningsfælle L. Krog overtog Redaktionen, medens hans Enke, Nathalia Vosbein, fortsatte som Udgiver og Indehaver af Boghandelen. Det varede dog ikke saa længe, inden Krog overtog begge Dele, og med ham fik Bladet atter en dygtig og foretagsom Leder.

Laurids Krog var født 1. April 1811 som Søn af Købmand og Jordbruger Chr. Hansen Krog i Slingerup. Efter Konfirmationen kom han paa et Embedskontor i Roskilde, senere paa Amtstuen i Hillerød fra 1827 til 34. Samtidig med sin Virksomhed her læste han til dansk Jurist, og 1831 bestod han sin Eksamen.

Da han var 23 Aar, giftede han sig og overtog et Brændevinsbrænderi i Hillerød. I Begyndelsen sad han i trange Kaar, men senere forpagtede han Brænderiet ud, blev Byens Kæmner og virkede som juridisk Konsulent.

Det nye Blad, Frederiksborg Amtstidende, adskiller sig meget fra vor Tids Dagblade. Det havde kun lidt Plads, og Annoncerne tog i Almindelighed over Halvdelen deraf. Det politiske Stof var ofte taget fra andre Blade med beslægtede Anskuelser, f. Eks. fra det nationalliberale „Fædrelandet“, der begyndte at udkomme 1834 som Ugeblad, og hvis Formaal var at udbrede Kundskab til og Sans for de offentlige Anliggender, en Hensigt, Amtstidende sikkert ganske kunde underskrive. „Fædrelandet“ vakte hurtigt Opmærksomhed ved sin indtrængende om end i Formen maadeholdende Kritik af Enevældet. 1839 blev det Dagblad, og fra 1841 var *Carl Ploug* dets Redaktør.

Den 6. December 1845 bringer Amtstidende den Tale, *Asmund Gleerup* holdt paa Skydebanen i København den 25. November, og hvori det hedder: „Nu kommer Bonden . . . nu vil vi igen faa Bonde-sprog at høre og Bondevilje at fornemme . . . Ikke som om jeg vilde prædike, eller ikkun ønske, et Bondevælde — nej! ligesaa lidt et Bondevælde som et Adelsvælde, ligesaa lidt et Bureaukrati som et Hierarchi — ingen Stand over den anden, ingen Stand under den anden, alle ved Siden af hinanden og Loven over alle.“

Den 5. Maj 1846 stiftedes „Bondevænnernes Selskab“, der bl. a. havde følgende Punkter paa sit Program: En bedre Folkeoplysning, almindelig Værnepligt, Næringsfrihed for By og Land, Forbedring af Husmænds og Indsidderes Kaar, Fæstegodsets Overgang til Selveje. Formand blev Kaptajn *A. F. Tscherning* (født i Frederiksværk 1795), Medlemmer af Bestyrelsen var iøvrigt *Balthazar Christensen*, *Orla Lehmann*, *Drewsen*, *Gleerup* o. fl.

Krog støttede Bondevennerne baade i sit Blad og personlig, idet han overtog Stillingen som Distriktsformand for Frederiksborg Amt. L. M. S. Østergaard meddeler i sine Erindringer en Episode om et politisk Møde i Hillerød med Balthazar Christensen som Taler. D. v. s., han naaede ikke at faa Ordet, og det hele tyder paa, at det ikke lykkedes Bondevennerne at faa Fodfæste her i Byen.

1847 blev Krog valgt til Medlem af Stænderforsamlingen. „Fædrelandet“ betegner ham forud for Valget som „den Kandidat, som utvivlsomt af alle i Distriktet boende valgbare Mænd er den dygtigste og værdigste.“

Som den rigt begavede og alsidigt interesserede Mand, Krog var, valgtes han ind i en lang Række Bestyrelser. Han blev ogsaa opfordret til at lade sig opstille til Valget til den grundlovgivende Rigsdag den 5. Oktober 1848, men han sagde nej, og det blev, som det senere vil blive nævnt, hans gode Ven Overlærer Ostermann.

L. Krog var en mærket Mand. 1843 var han blevet angrebet af Tuberkulose. Sygdommen greb mere og mere om sig, og den 8. December 1848 døde han, kun 37 Aar gammel. Hans Kræfter var forlængst begyndt at tage af. Der var kommet Uorden i hans Regnskaber, og da han var død, viste det sig, at hans Bo var insolvent.

Folketallet i Hillerød var som tidligere nævnt i 1801 1214 Mennesker, 1834 var det vokset til 1717, 1840 til 1839 og 1845 til 1854. Hertil skal bemærkes, at den Eskadron Husarer, der fandtes her 1801, i Begyndelsen af Fyrreerne var flyttet bort, hvorved Byen led et Tab i Indbyggertal paa ca. 50. Efter dette skulde Tilvæksten i de 33 Aar fra 1801 til 1834 have været 503 Personer eller 15 om Aaret og i de 6 Aar fra 1834 til 1840 122 eller 20 om Aaret. Befolkningstilvæksten var altsaa ikke stor. Mens der 1840 var 321 Familier i Hillerød, var der i Nyhuse og Slotsmenigheden 161 Familier med ialt 883 Personer.

Dengang Husarerne forlod Byen, opstod der forskellige Vanskeligheder med Hensyn til de Bygninger, de havde benyttet. Der var saaledes det militære Sygehus i Slotsgade (nu Nr. 16), som man maatte se at faa afhændet. Det blev solgt ved Auktion for 1080 Rbd. rede Sølv, og Køberen overdrog det for samme Pris til Trætøffelmager *Lars Petersen* af Hillerød, der fik Skøde paa Ejendommen 29. Februar 1844. Han var født i Esbønderup 1813, og med ham blev Byen en flittig og vindskibelig Borger rigere. *Lars Petersens Søn, H. Julius Larsen*, købte 1881 Ejendommen Slotsgade 32 og drev her den Forretning op, der siden er delt i to, *Julius Larsen & Søn* og *Carl M. Hauges Skotøjs-*

forretning. Ejendommen Slotsgade 16 blev siden solgt til Aktieselskabet *Hillerød og Omegns Bank*, som opførte sin nye Bygning der.

Kommunalstyre. Den 24. Oktober 1837 var den nye Købstadlov blevet offentliggjort, ifølge hvilken Borgerne fik Adgang til at vælge Repræsentanter, der under Medvirken af en kongelig Embedsmand skulde styre Byens samtlige økonomiske Anliggender. Hillerød Borgerrepræsentation kom foruden Byfogden til at bestaa af 8 Medlemmer, der afløste de 4 eligerede Borgere. Borgerrepræsentationens Forhandlinger var ikke offentlige som Byraadets nu, men 1839 vedtog man at bemyndige Formanden til at meddele alle de Oplysninger Byen vedkommende, som „af Nogen af Indvaanerne paa passende Maade maatte forlanges.“ Siden gik man det Skridt videre i Amtstidende at offentliggøre Referater af Borgerrepræsentationens Forhandlinger. Ofte kom de ganske vist længe efter Mødernes Afholdelse, men det var dog et Skridt fremad.

Efter at de raadgivende Stænderforsamlinger var indført 1834, blev der ifølge Forordning af 13. August 1841 ligeledes indført et Amsraad og Sogneforstanderskaber, der 1867 omdøbtes til Sogneraad. For Frederiksborg Amts Vedkommende traadte Amsraadet i Virksomhed den 10. Juni 1842. Amsraadets Møder var i Begyndelsen ikke offentlige, men det blev de ifølge Amtmand *H. S. Knuths* Bekendtgørelse af 22. Juni 1848 „i Forventning om, at ingen Uorden eller Forstyrrelse af den fornødne Rolighed finder Sted under Forhandlingerne.“

I næste Nummer af Amtstidende spørger en Indsender, hvornaar Amsraadets Medlemmer har erfaret, at nogen offentlig Forsamling her i Egnen er blevet afbrudt eller forstyrret ved usømmelig Fremfærd af de forsamlede, og han fortsætter med at bemærke, at „en Institution som Amsraadet, der tæller flere folkevalgte Medlemmer, burde vel vogte sig for at begynde et folkeligt Skridt med Ytringer af Mistillid til Folket.“

Byens Institutioner. Et Par Ord om Byens Institutioner. Efter at Byens Latinskole var gaaet op i Luer under den store Brand 1834, blev Skolen genopført i dens nuværende Skikkelse og indviet ved en Fest den 26. Maj 1836, hvor Biskop *J. P. Mynster* holdt Talen, og der blev afsunget en Kantate af Kantor *Krossing* med Musik af Skolens gamle Elev *A. P. Berggreen*. Om denne nye Skolebygning skriver Amtstidende 1839, at den „med dens hele Apparat er anlagt efter en saadan Maalestok og med saa megen Smag og Elegants udstyret, at den

fortjener at benyttes i den Grad, som nu er Tilfældet." Skolen har iøvrigt paa dette Tidspunkt i 1. Kl. B 12 Disciple, 1. Kl. A 11, 2. Kl. 11, 3. Kl 12 og 4 Kl. 7, ialt 53 Disciple.

1770 blev der paa Lille Jærgaards Plads i Helsingørgade opført et Amtssygehus, som senere blev købt af Hillerød Kommune og omdannet til Fribolig for fattige Familjer af Borgerstanden. Den Lowzonske Magasinbygning i Møllestræde blev 1839—40 fuldstændig ombygget og indrettet til Afløser af Bygningen i Helsingørgade som Sygehus for Frederiksborg Distrikt. Amtstidende meddeler 19. August 1840, at Byggeriet nu er ved at være færdigt og fortsætter: „Ogsaa griber vi med Glæde Lejligheden til at takke Entreprenøren, Hr. Tømmermester Abben, for det smagfulde Udseende af en vis Storhed og Elegants, hans Dygtighed og Kunst har forstaaet at meddele det gamle, skumle og forfaldne Sædmagasin.“ Bygningen er nu ligesaa meget en Sir, som den før var en Vanpryd for Byen, og Bladet mener, at det nye Sygehus staaer over de allerfleste andre Provinshospitaler her i Landet.

Om man kan kalde den Badeanstalt, Distriktslæge Ewertsen oprettede, for en Institution, er en Skønssag, men vi nævner den i hvert Fald her. Om det var den, der var Aarsagen, vides ikke, men 1846 anker i hvert Fald en Indsender i Amtstidende over, at Slusen mellem Kammerraad Ewertsens og Bager Mentz's Gaarde — Slotsgade nuværende Nr. 1 og 3 — baner sig Vej ind til Siderne af to andre Bygninger, hvis Fundamenter er i Fare.

Men alt andet var heller ikke lige godt. Ved Siden af Raadhuset laa der et Sprøjtehus, men Brandmateriellet var naturligvis temmelig primitivt, og da Byens Bygninger var meget brandfarlige, skete der nu og da Ulykker. Da Tøjmester og Bomuldsværtemester Knudsens Ejendom brændte i Juli 1848, indebrændte saaledes to unge Piger, der var i hans Tjeneste.

Brolægningen var daarlig. Samtlige Beboere i Mørkegade beklager sig 1839 over, at der i 34 Aar ikke er foretaget nogen Reparation af Brolægningen i Gaden. Rendestenen ligger næsten midt i Gaden, og Fortovene er ikke videre passable. Det hele svarer meget lidt til Gadens for Størstedelen nye Huse. En ny Brolægning er altsaa meget ønskelig.

Torvedage og Markeder. 1845 indførtes det, at der foruden om Mandagen ogsaa bliver Torvedag om Torsdagen. 1846 gør en Indsender i Amtstidende opmærksom paa, at vel er Torvet nu for Størstedelen

blevet brolagt, men hvad hjælper det, naar de tilstødende Beboere benytter den nederste Del af Torvet til Brændestakke, Barkoplag m. m.

Heste- og Kvægmarkederne, der hidtil er blevet afholdt i Nyhuse, flyttes nu ind til Byen, idet Kommunalbestyrelsen 1844 af Boghandler Vosbein for 2000 Rbd. køber en Parcel af det gamle Salpeterværks Grund. Der er Ud- og Adgang til Markedspladsen fra det saakaldte Møllestræde, og der vedtages forskellige Bestemmelser angaaende Markederne. Udsalg af Føde- og Drikkevarer maa ikke taales paa Gangstierne eller selve Markedspladsen. Stadepenge skal opkræves af en dertil beskikket Mand, og Politibetjentene og Vægterne skal sørge for god Ordens Overholdelse.

Ved at gennemgaa Almanakkerne for Tiden 1833—55 ser man, at Antallet af de i Hillerød afholdte Markeder var ganske det samme, nemlig seks. Tidspunkterne var omtrent ens. Datoerne kunde naturligvis veksle en Smule, bl. a. fordi man jo ikke kunde holde Marked en Søndag. For Aaret 1839 ser Markedslisten saaledes ud: Frederiksborg eller Hillerød, 6. og 20. Marts, 3. April Heste, Kvæg, 23. April Heste, Kvæg, Kram, 26. Juni, 31. Oktober.

Ved Krammarkeder ilede handlende til og opslog deres Boder. I 1848 er der Krammarked den 18. April, og den 15. læser man følgende i Avisen: „Madam Tofte indtræffer til Frederiksborg med en velforsynet Modebutik, som bliver til Eftersyn Dagen før Markedet hos Politibetjent Brandt.“

Som Mandfolkene i vore Dage har deres Forfængelighed i Slips, havde man det paa hine Tider i Veste, som kunde have mange forskellige Kulører. S. Liebmann, Skræddermester fra København, bekendtgør derfor ogsaa 1839, at han kommer til Marked med et stort Udvalg af „de allernyeste og mest moderne Veste.“

Naturligvis averterer Byens egne handlende ogsaa om deres Varer. Joh. H. Bruhn anbefaler 1843 sit store Udvalg af smukke og billige Atlaskes Halsbind.

En Skomagermester fra København har nedsat sig i Helsingørgade og anbefaler sig paa det bedste. „Samme Sted bekommes ogsaa god Blanksværte og Birkebarkssaaler, som af Lægerne anbefales mod Gigt og tillige er tjenlige for kolde Fødder.“

Skulde man fra Hillerød til Hovedstaden eller omvendt, tog man med Daggvognen. „Hillerød Befordringscontoir“ drev Hillerød Daggvogn ved J. Brummersted. Den afgik om Sommeren Kl. 8 fra Hillerød og Kl. 4 fra København. Antallet af rejsende synes at være stigende.

1839 befordredes fra København 1052 (1838: 787) og til København 903 (1838: 808).

Vægter og Politi. Vægterne, der havde Nattjenesten, blev ifølge Borgerrepræsentationens Vedtagelse 1843 forsynet med en ny Undermundering — over den bar de en Kappe — bestaaende af Trøje og Benklæder, og fremtidig skal de paa Byens Regning forsynes med Benklæder hvert 4. Aar, men Trøje ikkun hvert 8. Aar. Det har altsaa været solide Ting, man gik med dengang.

Angaaende Politiet har en Indsender i Amtstidende — man maa formode, at disse anonyme „Indsendere“ i Almindelighed er Redaktøren selv — i December 1841 stillet det Spørgsmaal, om Politibetjentene endnu i Aar skal gaa rundt og bede om Nytaarsgave. Borgerrepræsentationen har i sin Tid gjort alt for at forebygge alt andet „betalbart Nytaarsgratulanteri“, men med Hensyn til Politiet har alt været forgæves. Man havde haabet, at den nye Politimester — Byfoged og Birkedommer Arboe, tiltraadt 1840 — der var bekendt for sine nyere liberale Anskuelse, havde afskaffet dette Uvæsen — men besynderligt nok, Politibetjentene har gratuleret ligesaa pænt i hans Tid som før. Og saa udbryder Indsenderen: „Er da Hillerød fordømt til at være den eneste af Hs. Majestæts smaa Købstæder, hvor alt skal gaa efter den gamle Skole?“

Dette Forhold er imidlertid en Smule mere sammensat, end Amtstidende er klar over. Sagen er, at Nytaarsgratialerne var at betragte som en Del af Politibetjentenes Løn, hvorfor de ikke uden videre kunde afskaffes. Det blev de først mange Aar efter, samtidig med at Politibetjentenes Løn blev forhøjet.

Holmene og Overdrevet. For at holde Tilsyn med Markfreden paa Overdrevet er der ansat to Hyrder, men da man ikke er tilfreds med dem, bliver de 1843 opsagt til at fratræde deres Bestillinger førstkomende Mikkelsdag. Der blev i Stedet kun ansat een ny Hyrde, som saa fik overleveret Hyrdehuset paa Overdrevet.

I Holmene er der Fællesgræsning for Malkekøer med indebrændt Mærke, Ungkvæg, Heste og Føl. Hingste modtages ikke. For en Malkekos Græsning en Sommer betales i 1847 6 Rbd. 4 Sk. Køerne drives sammen til Malkning Kl. 6 Formiddag og Kl. 6 Eftermiddag. For dette Besvær modtager Hyrden ifølge gammel Sædvane 4 Sk. om Ugen for hver Ko. Men naturligvis har Folk selv Lov til at indfange deres Køer, hvis de vil spare de 4 Sk.

At Lyngen ikke var udryddet her paa Egnen, er der tidligere nævnt et Eksempel paa. Ogsaa paa Sandviggaard var der Lyngstrækninger. At de ikke har været helt smaa, faar man et Indtryk af ved at læse en Bekendtgørelse af 24. Juni 1847, hvor P. Kock meddeler, at han i Løbet af halvanden Maaned jævnlig afbrænder Lyng paa Sandviggaards Marker.

Adskillige af Borgerne i Hillerød havde selv Køer og kunde derfor forsyne deres Husholdning med Mælk. Men mange maatte jo købe Mælk. I Almindelighed hentede man vel selv Mælken, hvor den var at faa, men det hændte ogsaa, at den blev tilbragt. Ejeren af Sophienborg, Koch, meddeler saaledes 11. Januar 1843, at „da hans Melkning nu er betydelig tiltaget,“ kan de, der ønsker det, daglig faa Mælk og Fløde tilbragt i Frederiksborg, naar de melder det til Kæmner Krog.

Næringsliv. 1843 drøfter Borgerrepræsentationen et Andragende fra Bager Mentz om Bevilling til at drive *Kukkenbageri*. Dette tillodes, og saaledes gik det ogsaa et Andragende fra Bager *Budde*. Her har man aabenbart Begyndelsen til de senere saa almindelige Konditorier.

Det er forstaaeligt, at Byens næringsdrivende, dog i Særdeleshed Haandværkerne, ikke saa med Glæde paa, at de Reparationer og andre Arbejder, der blev udført paa Frederiksborg Slot, tilfaldt københavnske Mestre. Da man i November 1840 erfarede, at Kongen agtede at gæste Frederiksborg Slot, tog man Mod til sig. Efter Borgerrepræsentationens Beslutning søgte en Deputation Foretræde for at andrage Kongen om, at der blev givet Byens Haandværksmestre Adgang til at faa Del i disse Arbejder. Christian VIII svarede diplomatisk med at henvise til Arkitekten, Etatsraad Koch, og tilføjede iøvrigt i Almindelighed, at det skulde være ham kært, om han i Gerning kunde bekræfte sit velvillige Sindelag over for Byen. Mere kom der ikke ud af det.

Iøvrigt var det jo i Lavenes og Næringstvangens Tid. Byen var lille, alle kendte hinanden, og alle vogtede paa hinanden. Men i alt Fald var man enige om at søge nye Konkurrenter holdt ude. Da Tømrersvend Hartmann i Nyhuse ansøgte om at maatte nedsætte sig som Tømmermand i Nyhuse, gik Borgerrepræsentationen imod, da det kun kunde være til Skade for Købstadens Haandværksmestre. Men Amtet gav ham Tilladelsen.

I 1845 ansøgte Mursvend Niels Henriksen om Bevilling som Murmester her i Byen. Borgerrepræsentationen blev spurgt, men man „maatte holde for, at deslige Bevillinger i flere Henseender lettelig

kunde forrykke Forholdene i Haandværksdriften i Kjøbstaden og kunde saaledes ikke anbefale Suppliken."

Da Husejer Lars Pedersen 1843 ansøgte om at maatte nedsætte sig som Høker i Byen, kunde Forsamlingen ikke understøtte Andragendet, „da denne Næringsgren formentlig allerede er overfyldt.“ Bedre gik det, da Kludekræmmer Culmsee samme Aar ansøgte om Tilladelse til at udsælge nye og brugte Kakkellovne. Da man antog, at denne Handel ikke vilde være til Præjudice for de andre handlende, vilde man understøtte hans Begæring.

Det kunde ogsaa hænde, at to Næringsgrene havde modsatte Interesser. 1840 beklager en Indsender sig i Amtstidende over, at Regimentsdyrlæge Nielsen har gjort Indgreb i Fragtmændenes Næringsvej i Hillerød ved at tage Varer med tilbage i den Vogn, som flere Gange egentlig afgaar til København med Brænde. Det fik Indsenderen nu ikke saa megen Fornøjelse af, thi en Købmand svarer, at det maa Regimentsdyrlægen endelig blive ved med, „thi flere Købmænd end mig maa vist erkende Fragtmændenes Skadelighed for Byens Handel, naar det erindres, hvorledes disse ulovligt gaar fra Hus til Hus og modtager Bestillinger paa Varer endog til det allerubetydeligste, ja selv for Landmanden er det mig bekendt, at en af Byens Fragtmænd har drevet denne uberettigede Handel ved at gøre Indkøb af Varer i København til Forbrug ved et Bryllup paa Landet."

Der var ogsaa Turister dengang. 1841 hedder det saaledes, at „Confluxen af rejsende“, der fra Hovedstaden søger deres Pinseglæder i Hillerød og Omegn, næppe nogen Sinde har været saa stor som i Aar, da 20—21 Dagvogne i eet Tog bragte over hundrede Passagerer herud.

1841 dannedes der en Købmandsforening i Hillerød med det Hovedformaal at faa afskaffet den omsiggribende Skik med at give Kunderne Julegave. Det hjalp nu ikke. Julerenten florerede længe efter den Tid. I 1844 stiftedes en Haandværkerforening, der holdt sin første Generalforsamling paa Byens Raadhus.

Arbejdet i Butikkerne var i hine Tider meget strængt. Man var i Virksomhed fra tidlig Morgen til sildig Aften, Søndag iberegnet. Det var derfor et stort Fremskridt, da man i Amtstidende 3. Maj 1845 kunde læse Byfoged Arboes Bekendtgørelse om, at i Henhold til Forordning af 24. Marts angaaende „Søn- og Helligdagens vedbørlige Helligholdelse“ maatte Haandværkere, Fabrikanter og andre næringsdrivende ikke forlange Arbejde af deres Svende og Arbejdere, saa disse hindres i at overvære Gudstjenesten. Fra Kl. 9 til 4 maa al Køben og Sælgen paa Gaden og i Butikkerophøre og bemeldte Butikker holdes lukkede.

Man kan i vore Dage slet ikke forestille sig, hvilken radikal Forandring denne Christian VIII's Helligdagsforordning gjorde i Ungdommens Tilværelse. C. F. Tietgen, der fødtes 1829 og 1845 var i Lære hos en Manufakturhandler i Odense, blev saa lykkelig, at han gav sig til at digte Vers:

Forordningen om Helligdag!

Vih! Vih! bom bom!

Er rigtig efter Kræmmer-Smag.

Vih! Vih! bom bom!

O. s. v.

Brændevinsbrænding. 1840 beklager Amtstidende sig over Tiderne. De faste Ejendomme i Købstæderne — især i de Byer, der manglede Sejlads — er i en Aarrække stadig dalet i Pris. I Hillerød er saaledes Brændevinsbrænderidriften, der for en Del Aar siden udgjorde Byens vigtigste Næringsvej, gaaet stærkt tilbage. Den Tid er forbi, da der fandtes 14 Brænderier her i Byen, hvoraf et enkelt betalte 6000 Rbd. i Afgift om Aaret. Aarsagen til Tilbagegangen var forskellige, navnlig de nye Privilegier til Slangerup, Røiels Kro og Rungstedlund.

En Ting, der bragte Uro i denne Næringsgren, var ogsaa Indførelsen af Kartoffelbrændevin. Den havde Folk ikke rigtig Tillid til. Brændevinsbrænderiet „Stadt Copenhagen“ (det nuværende Hotel „København“) averterer en Tid med baade Korn- og Kartoffelbrændevin, men finder senere Anledning til at meddele, at nu brænder man „alene af Kornvarer“, og Prisen er: af 7 Graders Styrke 12 Sk. pr. Pot, 8 Graders 14 Sk.

Denne Forkærlighed i Befolkningen for Kornbrændevin har imidlertid en nationaløkonomisk Side, og den 24. Juli 1841 ofrer Amtstidende en Spidsartikel paa dette Spørgsmaal. Man gør opmærksom paa, at vort Lands Hovedudførselsartikel er Korn. Det er i Sædavlén, Danmarks Rigdom nærmest bestaar, og det er Agerbrugets beundringsværdige Fremgang i de sidste Aartier, der skal begrunde Danmarks Velstand. Hvis man derfor anvender Kartoffler til Brændevinsbrænding, bliver der mere Korn tilovers til Udførsel, og samtidig vil Kartoffelavlén faa et Opsving. Man opnaar altsaa to Fordele.

Som Støtte for sin Paastand anfører Bladet en Erklæring, som H. C. Ørsted i Spidsen for en Række andre Professorer ved Den polytekniske Lærestalt har indrykket i Berlingske Tidende. Vi er blevet gjort opmærksomme paa, hedder det, at adskillige falske, ja, endog latter-

lige Rygter, som er blevet udspredd for at sætte Kartoffelbrænderierne i Miskredit, hos mange har fundet ufortjent Tiltro.

Man gør derfor opmærksom paa, at Brændevinens Tilvirkning af Kartoffler allerede er begyndt for over et halvt hundrede Aar siden, og at den i de sidste 20 Aar i de Lande, der har været førende paa dette Omraade, har medført en væsentlig Forandring i Brænderiet. I Prøjsen og Sverrig har man været foran os, og vi vilde handle meget urigtigt ved ikke at følge efter. Det er let at indse, at Kornarterne, som er bedre Næringsmidler, kan holde sig længere og er lettere at afsætte til Udlandet, fordelagtigt kan erstattes af Kartoffler.

Ogsaa i hine Lande, hvor Brændevinens Tilvirkning af Kartoffler er i den fordelagtigste Gang, søgte man at opvække Uvilje derimod ved falske Rygter. Og det er ikke andet end Gentagelser af disse, der nu finder Sted her. „Man er endog gaaet saa vidt, at man har paastaet, at Kartoffelbrændevinen skulde klares ved Hjælp af de væmmeligste Urenligheder.“ Men saadanne Rygter fortjener ingen Gendrivelse. Baade Videnskab og Erfaring lærer, at der lader sig tilvejebringe baade godt og rent Brændevin af Kartoffler.

Værtshusnæring. I Byen optræder der i hine Tider nogle Mænd, der kaldes *Skænkere*. Det maa formentlig være omtrent det samme, som *Tjenere* er inden for Restaurationsfaget nu. 1843 ansøger Skænker Lars Mortensen om Borgerskab som Brændevinsbrænder, Ølbrygger, Maltgører og Værtshusholder i Gaarden Nr. 5, som Kæmner Krog ejer. Han indstilles til Borgerskab. En anden Skænker ansøger samtidig om Bevilling til Værtshushold. Man understøtter Andragendet.

At der ikke var den bedste Orden i Værtshusnæringen, ser man iøvrigt af en Artikel i Amtstidende fra 1844 med Overskriften: *Kældermænd*. Dermed menes ikke, siger Indsenderen, gamle Vittigheder, men derimod de i Hillerød etablerede Skænkere eller Værtshusholdere, der ingen Borgerret har til at drive Næringsbrug, og hvis Antal synes at være temmelig stort. Hvad skal man sige om disse Kældermænd? De driver borgerlig Næring og er ikke Borgere. De holder Dug og Disk og Tyende og kan som Følge deraf formentlig ikke selv betragtes som Tyende. Disse vore Kældermænd, Skænkere eller rettere Værtshusholdere har formeret sig i Antal og har bosat sig paa de mest nærsomme Strøg. Disse Kældermænd kan ikke paalægges borgerlig Næringssskat. Deres Steder staar altid aabne for Folks Tjenestetyende og Lærlinge, blot de har Penge at ødelægge, ofte i maadeligt Selskab. Endvidere taber den Adgang til Værtshushold, som hidtil har været

forbeholdt „aldrende og forarmede Borgere“ al Værdi. I enhver Henseende synes disse Kældermænd skadelige.

Retssikkerheden var i Fyrrerne meget ringe her i Nordsjælland, og man kunde med Lethed fylde et helt Kapitel af denne Bog med Beskrivelser af de mangfoldige Indbrudstyverier, der fandt Sted i Land og By, de røveriske Overfald og Mord, der blev begaaet her i Amtet. Karakteristisk er det, naar man nævner, at af de kriminelle Sager, som Højesteret et Aar behandlede, var der 62 fra Sjællands Stift (København og Bornholm undtagen), og heraf var de 26 eller 42 pCt. fra Frederiksborg Amt. 1844 meldes om det sekstende Indbrud i Landsbykirker i Løbet af tre Aar. De to sidste Kirker, der havde Besøg, var Tibirke og Blistrup.

Der foreslaas Oprettelsen af et ridende Landpoliti. Borgerrepræsentationen vedtager som et Middel mod den „overhaandtagende Ejendomsusikkerhed i Kommunen“ at søge en Natpatrulje oprettet ved frivillig Bistand af Byens Indvaanere. Fire kendte Mænd indbyder 1844 delegerede fra Sogneforstanderskaberne i Frederiksborg, Kronborg og Hørsholms Distrikt til et Møde, hvor man kan tale om Sagen.

Som en af Aarsagerne til Mislighederne nævner man den Mængde Smugkroer, som „til Landalmuens ubodelige Fordærvelse“ findes i Frederiksborg Amt.

En af de værste Smugkroer blev drevet af selve Arrestforvareren, og ham giver Hillerød Borgerrepræsentation i et Møde 1844 (refereret i Amtstidende 12. Oktober) følgende Salve: „Bekendt med, at Arrestforvarer August, tværtimod hvad tilforn og oftere havde været paaanket, uafbrudt fortsætter med at drive Værtshushold og Skænkeri i det af ham beboede Lokale paa Ting- og Arresthuset her i Byen, besluttede Repræsentationen, der i dette Uvæsen maatte se en medvirkende Aarsag til den med Grund beklagede Ejendoms-Usikkerhed i Byen og Egnen, samt betragter det som lovstridigt og skadende for de til Værtshushold berettigede Borgere, indstændigt at andrage om denne Misligheds snarreste og aldeles Ophør.“

Man maa forbavses, dels over, at noget saadant kunde finde Sted i selve Byens Ting- og Arresthus, men næsten endnu mere over, at Øvrigheden ikke evnede at stoppe denne Trafik.

Imidlertid var Kongen blevet betænkelig. Dels som Følge af et Andragende fra Kommunerne og rimeligvis ogsaa foranlediget af, at Generalpostdirektionen havde besværet sig over et Tyveri fra Helsingørs Deligence, var der truffet Beslutninger om overordentlige

Foranstaltninger i Form af Ansættelse af Politiassistenter og Politibetjente i Frederiksborg og Kronborg Birker.

Folk haaber nu atter at kunne faa Nattero, „det er at sige“, bemærker Amtstidende spydigt, „naar Arrestforvareren tillige vil lægge sig efter at holde paa Arrestanterne i Stedet for som her i Hillerød at holde aabent Værtshus. Sidste Nat krøb tre Personer ud herfra og ikke af de mindst farlige.“

August har altsaa fortsat sin Virksomhed. Men alting faar jo en Ende. 1847 døde han, og Byfoged Arboe averterer Auktion over „Sternboet efter afgangne Arrestforvarer August“. Iøvrigt blev Ting- og Arresthuset i Hillerød udvidet 1846.

Accisen. Man beklagede sig over Skatterne, ogsaa i hine Tider, men ingen Skat var dog — i hvert Fald af Landboerne — saa forhadt som *Accisen* eller *Konsumtionen*, en Afgift paa Varer, der fra Landet førtes ind til København eller Købstæderne. Den fandt sin Ordning 1700 saaledes, at den dels opkræves som Portkonsumtion og dels som en Afgift af al Korn og Malt, der blev malet i Købstæderne. Gennem denne Formalingsafgift beskattedes Forbruget af Brød, Mel, Gryn, Øl og Brændevin.

I en Forordning af 1837 blev *Accisen* indskrænket en Del. Afgiftsfri var Æbler, Pærer, Kirsebær, Havesager, Kalk, Mursten, Tagsten, Fyrre- og Grantømmer. For de afgiftspligtige Varer gjaldt f. Eks. følgende Takster: Ænder 5 Sk., Gæs 4, Agerhøns 10, Harer 10, Daadyr 90, Raadyr 60, Kronvildt 90, Faar 12, Svin 32 Sk. alt pr. Stk. Brød $3\frac{1}{2}$ —16 Sk. pr. Lispund (8 kg), Flæsk $1\frac{5}{8}$, Hvedegryn 17, Boghvedegryn 6 Sk. pr. Lispund, Kartoffler (Jordæbler) 4 Sk. pr. Td., Smør 16 Sk. pr. Td., Hø 5 Sk. pr. Læs, Ærte-, Havre- og Vikkehalm 15 Sk. pr. Læs, Tørv 3 Sk. pr. Læs, Trækul 10 Sk. pr. Læs.

Accisen opkrævedes ved Byens Porte, hvoraf der som tidligere nævnt var fem: *Københavnsporten*, *Helsingørsporten*, *Slangerups-* eller *Troldsporten*, *Mølleporten* og *Slotsporten*. For at man ikke skulde smugle Varer ind andre Steder, menes Byen at have været omgivet af en Grøft. At der alligevel gik forskellige af de daglige Forbrugsvarer igennem Soldet, ses af Madam Jørgensens Erindringer.

Accisen var forpagtet ud til en Mand, der til Staten skulde svare et bestemt Beløb om Aaret. Han maatte da selv sørge for at faa Pengene ind og var naturligvis derfor interesseret i, at Forretningen gav Overskud. Ved hver Port blev posteret en *Accisebetjent*, der Nat og Dag skulde holde Øje med dem, der fra Landet kom ind til Byen, og

afkræve dem det Beløb, de var skyldige for de Varer, de førte med sig. Men her mødtes to ganske modsatte Interesser. Betjenten var interesseret i at faa saa meget som muligt presset ud af Bønderne og disse i at slippe saa billigt som muligt. Gensidige Drillerier hørte til Dagens Orden. Accisebetjenten havde Lov til at foranstalte Undersøgelse, men det var ikke saa let en Sag. Maaske havde en trivelig Bondekone en Hare bundet fast under de mange Skørter. Det kunde man vanskeligt gøre noget ved. Muligt havde Bonden en Side Flæsk gemt inden i et Læs Hø. Accisebetjenten kom da og jog sin lange Søger ind i Læsset, men maaske opdagede han alligevel ikke noget. Havde han en særlig Mistanke — eller han muligt var i mindre godt Lune — kunde han befale Bonden at læsse Høet af Vognen, men det var et dristigt Spil. Var der afgiftspligtige Varer, fik han ganske vist baade det skyldige Beløb og samtidig Lejlighed til at triumfere over en Mand, han muligt fra tidligere Lejligheder havde et godt Øje til. Men var der intet, havde han Pligt til selv at faa Høet læsset paa igen, og det vilde jo næppe gaa af uden Skadefryd.

Accisen var ikke blot en ubehagelig Afgift paa nødvendige Varer, men den var tillige særdeles tidsspildende og irriterende. Paa Torvedage kunde der holde hele Rækker af Vogne uden for en af Byens Porte og vente paa at blive ekspederet. Det var meget generende, især hvis det tillige var af en vis Interesse i god Tid at komme paa Torvet med Varerne. Skulde man igennem Byen, var Ulempen endnu større. En Mand beklager sig 1847 over den Behandling, en Accisebetjent gav ham, da han en Nat først i September var paa Vej til København. Han kom ind gennem Mølleporten, hvor han løste Gennemkørsels-seddel paa de Varer, han havde med, og forlod Byen gennem Slotsporten, men her nægtede den der ansatte Betjent at tilbagebetale det Beløb, hvorpaa Gennemkørselssedlen lød. Det blev der et stort Skænderi ud af.

Det blev følt som en uhyre Lettelse for Næringslivet i Almindelighed og Landmanden i Særdeleshed, da Konsumtionen efter den frie Forfatnings Genennemførelse 5. Juni 1849 blev ophævet ved Lov af 15. September 1850.

Høhoverti. En anden Arv fra de ufrie Tider var *Hovertiet*. Det hvilede ganske vist paa Bønderne, men det berørte ogsaa Byens Befolkning, hvad der fra 1790'erne er givet levende Vidnesbyrd om i Kommandør Jens Jacob Paludans Ungdomserindringer, 1908. 1. August 1840 indeholder Amtstidende et skarpt Angreb paa Høhovertiet, som endnu

eksisterer paa Frederiksborg Amtstuedistrikt. Kronborg Distrikt har afløst sin Hoveripligt med en Pengeafgift. Det samme har de tre Sogne Farum, Gandløse og Slagslunde, der tidligere hørte under Københavns Amt. Men i Frederiksborg Amtstuedistrikt er der endnu Bønder, der ikke har afløst, fordi de hævder, at man forlangte en for stor Afgift af dem. Høhoveriet til Hovedgaarden Hillerødsholm eksisterer stadig. Men Forholdet er af forskellige Grunde uholdbart.

Det samme Uvæsen — skriver Bladet — som man allerede for tyve Aar siden aldrig hørte nævne uden med en vis Bitterhed, bestaar endnu. Endnu maa enhver Bonde, der ikke har villet tilsvare den Godtgørelse, der forlanges, finde sig i at sende sin største og bedste Arbejds-kraft i Sommerens travle Tid to, tre eller fire Mil bort til et Hoveri, der kan endes paa fire eller fem Dage, men ogsaa kan vare 14 Dage eller 3 Uger. Endnu finder „Hovfængetiden“ Sted med hele dens demoraliserende Indflydelse, navnlig paa Tjenesteklassen, endnu forstyrres Købstadens Aftenfred paa denne Aarstid af hine skurrende Violiner fra Hovgæsternes Kro- og Dansestuer og af disses raa og rasende Overstadighed. Sandelig, man har ondt ved at begribe denne Gammeldagshed, saa meget mere, som netop dette Amtstuedistrikt forholdsvis udmærker sig ved dets Bønders Kultur . . .

Det maa blive Bonden klart, at *Hoveri* indeholder en Nedværdigelse, at Hovbonden er en ufri Mand, og at *Hoveri* er et Trællearbejde.

Hoveriet forsvandt først efter Indførelsen af den frie Forfatning, idet Lov af 4. Juli 1850 gav Adgang til at faa Hoveriet afløst.

Land og By. Der var ikke dengang noget godt Forhold mellem Borgere og Bønder. Det var især Byens Ungdom, der stod i et spændt Forhold til Bønderne. Jens Jacob Paludan, der gik i Frederiksborg Skole fra 1794 til 1798, giver i sine Erindringer¹ drastiske Skildringer af, hvordan de ældre Latinskoledisciple haanede Bønderne, naar de aflagde Besøg i Hillerød, sloges med dem og pryglede dem. Hvad Latinskoleeleverne angik, var det blevet adskilligt bedre i det følgende halvhundred Aar, men ellers var Forholdet daarligt nok. Navnlig ude paa Københavnsvejen var det galt.

L. M. S. Østergaard, der var født 1826, og som sidst i Fyrerne var Kommis i Hillerød, fortæller derom følgende²: „I denne Periode drev Smaakørere fra Frederiksborg og Kronborg Amter en ikke ringe Trafik ved at sælge Tørv og Trækul til København. Det var altid forbundet med Vanskeligheder og ofte med Ubehageligheder at møde disse Folk, der betegnedes med Fællesnavnet „Kulsviere“. Det sagdes om dem, at

de altid havde en femte Vognkæp med i Vognen. Naar de enten kørte til eller fra København, fulgtes de bestandig i lange Vognrækker og var aldrig til at formaa til at vige Sporet, hvisaarsag Købmandskuske og Vognmandskarle var deres svorne Fjender, idet begge Parter bestandig søgte at fortrædige hinanden saa meget som muligt.

Her maa gives et lille Billede af et af de mange Træk imellem disse to Partier, Kuskene og Kulsvierne. Landkadetterne havde afsluttet deres Opmaalingsøvelser i Egnen om Hillerød, og denne Bys Vognmænd befordrede Kadetterne til København paa deres trestokkede Vogne og afgav Forspand til deres Bagagevogne.

Nu traf det sig saa, at jeg var i København og skulde hjem den samme Dag, Kadetterne befordredes til København. I *Trekroner* traf jeg et Par Vognmandskarle, der tjente Jørgen Frandsen i Hillerød. Disse anmodede mig om at køre med til Hillerød, en Anmodning, jeg med Fornøjelse modtog, da det jo passede godt i mit Kram.

Den trestokkede Vogn forspændtes med fire Heste, og da vi skulde køre, vilde jeg sidde hos Kusken, men blev anmodet om at indtage det bagerste Sæde, da de vidste, jeg var Mand for at føre en proper Firehestepisk. Nu aftaltes Slagets Gang, hvis Plan gik ud paa, at naar vi kom forbi Vibenshus, skulde enhver Kulsvier, vi mødte, have Prygl, uanset i hvor lange Vognrækker disse end kom. Langt fra Vibenshus kom vi ikke, inden vi mødte den første Vognrække Kulsviere. Saa blev der Spænding i Situationen eller, som det populært hedder „Slag i Frikadellen“. Da den første Vognrække kom i passende Afstand, langede Kusken med sin Firehestepisk ham en lige i Synet, og næsten i samme Øjeblik passerede han den Kusk, der var anbragt paa det midterste Sæde, der med sin korte Pisk tildelte ham to, tre Slag, og nu var han jo passeret mig, der fra mit ophøjede Sæde gav ham den sidste Hilsen om Ørerne til Tak for sidst, og denne Behandling fik hele den lange Række af Kulsviere, saa enhver fik, hvad man i daglig Tale kalder en ordentlig Dragt Prygl.

Kulsvierne vrælte i vilden Sky, men ingen ynkede dem. Da hele Rækken var passeret under vore Piskeslag, pustede vi ud og drøftede Sagen, der var faldet ud til gensidig Tilfredshed, men Blødtørsten var langtfra ikke stillet, men endelig øjnedes en ny Mark for vore Meriter i Form af en ny Række Vogne. Baade Piskeslagene og Vrælene gentog sig, saa længe en Kulsvier viste sig paa Siden af os, og endelig bedede vi i Bløvtørst Kro.

En anden Gang kørte jeg i Slæde til København med Niels Aabyes Karl. I Hjulsporet var Slædeføret særdeles godt, men uden for Sporet

mindre heldigt. I Store Dyrehave mødte vi den første Vognrække Kulsviere, som Traditionen tro naturligvis ikke vilde vige Sporet, saa Kusken maatte køre uden for Sporet, men Læsset var ikke saa svært. Han kørte rask til, og da han kom til den sidste Vogn i Rækken, kørte han sin venstre Slædemed lige imod Kulsvierens Baghjul med en saadan Kraft, at Hjulet skiltes fra Akselen og trillede hen ad Vejen, medens Vognen væltede, og Kulsvieren bandede.“

Fru Heiberg i Hillerød. Det kgl. Teaters Kunstnere maatte nu og da optræde ved Hoffet, naar Kongefamilien residerede paa Frederiksborg Slot. Saaledes gik det ogsaa engang Fru Heiberg³.

Den 13.—16. Juli 1846 aflagde det svenske Kongepar *Oskar I* og *Dronning Josephine* sammen med deres Sønner *Kronprins Carl* og *Prins Gustav* et Besøg ved det danske Hof som *Christian VIII's* og *Dronning Caroline Amalies* Gæster. Onsdag den 15. Juli forlod Kongefamilien sammen med deres svenske Gæster København for at køre til Frederiksborg. Ved Grænsen til Frederiksborg Amt overtog Amtmand, Greve Knuth og kgl. Skovrider, Hofjægermester Paulsen Ledelsen af det kongelige Vogntog, og sidst paa Eftermiddagen naaede man Frederiksborg Slot, hvor Majestæterne og deres Følge blev modtaget „af et flere Gange gjentaget Hurraraab af en Forsamling, som for det meste bestod af Hillerøds Indvaanere, der vare opfyldt af en hjertelig og glad Stemning.“

Efter Taffelet i Riddersalen, hvor de to Konger hilste hinanden med hjertelige Skaaltaler, indtog man Kaffen i Kongens Lejlighed, den nuværende Sommerstue, og herefter begav man sig over i Audienshusets Conseilgemak, hvor der var indrettet et interimistisk Teater, paa hvilket nogle af det kgl. Teaters Kunstnere med Primadonnaen *Fru Johanne Luise Heiberg* i Spidsen opførte *J. L. Heibergs* to Vaudeviller „*Nej*“ og „*Emilies Hjertebanken*“.

Fru Heiberg omtaler i sine Erindringer „*Et Liv genoplivet i Erindringen*“ denne „*Forestilling paa Frederiksborg*“. Da Fru Heiberg fra Hoffets Side fik Anmodning om ved denne Lejlighed at underholde de kongelige Gæster med et Par af sine Glansroller, var hun meget modvillig, da hun forudsaa, at Forestillingen uden den Vekselvirkning mellem Skuespillere og Publikum, der skabtes paa det egentlige Teater, let vilde falde noget mat ud, men hun maatte jo sige ja.

Hendes Mand, *Johan Ludvig Heiberg*, ledsagede hende til Frederiksborg, idet han paatog sig at være Sufflør for de fire Kunstnere — tre Skuespillere foruden Fru Heiberg — der skulde optræde. Da Forestil-

lingen var forbi, kom Hofmarskal Levetzau op paa Scenen for fra Kongen at anmode Fru Heiberg om at komme ned i Salen for at være sammen med de kongelige Gæster.

Fru Heiberg følte sig stødt og svarede, at de var fire, der var kommet herud for at underholde de kongelige Gæster, og det kunde derfor næppe være Kongens Mening, at hun var den eneste, der skulde udmærkes ved denne Indbydelse. Hun bad derfor Hofmarskallen endnu engang forhøre hos Kongen, hvad der var hans Ønske. „Med et ubeskriveligt stivt og koldt Udtryk i sit Ansigt“ forlod Hofmarskallen hende, men kom snart efter smilende tilbage for at indbyde dem alle. Heiberg sagde man intet til, men han antog det for en Selvfølge, at han skulde ledsage sin Kone.

Der blev drukket The, og man talte sammen, men det var en ked-sommelig Oplevelse. „Conversationen slæbte sig døsigt hen,“ siger Fru Heiberg. Til alt Held kunde de snart tage bort, „og glade var Heiberg og jeg, da vi ikke længere befandt os i de store pragtfulde, men triste Sale, men ovre i det utrolig slette Hotels lille Stue, hvor vi paany lod The komme, og hvor den blev nydt under en livlig Samtale.“

Fruen, som nu havde overstaet en Optræden, der var uden den vante Festivitas, følte sig aabenbart fri og ubesværet. Hun snakkede løs, kun i Udtrykket „det utrolig slette Hotel“ sporer man endnu Rester af det daarlige Humør. Hotellet var Abels Gæstgivergaard, det nuværende Hotel Leidersdorff. Næste Dag kørte Fru Heiberg og hendes Mand „i et himmelsk Vejr“ til København, glade over, at det ubehagelige Hverv var til Ende. Og faa Dage efter sendte Christian VIII hende et Guldarmaand med blaa Emalje og Diamanter.

Dyrtid. Nu om Stunder omfatter Udtrykket *det daglige Brød* en Række forskellige Fornødenheder. I hine Tider betegnede det først og fremmest een Ting: *Rugbrød*. Derfor var det af den største Betydning for de mindrebemidlede, at Rugbrødet ikke blev for dyrt, og at Brødene holdt deres Vægt. Der var i en By som Hillerød i de Tider, her er Tale om, adskillige fattige, mange mindrebemidlede og kun forholdsvis faa velhavende.

Det var et radikalt, men af mange paaskønnet Skridt, da Kommunalbestyrelsen i Hillerød efter fleres Ønske fra Begyndelsen af 1841 i hver Maaned ansætter en Brødtakst. Den skal sættes af Byfogden, en af Borgerrepræsentanterne, en Bager og en anden Borger i Byen. Det var et ubehageligt Hverv, idet man udsatte sig for at lægge sig ud med en eller anden Bager, hvis der var noget galt med hans Vægt,

og sligt hændte. Udvalget skiftede da ogsaa jævnlig Medlemmer i Aarenes Løb.

Ved at følge disse Brødtakster kan man samtidig følge Linjerne i den Dyrtil, der efterhaanden dukkede op. Vi nøjes med at angive Prisen paa et 8 Punds Rugbrød, der 2. Januar 1841 er udtrykt saaledes: 1 Brød til 18 Skilling skal veje 8 Pund.

I længere Tid holdt Brødprisen sig paa denne Højde. 31. December 1844 saaledes ogsaa 18 Sk., men i 1845 stiger Prisen betydelig, som disse Tal viser:

- 2. Juni 22 Sk.
- 12. November 24 Sk.
- 29. November 26 S.

Dette er allerede en Stigning fra 1841 paa 44 pCt., men i 1846 bliver det værre:

- 28. Februar 30 Sk.
- 31. Marts 26 Sk.
- 30. April 28 Sk.
- 30. Juni 26 Sk.
- 31. Oktober 30 Sk.
- 30. November 28 Sk.
- 31. December 30 Sk.

Og i Maj 1847 naar Priserne højest op:

- 30. Januar 34 Sk.
- 31. Marts 36 Sk.
- 25. April 48 Sk.
- 3. Maj 44 Sk.
- 17. Maj 48 Sk.
- 27. Maj 52 Sk.
- 10. Juni 44 Sk.
- 24. Juni 42 Sk.
- 28. Juni 40 Sk.
- 5. Juli 36 Sk.
- 19. Juli 32 Sk.
- 6. September 24 Sk.
- 18. Oktober 22 Sk.
- 22. December 20 Sk.

I 1848 bevæger Prisen sig omkring 16—18 Skilling. Man er nu nede paa den samme Prishøjde eller lidt under den i 1841. Priserne er højest i Foraarsmaanederne. Hen imod Høsten gaar de noget ned, og naar Høsten er i Hus og den nye Rug paa Markedet, falder de stærkt og

nærmer sig Niveauet fra 1841. Men da de var højest, var de steget næsten 200 pCt. Det er klart, at det i 1846 var besværligt og i Størstedelen af 1847 meget vanskeligt for mangfoldige Mennesker at faa det daglige Brød, saa de nogenlunde kunde spise sig mætte.

Som altid i Krisetider var der dem, der søgte at udnytte Situationen til egen Fordel. Den 3. April 1847 nævner en Indsender i Amtstidende, hvorledes en navngiven Gaardmand i Holløse har afholdt en Sædauktion, hvor Rug med Salær kostede 14—15 Rbd. og Byg 10—11 Rbd. pr. Td. Der blev holdt flere Auktioner af lignende Art, men da greb Frederiksborg Amts Landboforening mandigt ind, idet den med Bestyrelsens 14 Underskrifter i Amtstidende for 1. Maj advarer mod disse Auktioner. „Naar Priserne paa Livets første Fornødenheder,“ skriver Bestyrelsen, „har naaet en saadan Højde, som de nærværende, er visseligen den uformuende at beklage; men den Redebonhed, hvormed man overalt i Landet anvender Midler til at lindre dette Onde, maa glæde enhver, som har Medfølelse for de fattige. Naar man derimod ser paa samme Tid flere velstaaende Mænd i Frederiksborg Amt handle i modsat Retning ved at afholde Auktioner over Rug, Byg, Kartofler, ja endog Gryn og Flæsk ved at sælge disse Fødemidler paa 6 Maaneders Kredit bringer mange fattige i en Gæld, der fører dem Bettelstaven nærmere, saa tør man vistnok betegne denne Handlemaade som sørgelig i sine Følger.“

Man beklager, at Loven ikke kan ramme den Slags, og gør Rede for, hvorledes den fattige Køber efter Konditionerne for en Kredit paa 6 Maaneder kan komme til at yde en Rente, der kan løbe op til 100 pCt. i Forhold til Dagens Torvepriser for Køb af Rug i Halvtøndevis, Gryn i Skæppevis og Flæsk i Stykker paa 5—8 Pund. Og for at slaa Protesten yderligere fast nævner Bestyrelsen Navnene paa de 10 Mænd eller Steder, hvor saadanne Auktioner hidtil er holdt, idet man tilføjer, at man kender en Mand i Frederiksborg, der ellers har med den Slags Sager at gøre, men som nægtede at være Incassator ved saadanne Auktioner. Dette var et Eksempel til Efterfølgelse.

Den 5. Februar 1847 rettede Hillerød Kommunalbestyrelse og Fattigkommission en Henvendelse til Kommunens Beboere om at yde Bidrag til Hjælp for dem, der under den herskende Dyrtid har vanskeligt ved at klare sig, samtidig med at man anmoder dem, der ikke er under Fattigvæsenet, men som kunde ønske Hjælp, om at melde sig.

Den 3. Juli gør man Rede for Resultatet. Af velvillige Bidrag er indkommet 385 Rbd., fra Sangforeningen og fra to private Forestillinger 147 Rbd. 15 Sk., ialt 532 Rbd. 15 Sk. Dette Beløb er enten i

Form af rede Penge eller som Brød kommet 84 Familjer eller Enkeltpersoner til Gode. Desuden har 9 goddædige Familjer bespist ialt 17 Individer i en Dag ugentlig i 8 Uger til 1. April.

Asylet. Vi vender os nu til andre Omraader af vor Bys Liv. 1839 stiftes *Det Frederiksborgske Asylselskab*, der fik Lokale i det gamle Tinghus, som Skolekommissionen i sin Tid havde købt for det Tilfælde, at der skulde blive Brug for en Haandgerningsskole, men det var der hidtil altsaa ikke blevet. Det gamle Tinghus laa i Møllestræde, der hvor Nordstensvej nu udmunder. Til Bestyrerinde var valgt en Madam Møller, Enke efter en Skovfoged. Bestyrelsen for Selskabet bestod af Kateket *Schaper* (Formand), Distriktslæge *Ewertsen*, Boghandler *Krog*, Adjunkt *Krossing* og en Mand ved Navn *Hansen*.

Asylet aabnedes den 28. Oktober 1839 „paa vor elskede Enkedronnings Fødselsdag“, med 5 Børn; der optoges 7—8 om Maanedens, og i Marts 1840 var der 28 i Alderen fra 3 til lidt over 6 Aar. Børnene har gjort gode Fremskridt, 14 kan allerede Bogstaverne, 12 staver, 16 tæller, 3 regner lidt ved Hjælp af Maskinen, 15 synger, 13 strikker, 22 piller Charpi, og 8 kender Talrækken. Desuden har næsten alle lært en Del Vers udenad. Asyllets Lokale vil kunne rumme 60—70 Børn, hvilket man mener er tilstrækkeligt til at dække Behovet.

Om det daglige Liv gælder det, at Børnene bringes til Asyllets Forstue inden Kl. 9 om Morgenens, dog ikke før Kl. 8 om Vinteren og Kl. 7 om Sommeren. Børnene afhentes om Aftenen, dog ikke før Kl. 3 og ikke efter Kl. 7½. Imellem Kl. 3½ og 4 fortæres Vesperkost, Kl. 6 holdes Aftenbøn og kort efter afhentes i Almindelighed Børnene, eller de største gaar selv.

I 1842 er der 141 Medlemmer, der tilsammen i aarligt Bidrag yder 327 Rbd. 48 Sk. Der har højst været 62 Børn. Asylet viste god Livskraft. Det lever den Dag i Dag under Navn af *Bakketoppen* i Bakkegade, men er nu kommunalt.

Frederiksborg Læseforening aabnedes den 2. Januar 1841 i Gæstgiver Jensens Gaard paa Torvet. Der er 42 Medlemmer, og Lokalet staar aabent fra Kl. 10 Morgen til Kl. 11 Aften. Læseforeningens Formaal er mod et muligt ringe Pengebidrag at aabne en bekvem Adgang til almennyttig og almeninteressant Læsning og saaledes at bidrage til Almenvellets Fremme. Til den Ende anskaffer Læseforeningen de vigtigste Blade og Tidsskrifter, og saavidt dens Midler tillader det,

saadanne Bøger og Pjecer, der enten har fortrinlig Værdi eller øjeblikkelig Interesse.

Da det første Aar er gaaet, er der 52 Medlemmer. Der er paa Foreningens Regning anskaffet 75 Bøger og Hæfter, og 82 er fremlagt af forskellige Medlemmer. Man vedtog at abonnere paa *Neue Zeitung, Dagen* og *Vejle Amts Avis*.

Et Aarstid efter, den 1. Januar 1842, ophævedes en anden Læseforening, nemlig „det Frederiksborgske Læseselskab“, der var stiftet 1793 og siden havde slumret et Par Gange, men nu endelig afgik ved Døden. Den ikke ubetydelige Bogsamling blev delt mellem Selskabets 11 Medlemmer.

En Sangforening. Musikinteresserede var der adskillige af her i Byen. Den 1. November 1845 samledes en Kreds af Sangelskere og stiftede en Sangforening, hvis Formand blev Distriktslæge *Ewertsen*, nye Medlemmer optages ved Ballotation. Den 14. Februar 1847 gav Hillerød Sangforening og flere Dilettanter en Underholdning til Fordel for husarme. Underholdningen gav et Overskud paa 116 Rbd. 4 Sk., hvoraf 80 Rbd. tilfaldt trængende i Hillerød Købstad og Resten trængende i Frederiksborg Nyhuse. Foreningen forfølger Succesen. To Aftener i Marts opfører Dilettanterne med velvillig Assistance af Hillerød Sangforening Holbergs „Jacob von Thyboe“. Det gav godt 100 Rbd.

Om denne Sangforening, der iøvrigt med smaa slumrende Mellemrum levede til langt ind i dette Aarhundrede, skal fortælles endnu et Træk. Da det rygtedes, at *Oehlschläger* vilde gæste Byen, besluttede Sangforeningen at yde ham sin Hyldest. Digteren ankom med *Diligence* Lørdag den 21. August 1847 Kl. 8 om Aftenen. En Times Tid senere samledes Sangforeningens Medlemmer i en af Slottets Privathaver, hvor Digteren opholdt sig. Man sang først en Sang, som Overlærer *Ostermann* havde skrevet, der begyndte saaledes:

Din stærke Harpe klang,
Da gik en sælsom Tone
Henover danske Vang!
Da rejste sig fra Kæmpedød
De Folk i Brynjer blanke,
Og Danmarks Taare flød.

Efter at der var udbragt et Leve for *Oehlschläger*, traadte Digteren

frem og takkede, og Sangforeningen sang forskellige danske og svenske Sange.

Af Forlystelser kan nævnes en Række Teaterforestillinger, som omrejsende Selskaber gav i Brummersteds Lokale, der rummede 300 Mennesker, og Sammenkomsterne i Salonen, som et Aktieselskab ejede. Salonen var et Danselokale, opført 1843, der laa ved Skydebanen i Nærheden af Christians Mølle. Det var et folkeligt Sted, hvor der var Musik og Dans med regelmæssige Mellemrum. For de ældre var 2—3 Spilleborde til Raadighed. Gæstgiver Brummersted besørgede Beværtningen. Da Studentersangforeningen i Juni 1847 var paa Udflugt til Frederiksborg, Fredensborg og Gurre, gav den flere Numre til bedste i Riddersalen, Slotskirken samt i „Salonen udenfor Byen“.

Den slesvigske Sag. Den slesvigske Forening, som blev oprettet 1843, fik ogsaa sin Afdeling i Hillerød, anbefalet af Boghandler Krog og Overlærer Ostermann.

Den 16. Oktober 1847 indeholder Amtstidende en Opfordring til at tegne Aktier à 100 Specier i en planlagt Bane Flensborg—Husum—Tønning. Det forberedende Arbejde er gjort, men der mangler endnu en Del Penge. I samme Nummer gengives en Artikel af Laurids Skau i „Fædrelandet“, hvori han anbefaler Planen, hvis Gennemførelse vil faa stor national og politisk Betydning for Danmark.

Den 27. Oktober kom Laurids Skau til Hillerød i samme Ærinde. Forstraad Bjørnsen, Boghandler Krog og Overlærer Ostermann havde indbudt til et Møde, og efter at Forhandlingerne om Aktietegningen var endt, samlede 150 Mænd af alle Stænder, Embedsmænd, Borgere og Bønder, for at deltage i et Festmaal, der blev afholdt for den slesvigske Bonde Laurids Skau. Krog præsiderede, Forstraad Bjørnsen talte for Kongen. Overlærer Ostermann for den tilstedeværende Gæst Laurids Skau, der med saa megen Talent, Dygtighed, Troskab og Udholdenhed i Spidsen for nogle faa havde bidraget saa overordentlig meget til at bevare det danske Modersmaal i Hertugdømmet Slesvig. Laurids Skau takkede bevæget for den Hyldest, der var vist ham, og som efter hans Opfattelse ikke gjaldt ham personlig, men den sønderjydske Sag. Der blev holdt endnu mange Taler, og Stemningen var god.

Tre førende Mænd. Vi har flere Gange nævnt Overlærer Ostermanns Navn og benytter nu Lejligheden til at anføre hans og en anden Mands Data. De virkede ved Byens lærde Skole og kom til Byen omtrent

samtidig. *Johan Clemens Tode Reinhard* blev Adjunkt ved Skolen 1845 og virkede her til 1891. Han var født 1817, Student fra Frederiksborg 1835, cand. philol. 1845, Adjunkt samme Aar, Overlærer 1855, død 1901. Han var i mange Aar Medlem af Byraadet, hvor han kom til at betyde meget, navnlig for Byens kommunale Skolevæsen.

Johannes Andreas Ostermann var født 1809, cand. philol. 1838, Adjunkt ved Metropolitanskolen 1840, Overlærer ved Latinskolen i Hillerød 1846, hvor han virkede til 1877. Han døde 1888.

Det er rimeligt ogsaa at nævne en tredie af Tidens og Egnens betydelige Mænd, nemlig Kammerraad Madsen paa Trollesminde. *Christian Madsen* var født 1791 som Søn af fattige Landboere. Han arbejdede sig frem som Ladefoged, Godsforvalter m. m., indtil han 1831 kunde købe Dauerup for 60,000 Rbd. 1833 overdrog Regeringen ham at udarbejde Planer til Anvendelsen af de store Jorder omkring Frederiksborg, der vilde blive ledige, naar Stutteriet indskrænkedes. Det var et meget stort Arbejde. Af Slottets Jord udskiftedes Favrholt, Trollesminde, Hillerødsholt og Esrom Schäfergaard. Trollesminde blev fra 1839 bortforpagtet til Madsen. 1848 døde han, og det hedder om ham: „Ved sin egen Duelighed, Retsindighed og utrættelige Virksomhed havde denne fattige Dreng tilkæmpet sig en formuende, anset og hæderlig Stilling.“ Kammerraad Madsen ligger begravet paa Nyhuse gamle Kirkegaard.

Moral. Vi maa ogsaa anvende et Par Linjer paa Byens Moral. Noget bestemt er det vanskeligt at sige om den, da den jo maa maales med Tidens Alen. Og hvordan var den i andre Byer?

1841 averterer O. N. Bach om Badeanstalten ved Hillerød, der fra nu af staar til Afbenyttelse, „og kunne de ærede Familier og Herrer, som ønsker at deeltage, behageligst henvende dem til Undertegnede.“

Det gjorde naturligvis nogen, men om Sommeren gik adskillige unge Mænd lige paa Hovedet i Slotssøen. Det var nemmere og i hvert Fald billigere. Den 27. Maj 1843 henstiller Amtstidende at give Beboerne, navnlig i Helsingørgade, Tilhold om at forbyde deres Svende, Lærlinge og Karle at bade i Søen eller i det mindste at bevirke denne Recreation indskrænket til de tidlige Morgentimer.

Men hvad kom der ud af det? Det 12. August meddeler en Indsender, at Badning og Svømning i Slotssøen er blevet hyppigere siden Bladets Paatale. Man kan bare gaa en Tur enten hen til Skolens Svømmebro ved det gamle Sygehus, eller til Torvet eller til en af de Haver, der vender ned mod Søen, og man vil se Haandværkssvende, Haandværksdreng,

Karle etc. ikke blot tumle sig i Vandet, men ogsaa nyde Luftbadet, og da de er splitter nøgne, er det jo ikke saa tiltalende.

I Hillerød og Slotsmenigheden er der i 1840 født 63 Børn, hvoraf ikke mindre end 14 er uægte. 1845 beklager en Indsender sig over, at „nogle løse Fruentimmer“ i den sidste Tid har drevet deres Uvæsen her i Byen, saa ordentlige Folk knap kan vove sig ud paa Gaden om Aftenen uden at blive insulterede.

Du og De. Det var paa den Tid almindeligt, at Embedsmænd og Borgere tiltalte Bønderne med *Du*, ligesom enhver Arbejdsgiver iøvrigt gjorde det over for dem, der var i hans Tjeneste. I Amtstidende anker en Indsender 1845 over, at Justitsraad Hertz i Frederikssund ved en Auktion tiltalte bondeklædte Mænd med *Du*: „Der *Du!*“ „Det var dit Bud.“ Osv. Indsenderen fortsætter: „Bonden vil gerne paa gammel Vis tiltales med „*Du*“ af sin Konge, sin Ligemand og efter Omstændighederne af sin Sjælesørger — men ikke af Dem, Hr. Justitsraad! Sig „*Du*“ til Deres og vores Tjenestefolk, men „*De*“ til Bonden som Bonden til Dem.“

Man har nok en Fornemmelse af Sandheden i Gleerups Ord, at nu kommer Bonden, men det demokratiske Princip vakler en Smule, da det jo ikke synes at gøre noget, at Justitsraaden siger „*Du*“ selv til de Tjenestefolk, der er ham ubekendte.

I et følgende Nummer af Bladet forsvarer Justitsraaden sig med følgende: „Betræffende den i Annoncen paaklagede Tiltale af „*Du*“ til Bonden, da anser jeg denne for hjertelig og hædrende, naar den af Embedsmanden bruges, og i det Øjeblik jeg forandrede den til det kolde „*De*“ eller til det stødende „*Han*“ (der dog paa sine Steder i Landet anses af Bonden for det mest hædrende) vilde jeg føle mig langt mere fjernet, end jeg ønsker, fra den Stand, for hvilken jeg ifølge min Stilling bør være en oprigtig Ven og Raadgiver.“ Dette var altsaa i Frederikssund, men man kan vist godt med Holberg sige: „Ligesaa hos os.“

Af Gadenavne var der som nævnt i et tidligere Afsnit kun fem. Men i Amtstidende for 1847 gør en Indsender, der betegner sig som Hjemmefødning, opmærksom paa, at to af de store Gader her i Byen, nemlig Gaden fra Torvet hen forbi Latinskolen til gamle Københavnsport og Gaden forbi Præstegaarden ud til Mørkegaden ikke har nogle egentlige Navne, men i Folkemunde betegnes som „Kirkegaardsbakken“, „omme bag Skolen“ og „Rækken“. Disse to Gader med deres

Omgivelser er imidlertid, siger Indsenderen, Købstadens ældste Kærne og hed for to Hundrede Aar siden *Store* og *Lille Kannikegade*, hvilke Navne tabte deres Betydning efterhaanden, som man fjernede sig fra Munke- og Klostertiden.

Af Annoncerne lærer man adskilligt om Tidens Forhold. En ung Pige fra et velstillet Hjem kan blive udsat for at skulle tjene sit Brød, men hun anser det for nedværdigende at modtage Løn, idet hun dermed mener sig sat i Klasse med Tjenestepiger. I Amtstidendes næstførste Nummer 1839 læser man følgende: „En ung Pige af Stand ønsker sig anbragt enten her i Byen eller paa Landet som Lærerinde, eller for at bestyre en Husholdning i en galant Familie. Hun har opholdt sig i Jylland som Lærerinde. Løn forlanges ikke, da hun har, hvad hun behøver at klæde sig for.“

Vi nævner en Bekendtgørelse fra 1843 af en lidt anden Art, men dog med et tydeligt Tidspræg: „En honnet og velklædt Bondepige, som i flere Aar har conditioneret i en af Sjællands Provinsbyer hos galante Folk, ønsker at bestyre Huset . . . “

Endelig en tredie pladssøgende: Fæstemand Tronier i Hillerød anviser 1845 „en Jomfru, som ønsker sig anbragt hos en Familie. Hun er villig til at deltage i alle huslige Gerninger; Løn forlanges ikke, kun en blid Omgang.“

Tiden sidst i det 18. og først i det 19. Aarhundrede var sentimental. Det var den endnu, hvad man kan se af Dødsannoncerne.

Her er et Par. 1845: „Ved sørgeligst at bekendtgøre min elskede Mands, Skomagermester *Niels Jensens* dødelige Afgang, giver jeg mig herved den ærbødige Frihed at aflægge Hs. Højærværdighed Hr. Provst og Ridder *Neergaard* min forbindtligste Tak for den ved Graven uanmodet holdte skønne og trøsterige Tale, ligesom jeg ogsaa maa bede de Herrer, der ledsagede min Mand til hans Hvilested, saavelsom enhver anden, der ydede mig Hjælp til hans Jordefærd, at modtage min oprigtige og pligt skyldige Tak.

B. Jensen født Pheiffer.“

1846: „Den 22de Oktober bortkaldte Forsynet til det bedre min uforglemmelige, elskede Mand, *Johan Hildebrandt* i hans Alders 36 Aar. Gud, som efter sin Visdom tilsendte mig denne haarde Prøve, kan og ene, ved sin Kraft, mildne min dybe Smerte.

Forvisset om Slægtinges og Venners Deltagelse i min af Kummer dybt nedbøjede Stilling, er det min Pligt, at takke Deres Højærværdighed Hr. Provst *Neergaard*, for den, ved den forklaredes

Jordefærd afholdte trøstende Tale, saavel som de Venner, der ledsagede ham til hans Hvilested, og den ærede Sangforening, der skænkede den afdøde det sidste Venskabsminde.

Frederiksborg Nyhuse, den 28de Oktober 1848.

A. sal. Hildebrandt."

1848: „Savnet og elsket som faa, hensov min ømme, kærlige Ægtefælle Bog- og Papirhandler Lauritz Krog den 8de d. M., i en Alder af 37 Aar. Enhver, som kendte hans ædle, elskelige Karakter, vil kunne fatte mig og mit Barns store Tab, og skænke os en deltagende Taare.

Hillerød den 12te December 1848.

Trine Krog født Gundestrup."

Det skal indrømmes, at der ogsaa var Annoncer af et mere ordinært Indhold. Tiden var vel paa dette som paa andre Punkter alligevel ved at blive en anden.

Men den nye Tids Teknik kendte man ikke noget til endnu. Det er store Ting, naar en „Daguerreotypist“ fra København kommer til Byen og „anbefaler sig med i nogen Tid at aftage Daguerreotypi-Portrætter. Ateliet er i Hr. Kammerraad Ewertsens Gaard. Indgangen igennem Porten over Gaarden til Haugestuen . . .“

Vi slutter hermed vor Skildring af Hillerød i Trediverne og Fyrerne. Det er ikke blevet et Fotografi, heller ikke et Daguerreotypi, men maaske et Træsnit.

Det gamle Raadhus, opført 1831 af Murmester Ulriksen paa den gamle Kirkegaards Plads.

IX

HILLERØD I 48

Den 22. Januar 1848 meddeler „Frederiksborg Amtstidende“, at Christian VIII døde Torsdag den 20. Januar i sin Alders 62de og sin Regerings nybegyndte 9de Aar. Bladet kommenterer ikke selv Dødsfaldet, men anfører den Artikel, „Fædrelandet“ havde bragt, og som uden Tvivl er skrevet af Carl Ploug. Vi anfører nogle Uddrag.

„Den upartiske Stemme vil erkende, at om Christian den Ottende ogsaa savnede noget af den Viljens Kraft, af den Tro paa sig selv og sit Folk, der altid var en nødvendig Betingelse for en storartet Regeringsvirksomhed, saa forenede han dog med Karakterens Mildhed og Dannelsens Humanitet en ualmindelig begavet Aand og en omfattende Indsigt i Statsforholdene, Regentdyder, der i vore Dage som altid har været Sjældenheder . . .

Men — det forsvundne tilhører Historien, det nærværende Øjeblik tilhører Livet. Og hvad er da Livets Krav? Det, der savnes, og det, der behøves, det hvormed vort Fædreland ene kan vente sin Fremtid betrygget og sin ejendommelige selvstændige Udvikling fredet og fremmet, det indeholdes i et eneste Ord, og det Ord er — hvorfor

skal vi ikke udtale det? — *Frihed*, Frihed til at bruge alle gode Kræfter, Frihed til at virke saavel for vort Land som hver i sin Kreds for os selv, Frihed ikke blot til at udtale vor Overbevisning, men ogsaa til at handle efter den overensstemmende med alles Tarv, Frihed, ikke den raa Magts Herredømme, ikke den blinde Mængdes Vilkaarlighed, ikke Anarki, ikke Lovløshed, men en af Sandhed udgaet, i Ret begrundet, ved Lov ordnet og beskyttet Frihed.

Kender Christian den Ottendes Efterfølger dette Krav? Staar det i hans eget Bryst, er det opfattet og erkendt af hans egen Forstand? Vil han adlyde det, vil han udføre det? Hvo kender den nye Konges Tanke? . . . “

Men, fortsætter Bladet, hvad der end maatte ske, maa det være bygget paa Orden og Ærbødighed. Artiklen slutter pompøst med Ordene: „Hermed være vort Ord talt, vor Hylding bragt. Leve Frihed og Fædreland! Leve Hans Majestæt Kong Frederik den Syvende!“

Om Frederik VII opfattede Frihedskravet med sin Forstand, er maaske ikke saa sikkert, men han gjorde det med sit Instinkt. Frederik VII var ikke en Konge, der omfattede sin Herskergerning med dybere Interesse. Tværtimod lod han gerne andre om Besværet. Men det var i de Tider meget godt. Vi trængte i 1848 — som Johan Ottosen siger — til en Konge, der uden alt for stor Bedrøvelse kunde lade Enevoldsmagten forsvinde. En saadan Konge var Frederik VII. Desuden ejede han i sit Væsen netop den Forening af folkelig Jævnhed og kongelig Værdighed, som den store Befolkning i de Tider satte Pris paa.

I Hillerød var man paa Tærne. Den 25. Januar afholdtes der paa Raadhuset efter Indbydelse af Borgerrepræsentationen et Møde for at drøfte „en allerunderdanigst Adresse til Kongen.“ Da Majestæten imidlertid havde tilkendegivet, at han ikke for Tiden ønskede at modtage Adresser eller Petitioner, nøjedes man med at nedsætte et Udvalg bestaaende af Overlærer *Ostermann*, Boghandler *Krog* og Brændevinsbrænder *Borregaard* til at affatte et Udkast til en Adresse. Men imidlertid skete der saa meget.

„Om Danmark skal beholde Slesvig eller sorgløs lade sig det frarane, er et Spørgsmaal, der berører den danske Nations Liv og Ære.“ Saaledes begynder en Artikel i Amtstidende for 18. Marts, og den slutter med at indbyde Medborgere i Hillerød og Omegn til et Møde i Gæstgiver Brummersteds Lokale den 25. Marts.

Den 18. Marts mødtes i Rendsborg 70 Stænderdeputerede fra Hertugdømmerne, og det var her, den mest yderliggaaende, *Olshausen*,

ifølge Referaterne kaldte de Danske „et dovent, dvask og usammenhængende Folk“. Man vedtog her at sende en Deputation til København for at kræve en slesvig-holstensk Forfatning. Da dette to Dage efter, den 20. Marts, rygtedes til Hovedstaden, besluttede de national-liberales Førere samme Aften at afholde et Møde i Kasino. Forud holdt Borgerrepræsentanterne Møde og vedtog en skarp Resolution, der var affattet af *Orla Lehmann*.

I Kasino var Salen fyldt længe før Tiden, og da Mødet begyndte, talte Lehmann med Ild og Kraft, Gang paa Gang afbrudt af Bifald. Han forelagde en Resolution paa fem Punkter, hvoraf vi anfører det første og sidste:

„1. En slesvigholstensk Forfatning er en Opgivelse af den danske Kronens Ret over Slesvig. Dertil er Kongen af Danmark uberettiget, og det kan det danske Folk aldrig taale.

5. Danmarks Velfærd fordrer, at Kongen uopholdelig omgiver Tronen med Mænd, hvis Indsigt, Energi og Fædrelandskærlighed kan give Regeringen Kraft og Nationens Tillid.“

Dagen efter, den 21. Marts, holdt Københavns Borgerrepræsentation atter et Møde paa Raadhuset, medens der udenfor paa Gammeltorv samledes Tusinder af Mennesker. Da Borgerrepræsentanterne sammen med Magistraten traadte ud for at gaa til Kongen, sluttede 10—15,000 Mennesker sig til dem, og Toget bevægede sig mod Slotspladsen. Da Kommunalbestyrelsen fik Audiens hos Kongen, oplæste Borgerrepræsentationens Formand, *Etatsraad Hvidt*, følgende Adresse:

„Allernaadigste Konge!

De Raadgivere, Deres Majestæt har arvet fra Deres Forgænger, er ikke i Besiddelse af Folkets Tillid, lige saa lidt i det egentlige Danmark som i Slesvig og Holsten; de dagligt mere fremtrædende sørgelige Frugter af deres Regeringssystem har maattet undergrave enhver Tro paa, at de skulde besidde Indsigt og Kraft til at frelse Landet.

Afgørelsens Time nærmer sig med Kæmpeskridt. Staten vil opløses, dersom Deres Majestæt ikke uopholdeligen omgiver Deres Trone med Mænd, der er Opgavens Storhed voksne, og som kan tilføre Regeringen en energisk Vilje og Nationens Bistand, — Mænd, der kan redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed.

Vi anraaber Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp.“

Ifølge „Fædrelandet“s i Frederiksborg Amtstidende gengivne Referat svarede Kongen med en Stemme og en Holdning som en Mands, der har taget en fast Beslutning, omtrent følgende:

„Det glæder mig at kunne sige Dem, at jeg allerede har forekommet det, hvorom De her beder mig. Det gamle Ministerium er opløst. De har i Dag tilbageleveret mig deres Fuldmagter. Naar De, mine Herrer, vil have samme Tillid til Deres Konge, som jeg har til mit Folk, saa vil jeg være Dem en tro Leder til Ære og Frihed.“

Det var ikke uden Grund, at Bladet brugte Udtrykket „omtrent følgende“, for da Orla Lehmann kort efter Audiensen paa „Fædrelandet“s Kontor sad og udarbejdede et Referat af det forefaldne, fandt han Kongens Svar noget magert, og som den sproglige Begavelse, han var, tilføjede han den klangfulde Slutning: „Naar De, mine Herrer . . . “ og disse „Kongeord“ gik Landet rundt og gjorde megen Lykke.

Ogsaa Hillerød fik sit Kasinomøde. Den 25. Marts samledes der 300 Mennesker fra Hillerød og Omegn i Gæstgiver Brummersteds Lokale. Til Stede var *Hother Hage* fra Centralkomiteén i København. Man vedtog at indsende en Adresse til Kongen og ligeledes i en Adresse at bevidne Københavns Indvaanere sin Tak for den samdrægtige og værdige Holdning, hvormed de var optraadt under de seneste Begivenheder. Til at indsende Adressen og danne en permanent Komité valgte man Rektor, Professor *Flemmer*, Boghandler, Stænderdeputeret *Krog*, Kammerraad *Madsen*, Trollesminde, Overlærer *Ostermann* og Gaardejer, Stænderdeputeret *Jørgen Pedersen*, Hjør-lunde.

Adressen til Kongen lød saaledes:

„Allernaadigste Konge!

Det er os en dybtfølt Trang at frembære vor allerunderdanigste Tak for Deres Majestæt, fordi De har omgivet Tronen med fædrelands-sindede, frisindede og dygtige Mænd, der nyder Folkets Agtelse og Tillid.

Vi lover som tro danske Mænd at staa Deres Majestæt bi i Deres kraftige Kamp for Nationaliteten og at ofre alt for at forhindre, at den danske Provins Slesvig fravristes os.

Vi nærer den tillidsfulde Fortrøstning til Deres Majestæt, at der gives Folket en paa en udstrakt Valgrets Grundlag bygget fri Forfatning, ved hvilken — foruden Lovgivningsmyndighed — Trykkefrihed, Foreningsfrihed, Almenvæbning, mundtlig og offentlig Retspleje, samt Edsvorneret i kriminelle Sager, tilsikres det danske Folk. Hillerød, den 26. Marts 1848.“

Paa dette Tidspunkt var imidlertid det slesvig-holstenske Oprør en Kendsgerning og Krigen uafvendelig. Den Begejstring og Offervilje,

Frederik VII (1808—63). Efter Maleri af D. Monies.
(Frederiksborgmuseet).

der gik hen over Landet i disse bevægede Tider, gik naturligvis ikke uden om Hillerød. Den 2. April udsender det ovenfor nævnte Femmandsudvalg en Opfordring til Sogneforstanderskaberne i Frederiksborg Amtstuedistrikt, hvori man opfordrer til, at der i hvert Sogneforstanderskab uophødelig dannes en Komité til Anskaffelse af Heste, som stilles til Krigsministeriets Disposition, ligesom man opfordrer til, at der oprettes Frikorps.

Denne Opfordring er trykt i Amtstidende for 4. April. Et levende Udtryk for Stemningen paa Stedet faar man i en samtidig Skildring. I sine Erindringer fortæller L. M. S. Østergaard følgende om Begivenhederne i Hillerød i Foraaret 1848:

„Den 30. Marts ankom andet Jægerkorps fra Helsingør paa Rejsen til Armeen. Helsingørs Borgere kørte Mandskabet til Kilden, hvor Korpset formerede sig og marcherede med vajende Faner og klingende Spil til fædrelandske Melodier som „Danmark, dejligst Vang og Vænge,“ der med største Entusiasme istemtes af den uhyre Folkemasse, der ledsagede Korpset til Raadhuspladsen, hvor de blev beværtede af dertil opfordrede Folk, hvor jeg ogsaa havde faaet Plads. Beværtningen bestod af Smørrebrød af alle Slags, Øl, Brændevin og Cigarer, som Borgerne frivilligt havde stillet til Korpsets Vederkvælgelse. Ankomsten fandt Sted Kl. 11 $\frac{3}{4}$. Efter endt Frokost Kl. 1 $\frac{1}{4}$ steg Mandskabet, fuld af frisk Mod og inderlig Fædrelandskærlighed, til Vogns paa 300 Vogne, som Hillerød Bys Borgere og Omegnens Beboere havde stillet til Disposition for at befordre Korpset til Roskilde, hvorfra andre Vogne samme Dag vilde befordre dem til Ringsted. Det var et imponerende Skue at se denne Vognrække, der naaede fra Trollesbro til Freerslev. Korpset medbragte 60 unge Mennesker fra Helsingør, der frivilligt havde stillet sig i de indrulleredes Rækker for at værne om Danmarks Ære og Selvstændighed.

Den 1. April blev Prinsen af Augustenborgs Portræt ophængt paa en Lygtepæl paa Hillerød Torv. Billedet var tegnet med en Strikke om Halsen. Underskriften lød: „Hans Durchlauchtighed, Højforræderen Prinsen af Augustenborg (Nør).“

Her i Hillerød oprettedes ogsaa et Borgerkorps. Paa et Møde den 3. April hos Gæstgiver Brummersted paa Stadt Copenhagen besluttedes, at Korpset skulde bestaa af tvende Afdelinger, en for yngre og en for ældre Mænd, for at støtte Korpset i pekuniær Retning indsamledes Bidrag i Penge. Disse Bidrag, der vidner om Folkets Patriotisme, udgjorde den betydelige Sum af 4854 Kr. Den 6. April mødte Borgerkorpsen paa Slottets Ridebane, hvor det vedtoges at begynde Eksercitsen den følgende Dag.

Den 12. April samledes Korpset for at danne de tvende Afdelinger, yngste Afdeling kom til at bestaa af 48 Medlemmer, der selv valgte sine Førere og vedtog at holde Øvelse Mandag, Onsdag og Fredag. Til Korpsslæge valgtes Dr. Levin og til assisterende Læge Barber Riemann. Til Befalingsmand for Korpset valgtes Premierløjtnant Hjelte, der boede paa Olinehøj. Løjtnant Hjelte stillede sig senere til Krigsministeriets Disposition, blev Kommandør for Artilleriparken paa Vejlbj Mark ved Middelfart og kom hjem 1851 som Oberstløjtnant.

Til Underbefalingsmænd ved den ældre Afdeling valgtes d'Hrr. Seimann, Riemann og Hans Hansen, men afskediget Vagtmester ved

Husarerne Sechlau var denne Afdelings egentlige Lærer. Til Underbefalingsmænd ved den yngre Afdeling valgtes d'Hrr. Lindeschou, Jørgensen og L. M. S. Østergaard, men Afdelingens egentlige Lærere var dog Adjunkt de Richelieu, Faderen til den berømte Siameser, og min Ringhed.

Den 6. Maj ankom Kong Frederik VII til Hest fra Baron Løvenskjold paa Kulhus til Hillerød, ledsaget af en stor Masse Mennesker, der hilste ham med megen Jubel.“

Borgerrepræsentationen i Hillerød udstedte en Indbydelse til Hillerøds Indvaanere og Beboerne i Slotsmenigheden om at tegne frivillige Bidrag, dels til Indkøb af Heste til Regeringens Disposition og dels til Oprettelse af et frivilligt Korps m. m. Sagen har god Fremgang, siger Amtstidende. Af 16 Mænd er allerede tegnet 1300 Rbd.

Den 8. April meddeler Bladet, at en Landmand i Slangerupegnen har vist et smukt Eksempel paa Fædrelandskærlighed. Da han erfarede, at en Forstbetjent havde besluttet at gaa med som frivillig til Hertugdømmerne, men manglede det nødvendige Udstyr, stillede han sin bedste Ridehoppe til Mandens Raadighed og ekviperede ham fuldstændig fra Top til Taa.

I samme Nummer af Bladet meddeles, at der i frivillige Bidrag var tegnet 2720 Rbd. For de indsamlede Midler havde man indkøbt 10 Kavalleriheste, som var stillet til Regeringens Disposition. Desuden har Kammerraad Madsen stillet to udmærkede Kavalleriheste til Raadighed og den gamle Foderskaffer og Dannebrogsmænd *Kjederup* ved Stutteriet sin eneste Ridehoppe.

Helt uden Gnidninger mellem dansk- og tysksindede gik det ikke af i Hillerød. I Amtstidende for 15. April 1848 læser man følgende Bekendtgørelse, der anføres med den originale Retskrivning: „Jeg vil gjøre Publicum opmærksom paa at jeg en Dag passerede igjennem en Toldbod i Hillerød gjorde den tilstedeværende Betjent mig opmærksom paa, at jeg havde sat Cocarden feil, den skulde ikke være i Kaskjetten men i Acterenden, jeg synes ikke det vedkommer en Betjent at gjøre Nar af frivillige danske Mænd. Her Betjenten vilde maaske hellere være tydsk end dansk, dette tager jeg mig den Frihed at henholde til Publicums nærmere Overveielse.“ Og saa følger Navnet paa en af Byens Bagersvende.

Paa Slottet, hvor der arbejdede en Del tyske Haandværkssvende, var der en Dag opstaaet Klammeri mellem dem og deres danske Kolleger. Det blev straks bilagt, men en Raadstueforsamling af By-

fogden og Byens Haandværksmestre vedtog, inden otte Dage at afskedige alle ugifte tyske Svende, som var fra Stater, med hvilke Danmark laa i Krig. Da det blev bekendt, skrev Overlærer Ostermann en Artikel i Amtstidende for at slaa koldt Vand i Blodet. Vi skulde jo dog leve Nabo til Tyskerne ogsaa i Fremtiden, og vi havde stadig Brug for at lære af deres faglige Dygtighed.

Den 6. April samledes efter Indbydelse af den permanente Komité for Hillerød og Omegn Delegerede fra samtligt Sogneforstanderskaber i Frederiksborg Distrikt til et Møde i Slangerup, hvor Overlærer Ostermann gjorde Rede for Arbejdets Formaal. Der var rundt i Sognene indsamlet betydelige Beløb, der dels tænktes anvendt til Indkøb af Heste til Hæren og dels i Form af Kontanter stilledes til Krigsministeriets Raadighed.

Resultatet var følgende: Hjørlande Sogn 8 Heste, Uvelse Sogn 1 Hest samt et Pengebeløb, Slangerup Sogn 2 Heste foruden 1 fra Proprietær Philipsen, Slangerup Landsogn 200 Rbd., Ude- og Oppesundby Sogn 4 Heste, Snostrup Sogn 172 Rbd. 3 Sk., Lyngby Sogn 2, Uggeløse 3, Herløv Sogn 4, Græse Sogn 2, Ølstykke Sogn 2 Heste foruden 1, som allerede var afleveret, Stenløse og Veksø Sogne 1 foruden 1 fra Pastor Gamborg, Slagslunde Sogn 1, Gandløse Sogn 3, Farum Sogn 2, Lillerød Sogn 1, Tjæreby Sogn og Alsønderup Sogn 2, Lille Lyngby Sogn 152 Rbd. foruden 204 Rbd. 48 Sk., som allerede var indsendt til Hjælp til et Dampskib, Ølsted Sogn 2 Heste foruden tidligere indsendt 465 Rbd. til Hjælp til et Dampskib. Skævinge Sogn 137 Rbd., Gørløse Sogn 183 Rbd. 48 Sk. og Strø Sogn 271 Rbd. 16 Sk. Ialt 47 Heste og 1115 Rbd. 67 Sk. Saaledes ogsaa andre Steder i Nordsjælland

De frivillige Bidrag fra Hillerød og Slotsmenigheden androg nu 2836 Rbd. Til Kommunernes væbnede Korps havde der efterhaanden meldt sig 85 Personer til den yngre og 90 til den ældre Afdeling. Man havde indkøbt „116 gode Flinter med Bajonet.“

Men noget straalende Resultat kom der alligevel ikke ud af det. Østergaard beretter om dette „Borgerkorps i tvende Afdelinger“, at det „afsluttede sin anstrengende og hæderfulde Virksomhed ved et Møde i Stutteriets Ridehus den 11. Maj 1848. Her holdtes Taler for Korpset, dets Chef og dets Ledere, men da jeg besteg Talerstolen og opfordrede Kammeraterne til, samlede som Korps, at marchere til København og stille os til Krigsministeriets Disposition, mødte denne Opfordring ingen Sympati. Jeg gjorde opmærksom paa, at dette var vor Pligt imod Fædrelandet og imod de af Byens Borgere, der saa rigeligt havde

støttet os med Penge til Sagens Realisation, og Korpsets Chef, Premierløjtnant Hjelte, udtalte, at Krigsministeren havde Ret til at indkalde hele Korpset til Fædrelandets Forsvar, da enhver, der var i Besiddelse af Gevær, Sabel eller blot en Bajonet, stod under Krigsministerens Befaling. Nu viste det sig, at Folk nok havde Lyst til at lege Soldat, men tjene Hæren som Soldat vilde ingen.

Jeg opfordrede da dem, der vilde følge mig, til Dagen efter at møde hos mig, da jeg under alle Omstændigheder vilde søge mig en Plads i Hæren. Alle var tavse, men ingen følte dog Lyst til at følge mig. Naa, jeg høstede vel et Hurra, og dermed opløstes Korpset.

Den 12. Maj 1848 afgik jeg til København, ledsaget af mine Forældres bedste Ønsker og min Faders Stolthed, idet han udtalte, at han vilde være stolt af, om alle hans syv Sønner nu vilde være Soldater."

L. M. S. Østergaard blev optaget i Ingeniørkorpset, i November udnævnt til Underofficer og deltog i Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849.

Imidlertid maa det erkendes, at Hjælpsomheden omkring i Nordsjælland var stor. De forskellige Kommuner paatog sig efter Krigsministeriets Opfordring uden Betaling at opstalde og fodre et Antal Heste, men Uroen i Sindene gav samtidig Plads for mange taabelige Rygter. I København falbød man Mængder af trykte Sedler, der ofte indeholdt de mest urimelige Ting. Disse Sedler fandt gennem rejsende Udbredelse over hele Landet. Dette Rygtesmeridi gav Anledning til, at Overlærer I. A. Ostermann i Amtstidende for 29. April rettede en Opfordring til Medborgere, hvori han maner til Sindighed og Ro. Enhver falsk Fremstilling af det, som rammer os, bidrager kun til at ophidse Lidenskaberne og neddyse den sande og mandige Alvor, hvormed enhver bør virke i sin Kreds. Man skal ikke tro paa Rygter, før man har faaet Sikkerhed for, at Indholdet er paalideligt. Man skal ikke give den ørkesløse Nysgerrighed og den overspændte Lidenskab Næring.

Imidlertid myldrede Gaverne til Hæren ind fra Nordsjællands forskellige Sogne. Amtstidende for 23. Maj bringer en Liste paa to Spalter. Vi gør et Udpluk fra Hjørlande Sogn: Gaardmand Lars Sørensen 1 Skjorte, 2 Par Strømper og 2 Rbd., Skolelærer Brøns 2 Skjorter, 1 Par Lagner, 4 Al. Lærred til Bind og 1 Rbd., Hjælpelærer Maribo 2 Rbd., Husmand Rasmus Jacobsen 1 Par Str., Hmd. Peder Nielsen 1 Par do., Indsidders Hans Pedersen 1 Par do., Hmd. Jens Christian Nielsen 1 Par do. og 2 Mk., Gmd. Peder Olsen 2 Skjorter

og 3 Rbd., Indsidder Christian Pedersen 2 Mk., Afbygger Morten Henriksen 1 Skjorte . . .

I samme Nummer af Bladet kvitterer Generalstabens Bureau for „en patriotisk Gave“ fra Ølsted Sogn til Anvendelse for Armeen, nemlig 42 Lispund røget Flæsk. Samtidig meddeler det militære Varedepot i København, at man fra samme Sogn har modtaget 70 Par Strømper og 42 Skjorter.

I Amtstidende for 30. November henvender en Indsender „Nogle Ord til Hillerøds Indvaanere“, idet han opfordrer til, at man efter Københavns Mønster aabner en ugentlig Subskription paa 4 Sk. til saarede og faldnes efterladte. Paa den Maade kan det hele Folk yde Hjælp, „og Mængden er det, som i Reglen skal kunne frembringe Virkninger i det store.“ Planen blev virkeliggjort derved, at seks Borgere, *Brumemrsted, Heller, Mønster, Ostermann, S. Petersen og Riemann*, satte sig i Spidsen. Byen og Slotsmenigheden deltes i 18 Distrikter med hver sin Kasserer.

Samtidig retter Udvalget en Opfordring til Sogneforstanderskaberne om at foranstalte lignende Indsamlinger omkring i Sognene. I Hillerød tegnedes der straks 700 Portioner à 4 Sk., og efter to Ugers Forløb kunde man indsende 64 Rbd. 30 Sk. til Hovedkomitéen i København. Ogsaa paa anden Maade søgte man at skaffe Penge. Til Fordel for faldnes efterladte reciterede Skuespiller *Mantzius* den 6. og 16. Juni C. Hostrups nye Stykke „Eventyr paa Fodrejsen“. Baade Hostrup og *Mantzius* faar megen Anerkendelse.

Selv om hver Dag til hver Tid kan siges at indeholde sin Historie, var disse Maaneder dog i særlig Grad af historisk Betydning. Dette gælder ikke mindst Indholdet af følgende Linjer i Frederiksborg Amtstidende: „Hillerød, d. 25. Juni. To Eskadroner svensk Kavalleri af Kronprinsens Husarregiment ankom her til Byen i Forgaars Middag og afgik i Gaar Morges til Roskilde. Ved Ankomsten red Hans Majestæt Kongen dem en halv Mil i Møde og førte dem ind paa Slotspladsen, hvor Hans Majestæt udbragte et Leve for „vore svenske Brødre“, som af den forsamlede Mængde istemtes med flere Hurraraab. Senere lod Kongen saavel de menige som Officererne beværte i Slots-haven, hvor Allerhøjstsamme personlig deltog i Officerernes Maaltid. Stemningen blandt disse vore skandinaviske Brødre var ypperlig for vor gode Sag.“

Ved en Koncert, som nogle Studenter og Kunstnere til Fordel for de betrængte i Slesvig gav i Riddersalen paa Frederiksborg Slot den 22. Juli, blev Overskuddet 166 Rbd. 70 Sk.

Imidlertid skulde der vælges Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling. I Hillerødkredsen, Frederiksborg Amts 6. Distrikt, blev der holdt et Prøvevalg den 25. September. Provst Neergaard indledede med „et smukt og passende“ Foredrag. Af de to Valgkandidater, der havde meldt sig, talte først Overlærer *Ostermann*. Af hans Tale, der refereres i Amtstidende, faar man det Indtryk, at han var frisindet, men maadeholdende. Den anden Kandidat var Overretsprokurator *N. Levinsen*, København. Den 5. Oktober fandt Valget Sted. *Ostermann*, der senere betegnes som tilhørende Centrum med Hældning mod Højre, blev valgt med 212 Stemmer. *Levinsen* fik 91. Da der var 435 stemmeberettigede, var Afstemningsprocenten 69,7, hvilket var noget under det almindelige. — —

Tirsdag den 5. Juni 1849 holdt Rigsforsamlingen sit sidste Møde. Frederik VII sluttede Mødet med følgende Tale:

„Danske Mænd!

Det Hverv, som var eder overdraget, har I nu fuldført. Jeg har tiltraadt de Forandringer, som I har foreslaaet i det Udkast til en Forfatningslov, som jeg havde ladet eder forelægge, og jeg har derfor i Dag vedtaget, underskrevet og til ubrødelig Efterlevelse ladet udgaa Danmarks Riges Grundlov.

Dette Værk, der skal være Grundvolden for vort elskede Fødelands fremtidige Udvikling, er saaledes tilendebragt under det Samdrægtigheds Baand, som her saa lykkelig forenede Konge og Folk . . .

Den Almægtige skænke sin Velsignelse til det af os nu fuldførte Værk, at det maa blive til Danmarks sande Vel.“

Danmark havde faaet en fri Forfatning. Enevælden var forbi og en ny Tid begyndt.

KILDER OG NOTER

I

Byens Befolkning 1801

Folketallet i Hillerød 1801. Rigsarkivet.

II

Krig og Krise.

J. Kok: Biskop, Dr. theol. G. P. Brammers Ungdomsliv, fortalt af ham selv og udgivet efter hans Død. 1884. — C. Skou: Andreas Peter Berggreen (heri Berggreens Erindringer). 1895. — Hans Birch Dahlerup: Mit Livs Begivenheder 1790—1814, udg. af Joost Dahlerup. 1908. — J. N. Madvig: Livserindringer. 1887. — Underholdende Læsning, Følgeblad til »Dagblad for Frederiksborg Amt«. 1868. — Fortegnelse over Hillerød Kjøbstads Gaarde og Huuse med vedsat Assurance Summa i Overensstemmelse med den i Aaret 1818 foretagne almindelige Omvurdering, Hillerød Byarkiv.

III

Frederik VI.s Salving.

Danmarks Riges Historie. — Historisk Efterretning om Kroninger og Salvinger i Danmark. Samlet af J. K. Høst, 1815. — Den stormægtigste Konges, Kong Frederik den Sjettes, af Guds Naade etc. og den Stormægtigste Dronnings Marie Sophie Frederikes . . . hellige og høitidelige Salvings-Akt i Frederiksborg Slotskirke den 31te Julii 1815. — Salmer ved Deres Kongelige Majestæters Kong Frederik den Sjettes . . . og Dronning Marie Sophis Frederikes høie Kronings-Fest i Frederiksborg Slotskirke den 31te Julii 1815. Texten af Th. Thaarup, Musiken af Professor Kunzen. — Kantate, opført ved Taffelet . . . den 31te Julii 1815. Texten af Th. Thaarup, Musiken af Professor Kunzen. — Oehlenschlägers Digtværker. 16. Bind, 1846, S. 69—71. — Frederiksborg Skoles Lykønskingsqvad til Deres Majestæter Kong Frederik den Sjette og Dronning Maria Sophie Frederika, ved deres Kroning paa Frederiksborg den 31te Julii 1815. Forfattet af Professor og Ridder B. Bendtsen, Skolens Rector. Oversat af F. P. J. Dahl, Candidat i Theologien. — Berlingske Tiden-
de 1815.

IV

Tre Nordmænd i Hillerød.

Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie 1630—1830 med en Oversigt over Skolens nyere Historie. Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1933. — Amtsforvalter Frederik Christian Brammer og hans agnatiske Efterslægt ved Fr. Brammer, 1945. — G. P. Brammers Ungdomsliv, 1884. — Christopher Hansteen: Reise-Eindringer (heri en Selvbiografi), Christiania 1859. — Sem Sæland om Hansteen i Norsk biografisk leksikon. — Norsk Forfatter-lexikon 1814—1880. — Erslevs Forfatter-Lexicon.

V

I Præstegaard og Kirke.

Liber daticus, Hillerød Pastorats Embedsbog. — G. P. Brammers Ungdomsliv. — Hans Birch Dahlerup: Mit Livs Begivenheder 1790—1814. — Wübergs Præstehistorie. — N. Nielsen: Slots- og Sognepræster i Hillerød og Nr. Herlev. 1935.

VI

Aandsliv.

Anders Uhrskov: Hillerød Kommuneskoles Historie. Udg. af Hillerød Byraad 1952. — Brammer: Ungdomsliv. — Madvig: Livserindringer. — Dahlerup: Mit Livs Begivenheder. — Skou: Andreas Peter Berggreen. — Efterretninger fra Metropolitanskolen for Aaret 1843—44. — Holger Begtrup: Det danske Folks Historie i det nittende Aarhundrede. — Niels Møller: Verdenslitteraturhistorie. — ¹ N. P. Wiwel i Underholdende Læsning, Nr. 1. 6. Jan. 1869 jfr. Anders Uhrskov: Hillerød og Omegns Bank. 1948. ² Krasilnikoffs Beretning er trykt i Sjællandske Sagn, udg. af Anders Uhrskov. 1932. ³ Det bibelske Tolvtaal anføres her efter R. Nyerup: Udvalg af danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til henimod Midten af det 18de med Melodier. 1821.

VII

Christian VIII. salves.

Borgerrepræsentationens Forhandlingsprotokol 1824—1842. Hillerød Byraads Arkiv. — Frederiksborg Amtstidende 1840. — Berlingske Tidende 1840. — Allernaadigst approberet Ceremoniel ved Deres Majestæter, Kong Christian den Ottendes og Dronning Caroline Amalias forestaaende, høie Kronings- og Salvings-Act paa Frederiksborg Slot Søndagen den 28de Juni 1840. Hendes Majestæt Dronningens allerhøieste Fødselsdag. — Kirke-Choraler ved Deres Majestæter Kong Christian den Ottendes og Dronning Caroline Amalias høie Kronings- og Salvings-Fest i Frederiksborg Slotskirke Søndagen den 28. Juni 1840. Texten af Pastor C. J. Boye. Musik af Ridder, Professor Weyse. 1840. — Cantate til Deres Majestæter Kong Christian den Ottendes og Dronning Caroline Amalias Kroningsfest. Texten af A. Oehlenschläger, Musik af J. F. Frølich. 1840. — Program til det allernaadigst befalede Fyrværkerie, som afbrændes i Anledning af Deres Majestæters Kroning den 28. Juni 1840. — Frederiksborg Amtstidende den 6. Maj 1953. — J. Malmstrøm: Den sidste Kroningsfest i Danmark. Fra Frederiksborg Amt, Aarvog for 1927, udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund. — Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg Slot. Udgivet i Anledning af 75 Aars Jubilæet 1953. 1954. — ¹ Th. Ewald og H. F. Ewald: En Slægts Historie gennem et Aarhundrede 1—2. 1905. — ² H. P. Olsen: Christians Mølle i Hillerød, Frederiksborg Amts Avis den 27. April 1940. — ³ En Arbejderkvindes Erindringer, Kultur og Folkeminder VII. 1955, S. 26. — ⁴ Erindringer fra Hillerød, L. M. S. Østergaard fortæller. Kultur og Folkeminder VII, 1955, S. 58 ff. — ⁵ I. K. Drackenbergh i Frederiksborg Amts Avis den 18. Januar 1896.

VIII

Byens Liv i Trediverne og Fyrreerne.

Liber daticus, Hillerød Pastorats Embedsbog. — Frederiksborg Amtstidende 1839—1848. — I. Blomberg og A. Boisen: Hillerød Kirkegaard 1830—1930. Særtryk af »Vore Kirkegaarde«. — Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie. — V. Hermansen: Hillerød Bys Historie indtil 1864, Hillerødbogen, udg. af Hillerød Byraad, 1948. — Otto Andrupsk Skildringer i Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 1842—1942. — Almanak 1833—1853. — Jacob Marstrand: C. F. Tietgen (Folkets Førere), 1915. — Jørgen Paulsen: En Teateraften paa Frederiksborg. 1945. — Anders Uhrskov: Handel i Hillerød i hundrede Aar 1844—1944. — Hakon Müller: Stænderdeputerede fra Frederiksborg Amt 1834—1848. Fra Frederiksborg Amt, Aarvog for 1930. Udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund. — ¹ Kommandør Jens Jacob Paludans Ungdomserindringer. Memoirer og Breve IX. Udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist. 1908. Et Afsnit er gengivet i: Fra Land og By, udg. af Anders Uhrskov. 1940. — ² L. M. S. Østergaards Erindringer fra Hillerød i Kultur- og Folkeminder. VII. 1955. — ³ Her med Jørgen Paulsens Kommentarer.

IX

Hillerød i 48.

Frederiksborg Amtstidende 1848. — Johan Ottosen: Vor Historie, Bd. III, 1904. — J. P. Jensen: Valgene til Rigsdagen i 80 Aar, indbefattet Valgene til den grundlovgivende Rigsdag 1848. 1929. — L. M. S. Østergaards Erindringer fra Hillerød i Kultur og Folkeminder VII, 1955.

NAVNEFORTEGNELSE

Nærværende Fortegnelse omfatter Personnavne og Stednavne i Teksten Side 7—139 samt i Billedunderskriften S. 5.

- Aabye, Købmand, 24. — Niels, 117.
Aarhus, 57 f.
Aarøe, I. C., Byfoged, 61.
Abel, Jacobi, Gæstgiver, 24. —
 Martin, Gæstgiver, 7, 24.
Abels Gæstgiveri, 119.
Abben, Tømrermester, 106.
Adler, J. G. C., Generalsuperintendent, 28 f.
Administrationsbygningen, 99.
Afholdshjemmet, 24.
Algreen-Ussing, Tage, Politiker,
 Jurist, 58.
Alsønderup, 136.
Amalienborg, 81.
Ammindrup, 39.
Amtssygehus, 106.
Amtstuen, 9.
Andersen, H. C., 90. — O., Forligs-
 kommisær, 99.
Annaborg, 38.
Arboe, N. P., Byfoged, 86, 108, 110,
 114.
Arctander, H. N., Amtmand, 39, 101.
 — Birgitte, 39, 54.
Asminderød, 48.
Audienshuset, 118.
August, Arrestforvarer, 113 f.
Augustenborg, Hertuginde af, 33.
 — Prinsen af (Nør), 87 f, 134.
Bach, O. N., 125.
Badstuen, 63.
Baggesen, Jens, 50 f, 66.
Bakkegade (Bakken), 8, 11, 24, 122.
Bakkehusmuseet, 68.
Bakketoppen, 122.
Balle, Nic. Edinger, Biskop, 28 f, 32,
 37, 49, 56, 61, 71.
Bang, P. G., Politiker, Jurist, 58.
Becker, Hofapoteker, 90.
Bendixen, Farver, 24.
Bendtsen, Bendt, Rektor, 9, 17, 19 ff,
 35 ff, 41, 45, 47, 58, 70, 80, 99.
 — Paul, Adjunkt, 37.
 — Povel, Rektor, 20.
Bentzien, Slotspræst, 90.
Berggren, A. P., Komponist, 14,
 75 ff, 105.
 — C. P., Kammager, 75.
Birch, Sophie Marie, 17.
 — Vilhelmine Marie, 18.
Bisted, Skolelærer, 53, 61.
Bjørnsen, Forstraad, 124.
Blaagaard, 15.
Blistrup, 113.
Bloch, Carl, 21.
Bløvstrød Kro, 117.
Borch, Andrea, gift Hansteen, 44 f.
 — C. A., Rektor, 44.
Borgerskolen, 61 f, 98.
Bornholm, 20, 113.
Borregaard, Brændevinsbrænder, 130.
Boye, C. J., Præst, Digter, 90.
Brammer, Madam, 54.
 — Birgitte, gift Arctander, 39, 54.
 — F. C., Amtsforvalter, 38 f, 101.
 — G. P., Biskop, 14 f, 17, 38 ff,
 45 ff, 50 ff, 57, 61, 70 ff.
 — J. H., Hører, 9, 39, 53.
 — Johannes, Lærer, 39, 41.
Bramsen, J. A., Lærer, 65.
Brandt, Politibetjent, 107.
Bregentved, 30.
Bruhn, Joh. H., 107.
Brummersted, Gæstgiver, 107, 124,
 138.

- Brummersteds Lokale (Hotel København), 124, 130, 132, 134.
 Brøns, Skolelærer, 137.
 Budde, Bager, 109.
 Bynæsset, 37.
 Børre, Postmester, 86.
 Campe, J. H., 71.
 Callisen, Generalsuperintendent, 90.
 Carl, svensk Kronprins, 118.
 Carlsberg, 7 f, 17, 24, 88.
 Caroline, Kronprinsesse, 28.
 Caroline Amalie, 33, 81 ff, 85, 87 ff, 96, 118.
 Castenskjold, J. M. H., General, 13, 15.
 Charlotte, Prinsesse, 33.
 Christensen, Balthazar, Politiker, 103 f.
 Christian IV, 18, 62, 95. — V, 26. VI, 27. — VII, 25, 27, 83. — VIII, 81 ff, 91, 109, 111, 118 f, 129 f.
 Christian Frederik, 32 f.
 Christiania, 41 ff, 45 f. — Universitet, 40 f, 45 f, 76.
 Christianshavn, 41.
 Christians Mølle, 91, 124.
 Clausen, H. G., Stiftsprovst, 29.
 Culmsee, Kludekræmmer, 110.
 Dahl, F. P. J., Overlærer, 35, 70, 76ff, 86.
 Dahlerup, Hans, Fuldmægtig, Hospitalsforstander, 11, 17 ff, 22, 61, — Hans Birch, 17, 50, 70.
 danske Skole, Den, 9, 60 ff.
 Dauerup, 125.
 Drewsen, J. C., Papirfabrikant, Politiker, 103.
 Dronningeøen, 35, 86, 92.
 Dyrehaven, 41.
 Dyrehave, Store, 5.
 Dyrehavsbakken, 41, 67.
 Eckernførde, 76.
 Eckersberg, C. W., 31, 85.
 England, 25, 51.
 Erlandsen, Jens, Brændevinsbrænder, 7.
 Erlandsens Mølle, 5, 7 ff, 91.
 Erslev, H. H., Skolelærer, 62.
 Esbønderup, 104.
 Esrom Schäfergaard, 125.
 v. Ewald, Carl, Generalmajor, 87 f.
 Ewald, Johannes, 57.
 Ewertsen, Distriktslæge, 84, 97 f, 106, 122 f, 128.
 Fangel, Fru, 58, — Præst, 39, — J. B., Dr. med., 39.
 Farum, 116, 136.
 Fattighuset, 8.
 Favrholt, 8, 125.
 Feldt, Smed, 98.
 Ferdinand, Prins, 33.
 de Fischer, Slotspræst, 90.
 Flemmer, Rektor, 132.
 Flensborg, 124.
 Flindt, Oberst, 78.
 v. Flindt, C., Second-Ritmester, 11. — H., Ritmester, 11.
 Frandsen, Jørgen, 98, 117.
 Fredensborg, 90, 124.
 Fredericia, 49, 137.
 Frederik II, 13. — III, 26. — IV, 26, 61. — V, 27. — VI, 20, 25, 27 ff, 81, 89. — VII, 130 ff.
 Frederiksborg Amt, 18, 35, 38 f, 102, 113, 116, 118, 121, 139. — Amts Spare- og Laanekasse, 102. — Amtstue, 102. — Amtstuedistrikt, 116, 133. — Birk, 114. — Distrikt, 106, 113. — lærde Skole (se ogsaa: Latinskolen), 36 ff, 46 f, 60, 70, 75 f, 97 f, 105 f, 116, 125 f.
 Frederiksborgmusæet, 19, 21, 31, 73 f, 79, 85, 133.
 Frederiksborg Nyhuse (se ogsaa: Nyhuse) 123, 128, — Slot, 10, 13 f, 20, 22, 25 ff, 33, 35, 38, 57, 60, 73, 75 f, 82, 87 f, 93, 109, 118, 123, 135, 138. — Slotshave, 91, 138. — Slotskirke, 15, 25 ff, 49, 81, 83 ff, 92 f.
 Frederikssund, 126.
 Frederiksværk, 103.
 Frerslev, 134.
 Friedländer, J., 73 f.
 v. Friis, Ritmester, 58.
 Frue Kirke, 15, 27, 83.
 Frøhlich, J. F., 90.
 Funch, P., Dirigent, 90.

- Gamborg, Præst, 136.
 Ganløse, 116, 136.
 Genforeningsstenen, 7, 24.
 Gertner, J. V., 87, 89.
 Gleerup, Asmund, Politiker, 103, 126.
 Goos, H. J., Skrivelærer, 58.
 v. Gram, Carl, Amtmand, 38.
 Gribskov, 62 f.
 Gribsø, 63.
 Grundtvig, N. F. S., 41, 72.
 Grækenland, 78.
 Græse, 136.
 Gurre, 124.
 Gustav, svensk Prins, 118.
 Gyede, Slotsforvalter, 101.
 Gørløse, 136.
 Goethe, 70.
 v. Hadeln, Byfoged, 82.
 Hage, Hother, 132.
 Halle, Marcus von, 98.
 Hansen, 122. — Hans, 134. — Heinrich, 25.
 Hansteen, C., Adjunkt, senere Professor, 37, 42 ff, 78. — J. M., Konsumtionsinspektør, 42.
 Hartmann, Tømrersvend, 109.
 Hauch, Skomager, 15 f.
 Hauge, Carl M., 104.
 Haydn, 78.
 Heiberg, J. L., 74, 118 f. — Johanne Luise, kgl. Skuespillerinde, 74, 118 f.
 Heller, 138.
 Helsing, 39.
 Helsingør, 45, 67, 73, 83 f, 90, 113, 134.
 Helsingørsgade, 7, 10, 24, 91, 95, 106 f, 125. — porten, 8, 114.
 Henriksen, Martin, Afb., 138. — Niels, Murersvend, 109.
 Herlev, Nr., 48 f, 60 f, 100, 136.
 Hermansen, Victor, Museumsinspektør, 97.
 Hersleb, Peder, Biskop, 60 f.
 Hertz, 98. — Justitsraad, 126.
 Hestehavevej, 7.
 Hildebrandt, A., 128. — Johan, 127 f.
 Hillerød Hospital, (Stiftelse), 9, 18, 34 f, 60, 92. — og Omegns Bank, 61, 105. — Præstegaard, 39 ff, 45, 48 ff, 71, 97 f, 126.
 Hillerødsholm, 116, 125.
 Hjelte, Premierløjtnant, 134, 137.
 Hjort, V. K., Biskop, 67 f.
 Hjørhunde, 58, 132, 136 ff.
 Holberg, Ludvig, 126.
 Hollmann, Købmand, 98.
 Holløse, 121.
 Holm, Kaptajn, 17. — Henrich, Værts-husholder, 10.
 Holmene, 108.
 Holsten, 13, 28.
 Homer, 78.
 Horats, 78.
 Hospitalskirken, 61, 83.
 Hostrup, C., 138.
 Hostrups Mindesten, 24.
 Husum, 124.
 Hvidt, Etatsraad, 131.
 Hørsholm Distrikt, 113.
 Høst, J. Kragh, 26.
 Høyer Olsens Boghandel, 102.
 Indelukket, 22, 28, 84, 88, 92.
 Ingemann, B. S., 95 f.
 Irgens, A. C., Adjunkt, 37, 46 f.
 Jacobsen, Rasmus, 137.
 Jensen, Gæstgiver, 122. — B., født Pheiffer, 127. — C. A., 91. — Christen, Brændevinsbrænder, 98. — Christian, Præst, 48 f. — Christian Bagge, Præst, 9, 15, 49, 71. — Johannes, Provst, 9, 14 f, 17, 29, 39 f, 45, 48 ff, 58. — Juliane Marie, 9, 49, 54 f. — Niels, Skomagermester 137. — Susanne Marie, gift Brammer, senere Fangel, 39, 49 f, 52, 54 f, 58 f.
 Jespervej, 91.
 Josephine, svensk Dronning, 118.
 Juliane, Prinsesse, 33.
 Jylland, 17, 23, 127.
 Jægerbakken, 56, 80, 101 f.
 Jægergaardsvangen, 101.
 Jægerkilden, 101.
 Jægerspris Gods, 38.
 Jørgensen, 135. — Borgerrepræsentant, 86. — Lars, 94 f. — Jensine, Madam, 92, 100.

- Kalvehauge, 38.
 Kalvehavevej, 38.
 Kannikegade, Store og Lille, 127.
 Kapellanboligen, 9.
 Karlebo, 39, 48.
 Kasino, 131.
 Kiel, 14.
 Kilden (Kongekilde), 134.
 Kingo, Thomas, 57.
 Kirkegaard, Hillerød, 98 ff, 129. — Ny-
 huse, 99, 125.
 Kirkegaardsbakke, 126.
 Kjederup, Foderskaffer, 135.
 Knudsen, Bomuldsvæver, 106.
 Knuth, Greve, Knuthenborg, 37 f. —
 H. S., Amtmand, 105, 118.
 Koch, Etatsraad, 109. — Sophienborg,
 109.
 Kock, P., Sandviggaard, 109.
 kgl. Teater, Det, 74, 118.
 Kongens Have, 56, 60.
 Kongens Lyngby, 40.
 Kotzebue, August von, 72.
 Krasilnikoff, A., cand, jur., 62.
 Krog, Chr. Hansen, Jordbruger, 108.
 — Laurids, Boghandler, Redaktør,
 Kæmner, 82, 103 ff, 109, 112, 122,
 124, 128, 130, 132. — Trine, født Gun-
 destrup, 128.
 Kronborg, 62, 73, 90. — Amt, 18, 38,
 116. — Birk, 114. — Distrikt, 113,
 116.
 Krossing, K., Adjunkt, 122. — Kantor,
 105.
 Kulhus, 135.
 Kunzen, F. L. Æ., 35.
 København, 8, 13 ff, 20, 27 f, 35, 37,
 40, 43 ff, 65, 70, 72, 75, 80, 84, 86,
 92 f, 95, 97, 103 107 f, 110, 113 f,
 117 f, 128, 131 f, 137 ff. — Hotel, 62,
 111.
 Københavns Amt, 83, 116.
 Københavnsvej, 7 ff, 10 f, 24.
 Københavnsporten, 114, 126.
 Københavns Universitet, 37.
 Københavnsvej, 7.
 Køge, 15. — Bugt, 13.
 Lafontaine, A. H. J., 70 f.
 Lakier, Peder Baggesen, Præst, 73. —
 Petrine Sophie, 73.
 Larsen, H. Julius, 104. — Jul. & Søn,
 104. — Mathis, Vægter, 98. — Mor-
 ten, Værtshusholder, 7.
 Latinskolen (se ogsaa Frederiksborg
 lærde Skole), 7 ff, 19 ff, 23 f, 35,
 39 ff, 61, 75, 125.
 Lehmann, E., 5. — Orla, 103, 131 f.
 Leidersdorff, Hotel, 7, 119.
 Lerche, Kammerherre, 17.
 Levetzau, Hofmarskal, 119.
 Levetzov, H., Amtmand, 18.
 Levin, Læge, 134.
 Levinsen, N., Overretsprokurator, 139.
 Liebenberg, M. F., Hofpræst, 28 f, 34.
 Liebmann, S., Skræddermester, 107.
 Lille Dyrehave, 88, 93. — Jægergaard,
 106. — Lyngby, 48, 136.
 Lillerød, 126.
 Lille Skansebakke, 5, 7 ff, 91.
 Lindschou, 135. — Brændevinsbræn-
 der, 62.
 Lobek, J. J., Kæmner, 11.
 Lolland-Falster Stift, 58.
 Luther, Morten, 57.
 Lynge, Andreas, Distriktslæge, 12, 14,
 75 ff. — Johanne Dorothea, 75.
 Lynge, 136.
 Løvenskjold, Baron, 135.
 Madsen, Christian, Kammerraad, For-
 pagtez, 125, 132, 135.
 Madvig, J. N., 19 ff, 58, 70 f, 75.
 Mantzius, Kristian, kgl. Skuespiller,
 138.
 Maribo, Hjælpelærer, 137.
 Marie Sophie Frederikke, 25 ff.
 Markedspladsen, 107.
 Mengel, Magdalene, 75.
 Mentz, Bager, 106, 109.
 Metropolitanskolen, 80, 125.
 Middelfart, 134.
 Mineralogisk Museum, 91.
 Mogensen, Anker, 23.
 Moltke, J. G., Greve, 30, 32. — Otto,
 Greve, 81.
 Monies, D., 133.
 Mortensen, Lars, Skænker, 112.

- Mozart, 77 f.
- Myhre, J. A., Adjunkt, 37.
- Müller, P. E., Biskop, 100.
- Mynster, J. P., Biskop, 61, 89, 100, 105.
- Münter, Hofprædikant, 90. — Fr., Biskop, 27 ff, 32, 46, 53, 100.
- Mølleporten, 9, 24, 114.
- Møller, Madam, 43, 122. — A. N., Skolelærer, 53, 76 f. — Niels, Litteraturhistoriker, 72.
- Møllestræde, 106 f, 122.
- Mønster, 138.
- Møntporten, 28.
- Mørkegade, 8, 10 f, 61, 98, 106, 126.
- Nay, A., 25.
- Neergaard, J. T., Provst, 82, 90, 100, 127, 139.
- Neeindam, M., Provst, 67.
- Nielsen, Regimentsdyrlæge, 110. — Chr. V., 13. — F. C. E., Stutmester, 73. — J. C., Husmand, 137. — N. P., kgl. Skuespiller, 72 ff. — Peder, Husmand, 137.
- Nordsjælland, 5, 17, 67, 113, 137.
- Nordsjællandsk Folkemuseum, 5.
- Nordstensvej, 122.
- Nordtyskland, 16.
- Norge, 14, 39, 45.
- Nyhuse (se ogsaa: Frederiksborg Nyhuse), 9 f, 76, 83, 92, 109. — Kirkegaard, 99, 125.
- Nør, Prinsen af, 87 f.
- Nørhaa, 58.
- Nørreport, 42.
- Odense, 111.
- Olai Kirke, Helsingør, 90.
- Olav den Hellige, 46.
- Olinehøj, 134.
- Olsen, Høker, 98. — Peder, Gaardmand, 137.
- Olshausen, 130.
- Oskar I, 118.
- Ostermann, J. A., Overlærer, 123 ff, 130, 132, 136 ff.
- Ottosen, Johan, Historiker, 130.
- Overdrev, Hillerød, 10, 18, 108.
- Paludan, J. J., 115 f.
- Paulli, Slotspræst, 90.
- Paulsen, Hofjægermester, 118.
- Pedersen, Christian, Indsidder, 138. — Hans, Indsidder, 137. — Jørgen, Stænderdeputeret, 132. — Lars, Husejer, 110. — Lars, Tøffelmager, 98.
- Petersen, J. J., Toldinspektør, 76 f. — Lars, Trætøffelmager, 104. — S., 138.
- Petri Pigeskole, 65.
- Philipsen, Proprietær, 136.
- Platow, M., Kapellan, 9, 49
- Ploug, Carl, Redaktør, Digter, 103, 129.
- polytekniske Lærestanstalt, Den, 111.
- Præstegaarden, 9, 14 f, 45, 48 ff, 58.
- Præstevangen, 22, 42, 56, 72.
- Præstevangshuset, 97.
- Prøjsen, 112.
- Pätges, Johanne Luise (senere: Heiberg), kgl. Skuespillerinde, 74.
- Raadhushus, 91, 99, 110, 129 f. — Københavns, 131.
- Rahbek, K. L., 70.
- Ramløse, 73.
- Rantzau, Grev, 8, 17.
- Rasmussen, Lærer i Matematik, 44.
- Red, Københavns, 13.
- Regensen, 41 f, 58, 80.
- Rehling, H. D., Hører, 9.
- Reichardt, 78.
- Reinhard, J. C. T., Overlærer, 135.
- Rendsborg, 130.
- de Richelieu, Adjunkt, 135.
- Riddersalen, 33, 35, 90, 118, 138.
- Riemann, Barber, 134. — 138.
- Riepenhausen, 68.
- Ringsted, 134.
- Rom, 78.
- Rosenberg, J. T., Major, 8. — Gottfred, Løjtnant, 9.
- Rosenborg, 28, 87, 89.
- Roskilde, 83, 103, 134, 138.
- Rousseau, J. J., 71.
- Rudersdals Kro, 40.
- Rungstedlund, 111.
- Ryge, Dr., kgl. Skuespiller, 74.
- Rækken, 126.

- Røiels Kro, 111.
 Salonen, 124.
 Salpeterværk, 107.
 Sanders, 70 .
 Sandviggaard, 5, 8, 109.
 Schaper, C. G., Kateket, 61, 122.
 Schelling, 67.
 Schiller, 70, 79.
 Schultz, 78.
 Sechlau, Vagtmester, 134 f.
 Seimann, 134.
 Sjælland, 13 f, 23, 42.
 Sjællands Stift, 27 f, 31 ff, 89, 113.
 Skansebakken, 5, 15.
 Skau, Laurids, 124.
 Skovlyst, 7, 42, 72.
 Skydebanen ,København, 103.
 Skævinge, 136.
 Slagelse, 63.
 Slagslunde, 116, 136.
 Slagtergaard, 10.
 Slangerup, 103, 111, 136. — Landsogn, 136.
 Slangerups Accisebod, 9, 24.
 Slangerupsgade, 24.
 Slangerupsporten, 114.
 Slesvig, 28.
 Slotsalleen, 28.
 Slotsgade, 7, 10, 20, 98, 106.
 Slotshaven, 35, 60, 90.
 Slotskirken, 14 f, 83 f, 99, 92 ff.
 Slotskro, 10.
 Slotsmenigheden, 83, 100, 126, 135 f, 138.
 Slotsmøllen, 24.
 Slotssporten, 114.
 Slotssportens Accissebod, 9, 24.
 Slotssøen, 56, 58, 62 f, 74 f, 92, 125.
 Slottets Ridebane, 134.
 Snedsted Skolelærerseminarium, 58.
 Snostrup, 136.
 Sophienborg, 109.
 Sorgenfri Slot, 88.
 Sorø, 44 f.
 Spiesz, K. H., 70.
 Stadt Copenhagen (Hotel København), 111, 134.
 Stavanger, 39.
 Steenbloch, Cornelius, Kapellan, 37.
 — C. F., Overlærer, senere Professor, 37 f, 40 ff, 44, 77 f.
 Steffens, Henrik, 67.
 Stein, Th., 79.
 Stenløse, 136.
 Stiklestad, 46.
 Stockholm, 75.
 Store Dyrehave, 118.
 Strø, 136.
 Stutteriet, 38.
 Stutteriets Ridehus, 136.
 Svaneke, 19.
 Svanstrup, Inspektør, 98.
 Svendsen, Kandidat, 61.
 Sverige, 45, 112.
 Sydslesvig, 38.
 Sygehus, det gamle, 125. — det militære, 104.
 Sølling, P., Præst, 58, 100.
 Sørensen, Lars, Gaardmand, 137.
 Tauber, Rektor, 98.
 Teglgardssøen, 36, 58.
 Teisner, Chr. F., Slotsgartner, 99, 101 f.
 Thaarup, Thomas, 31, 34 f.
 Tibirke, 113.
 Tietgen, C. F., 111.
 Tikøb, 39.
 Ting- og Arresthus, 113 f.
 Tinghus, det gl., 9, 122.
 Tjæreby, 136.
 Tofte, Madam, 107.
 Torvet, 106 f, 122, 125.
 Trankebar, 17.
 Trekroner, 117.
 Treschow, Ane Cathrine, 42.
 de Treschow, H. G., Amtmand, 101.
 Trinitatis Kirke, 80. — Fredericia, 49.
 Trollesbro, 134.
 Trollesmønde, 8, 125, 132.
 Tronhjem Katredralskole, 37.
 Tronier, Fæstemand, 127.
 Tryde, Stiftsprovst, 90.
 Tscherning, A. F., Politiker, 103.
 Tyskland, 42, 70.
 Tønning, 124.
 Ude- og Oppesundby, 136.

- Uggeløse, 136.
 Ulriksen, Murermester, 99, 129.
 Ussing, Abigael Marie, gift Jensen,
 14 f, 48, 51. — Henrik, Præst, 48.
 Uvelse, 136.
 Wandal, Hans, Biskop, 26.
 Vangehus, 10.
 Vedbæk, 13.
 Vejlbj Mark, 134.
 Vejle, 59.
 Veksø, 136.
 Wessel, J. H., 72 f.
 Vestergade, Københ., 43.
 Weyse, 78, 90.
 Vibenshus, 117.
 Viborg Stift, 89.
 Viehe, C. V., 19.
 Vilhelmine Marie, Prinsesse, 28.
 Villumsen, Snedker, 98.
 Winding, K. J., Apoteker, 11, 101.
- Virgil, 78.
 Wisch, Mathias, Postmester, 9, 101. —
 F. W., Regimentslæge, 45.
 Wiwel, N. P., 15, 97.
 Wolgandt, J. S., Skoleholder, 9, 61.
 Vordingborg, 48.
 Vosbein, Chr., Søkaptajn, 76, 78, 102.
 — J. G., Redaktør, 86, 102, 107. —
 Nathalie, 103.
 Oehlenschläger, A., 35, 41, 43 f, 67 ff,
 72, 74, 77 ff, 90, 123 f.
 Øllgaard, N. E., Amtsprovst, senere
 Biskop, 29, 54, 89.
 Ølsted, 48, 136, 138.
 Ølstykke, 136.
 Ørsted, A. S., 43. — H. C., 43 f, 46, 111.
 Østergaard, L. M. S., 92, 104, 116 ff,
 133, 135 ff.
 Østergade, 8, 61.

INDHOLD

	Side
Forord	5
I. Byens Befolkning 1801	7
II. Krig og Krise	13
III. Frederik VI's Salving	25
IV. Tre Nordmænd i Hillerød	36
V. I Præstegaard og Kirke	48
VI. Aandsliv	60
VII. Christian VIII salves	81
VIII. Byens Liv i Trediverne og Fyrreerne	97
Branden i 1834 97. — Kirke og Kirkegaard 98. — Kirkeliv 100.	
Jægerbakken 101. — Frederiksborg Amtstidende 102. — Folke-	
tallet 104. — Kommunalstyre 105. — Byens Institutioner 105.	
Torvedage og Markeder 106. — Vægter og Politi 108. — Holmene	
og Overdrevet 108. — Næringsliv 109. — Brændevinsbrænding	
111. — Værtshusnæring 112. — Retssikkerheden 113. — Accisen	
114. — Høghoveri 115. — Land og By 116. — Fru Heiberg i Hillerød	
118. — Dyrtid 119. — Asylet 122. — Frederiksborg Læseforening	
122. — En Sangforening 123. — Forlystelser 124. — Den slesvigske	
Sag 124. — Tre førende Mænd 124. — Moral 125. — Du og De 126.	
Gadenavne 126. — Annoncer 127.	
IX. Hillerød i 48	129
Kilder og Noter	141
Navnefortegnelse	145

BILLEDER

	Side
Panorama taget fra Erlandsens Mølle 1—4	5—9
Et af Frederik II's Taarne paa Frederiksborg	13
Bendt Bendtsen	19
J. N. Madvig	21
Frederiksborg Slot	25
Frederik VI	31
Frederiksborg lærde Skole	36
Hillerød Præstegaard	48
G. P. Brammer	57
Frederiksborg Slot set fra Haven	60
A. Oehlenschläger	68
N. P. Nielsen	73
A. P. Berggreen	79
Christian VIII og Caroline Amalies Salving	81
Christian VIII og Caroline Amalie ved Salvingen	85
Christian VIII's Salving	87
Caroline Amalies Salving	89
Christian VIII	91
Parti af Branden 1834	97
Det gamle Raadhus	129
Frederik VII	133